بەیان

ژماره (١٢) ســال (١٩٧٤ز) (٢٦٧٤ کوردی)

لەم ژمارەیەدا

بەیان

گۆڤارێکی وێژەیی و هونەری گشتی یە

وەزارەتی راگەیاندن
مانگی جارێ دەری ئەکات

بەرپرسیار :
دکتۆر ئەکرەم فازل

سکرتێری نووسین :
نەریمان

لە چاپخانەی « دار الحریة » دا
چاپ ئەکرێت

دەرهێنانی هونەری

(محمد عارف)

لەژمارەی داهاتودا ئەم باســـــانەو گەلێـــــك پارچە شـــــیعرو چیرۆك دەخوێننەوە :

« ئەسیری » ـ شاعیری شەیدای کوردستان ـ کەریم شارەزا
— جوتیار لەشیعری کوردیدا (بەشی دووەم) ـ حیلمی عەلی شەریف
دەربارەی فۆنتیـــــکی کوردی ـد· عبدالرحمن معروف
زمانەکەمان لەکـــــوێوە هاتوە ـمحمد امین هەورامانی
لەسەر رێرەوی « ستانسلافسکی »ـ عمر علی ئەمین
گۆشەی منداڵان ـ شاکر فتاح
تانیـــــا « کورتە چیـــــرۆك » ـشکریە رەسول
چەند رایەك دەربارەی خوێندەواری و نەخوێندەواری وەڵدێوانە ·

وتەی ژمارە

وا بەم ژمارەیە پێمان نایە ساڵێکی نوێ پێش ئەوەی هەنگاوێك بهاوێژین بائاورێك بدەینە دواوەو سرنجێك بدەینە مێژوی ساڵی رابوردوی جیهان تاوەکو بزانین گرنگترین روداوی ئەو ساڵە چی بوە ؟ پاش ئەمە کردەوەمان بخەینە رووەخنەیەك لەخۆمان بگرین و ئاوات و خواستی ساڵی ئایندەشمان ئاشکرا بکەین •

گرنگترین روداوی ساڵی پێشومان کەسودی بۆ مرۆڤایەتی هەبێت مۆرکردنی رێکەوتنێکە بۆ بنبڕکردنی شەڕ لەنێوان سەرکردایەتی دوبەرەی جیاوازو گەورەی جیهان لەنێوان یەکێتی ی سۆڤیات و وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمەریکا ئەمە دەرگای ئاشتی نەك هەربۆ ئەو دوو وڵاتە بەڵکو بۆهەمو ئادەمیزاد خستە سەرگازی پشت •

لەسنوری وڵاتانی عەرەبدا ئەوەبو گەلی عەرەبی برامان لەشەڕی بەرگری ئەمدوایی یەدا دژی زایۆنیزمی داگیرکەر راپەڕی و خەرێك بو مافی قوتدراوی وەربگرێتەوە بەڵام هەندێك لەدەوڵەتانی عەرەب شەڕیان راگرت و لەگەڵ ئیسرائیل کەوتنە گفتوگۆکردن ، دەوڵەتی عیراق و گەلی فەلەستینی تیکۆشەر دانیان نەنا بەو گفتوگۆکردنە چونکە خاکی داگیرکراو بەخەبات و تیکۆشان وەرئەگیرێتەوە •

ئەوەی شایانی باسە وڵاتانی ئەفەریقا پشتی براعەرەبەکانیان گرت و هەر پەیوەندیەکیان لەگەڵ ئیسرائیل هەبو تێکیاندا ، وڵاتانی عەرەبیش بۆیەکەم جار چەکی نەوتیان بەکار هێناو ئەمەش وای لەودەوڵەتانەکرد کەپشتی دوژمن ئەگرن چاوێ بخەشێننەهەڵوێستی خۆیان •

لەساڵی رابوردو عیراقی مەڵبەندمان لەگەلاندنی نەوتدا سەرکەوتە سەر کومپانیا نەوتەکان و بەشە نەوتەکانی ئەمەریکاو بەشەکەی کولبەنکیانیشی گەلاند •

لەمەیدانی رۆشنبیری کوردیدا ساڵی پێشوو گەلێ کتێب وبلاوکراوە کەوتە بەردەست خوێنەرانی بەرێز ، شەرەفنامە کەمێژوی کوردەو بەخامەی کورد نوسراوە تائێستا بەچەند زمانێك بلاوکرابوەوە تەنها بەکوردی نەبێت ، مامۆستا هەژار کتێبەکەی گوریە سەر زمانی کوردی و لەسەر ئەرکی کۆڕی زانیاری کورد لەچاپدراو بلاوکرایەوە ئەمە بەروداوێکی گرنگی رۆشنبیری ساڵی پێشومان ئەدرێتە قەڵەم • هەروەها لەدوادوایی ساڵی رابوردو بناغە بۆ دەزگایەیکی چاپەمەنی و بلاوکراوەی کوردی لەلایەن کاربەدەستانەوە دامەزرا هومێدەوارین ئەمە ببێتە هۆی بوژاندنەوەی چاپەمەنی زمانەکەمان •

دەربارەی ئەم گۆڤارەش یەکەم ژمارەی لەساڵی ١٩٦٩ بلاوکراوەتەوە وەتا نیوەی ساڵی پێشو تەنیا حەوت ژمارەی لێدەرچوە بەڵام لەهاوینی ساڵی رابوردوەوە لەخەوراپەڕی و گەرمی کەوتە ماسولکەکانیەوە لەوساوە تا دوا رۆژی ساڵی رابوردو چوار ژمارەی لێکەوتە بازارەوە ئەمەلەخۆیدا شۆرشێکی لەم گۆڤارە ناوەتەوە هۆی ئەمەش ئەگەرێتەوە سەر دڵسوزی پیشەی پەرەسەندن و بوژاندنەوەی چاپەمەنی کوردی لەلایەکەوەو پشتگیری کردنی نوسەرانی بەرێز بۆ ئەم گۆڤارە لەلایەکی ترەوە ، بە چاوگێرانێك بە ژمارەکانی پێشومانداو رەخنە لەخۆگرتنێك بۆمان دەرئەکەوێت لەمەیدانی شیعرو چیرۆك و زمان ئەسپمان تاوداوە کەچی لەدراسات و باسی قوڵ و فراوان و پارێزگاری کردنی کەلەپوری نەتەوایەتیمان دواکەوتوین بۆیە داوا لەنوسەرە بەرێزەکانمان ئەکەین لایەك لەم لایە بکەنەوە •

ئەوەش بزانن ئەم گۆڤارە هەر ژمارەیەك پێنج هەزاری لێ چاپ ئەکرێت و ناگاتە مانگێك لەبازاڕدا نامێنێ و ئەرکی هەرژمارەیەکیشی لەسەدفلس زیاترەو نوسەر مافی نوسینی خۆی وەرئەگرێت •

لەم ژمارەیەوە وا گۆڤاری بەیان پێ ئەنێتە شەش ساڵی و نەخشەمان بۆساڵی داهاتومان ئەمەیە :

١ ـ هەوڵدان بۆئەوەی گۆڤاری بەیان بێتە گۆڤارێکی یەك مانگی •

٢ـ هەوڵدان بۆ زۆرکردنی لاپەرەکانی •

٢ ـ بلاوکردنەوەی ژمارەیەکی تایبەتی بۆ فولکلۆری کوردی •

٤ ـ پێك هێنانی گوفتوگۆ لەگەل نوسەرە بەناوبانگەکانمان •

٥ ـ بلاوکردنەوەی ئەو جۆرە کەرەستانەی کە بوژاندنەوەی کەلەپوری نەتەوایەتیمانی تیادا خۆئەنوێنێ •

٦ ـ بلاوکردنەوەی بەرهەمی هەمو نوسەرێکی دڵسۆز بێجیاوازی بیروباوەرو رێبازی نوسین •

ئەی نوسەری خۆشەویست !! بەیان گۆڤاری خۆتە بەپشتگیری کردنت ئەبێتە هۆی بلاوکردنەوەی رۆشنبیری لەکوردستانەکەتدا •

لاپەڕەیەك لە

مێژووی شاری هەولێری خۆشەویست

مارف خزنەدار

شاری هەولێر یەکێکە لە شارە هەرە کۆنەکانی سەر ڕووی زەوی ، شارێکە لە هەموو دەور و ڕۆژگارێکدا ژیانی تێدا بووە و هەر بەئاوەدانی ماوەتەوە. بــە ڕۆژ لــە بــەر تیشکی خۆر درەوشاوەتەوە ، بە شەویش پرشنگی چــرا لــە کولانکــەی مالــەکانی بریسکاوەتەوە ، لەوەتەی قەلا ســەر بلندکــەی بۆ ئاسمان هــەلچووە ، یا منارە لە خۆ بایی بووەکەی سەری بــۆ کەهکەشانی فەلەك بردووە تا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان .

پیاو کە بۆ یەکەم جار چاوی بــە شاری هەولێر دەکــەوێ جووانی یێکی ئەوتۆ لە دیمەن و ئەدگاریدا نابینێ ، بــەلام ناوەرۆکێکی ئێکجــار پڕ مانا و بەرزی هەیە ، شاری چووار خوواکانی شارستانیەتی گێتیی کۆن بووە . ئەم بەسەرهاتە درێژە و مێژووە کۆنــــە کردوویەتی بە سەرچاوەی قارەمانیەتی و ئەفسانەی نــاو خــەلك ، ئێستاکە گەنجینە یێکی بێ هــاوتا لــە ئەدەبی خەلکی کوردا لە ژێر دەستمانە ولــــە هەولێر دروست بووە .

گومان لەوەدا نی یە کە پانایی شاری هەولێر لە پیش جەنگی کێتیی دووەمدا تۆزێك لە پانایی گۆرستانە زۆرەکانی گەورەتر بووە[1] ، هۆی ئەمــــە دەشێ لەبەر کۆنی شار و سستی لە پێشکە ـ وتنی بووبێ ، بە تایبەتی لــــە ڕووی فراوانی و گەورە بوونی شارەوە .

ئێمە لەم ووتارەدا کــە باس لــــە گۆڕستانێك لــە گۆڕستانەکانی هەولێر دەکەین ، دەبێ ئەوەش بلێین کــــە «قەبرستانی»ی هــەولێر ، کــۆنترین گۆڕستانە لە شارا ، ئەمە بریتی یە لە مۆزەخــانە یێکی یادگــاری ، مێژووی پیشــان دەدا . بێ گومــــان ئێسقانی بتپەرست و ڕۆژپەرست و زەردەشتی و جوولەکــە و گاوور و موســـولمان و ئاسووریی کۆن و یدیایی و کوردی تێدایە ، بــەلام ئێستاکە گــۆڕستانی کوردی موسولمانە .

ئێمە لەم ووتارەدا مەبەسمان ئــەوە نی یە لە مێژووی «قەبرستانی گەورە» بدوێین چونکە کۆنتــرین گۆڕســـتانی هەولێرە ، بەلکو دەمانەوێ هــــەندی زانیاری لە بابەت گۆڕستانێکی هەندێ تازە بلاو بکەینــەوە کـــە گۆڕستانی «چراغ»[2] ە .

جێگەی گۆڕستانی چراغ

گۆڕستانی «چراغ» دەکەوێتە لای خووارووی (جنووبی)ی شاری هەولێر و قەلاکــەی . لای باکــووری گۆڕســتان بەســتی هــەولێر[3] و قەســابخانەی کۆنــــە ، لای خووارووی گــــەڕەکی بەنزینخانەی تازەیە ، لای ڕۆژهــەلاتی جێگەی گۆڕستانی جوولەکانی کۆن[4] (گەڕەکی سەیداوەی ئێستا)و گۆڕەپانی ڕمبازی یە[5] ، لای ڕۆژئاوای گــەڕەکی سەعدووناوە و گلکەنا[6] و ئەو ڕێگەیە کە دەچێتە کەرکووك .

حەکایەتێکی ئەفسانەیی

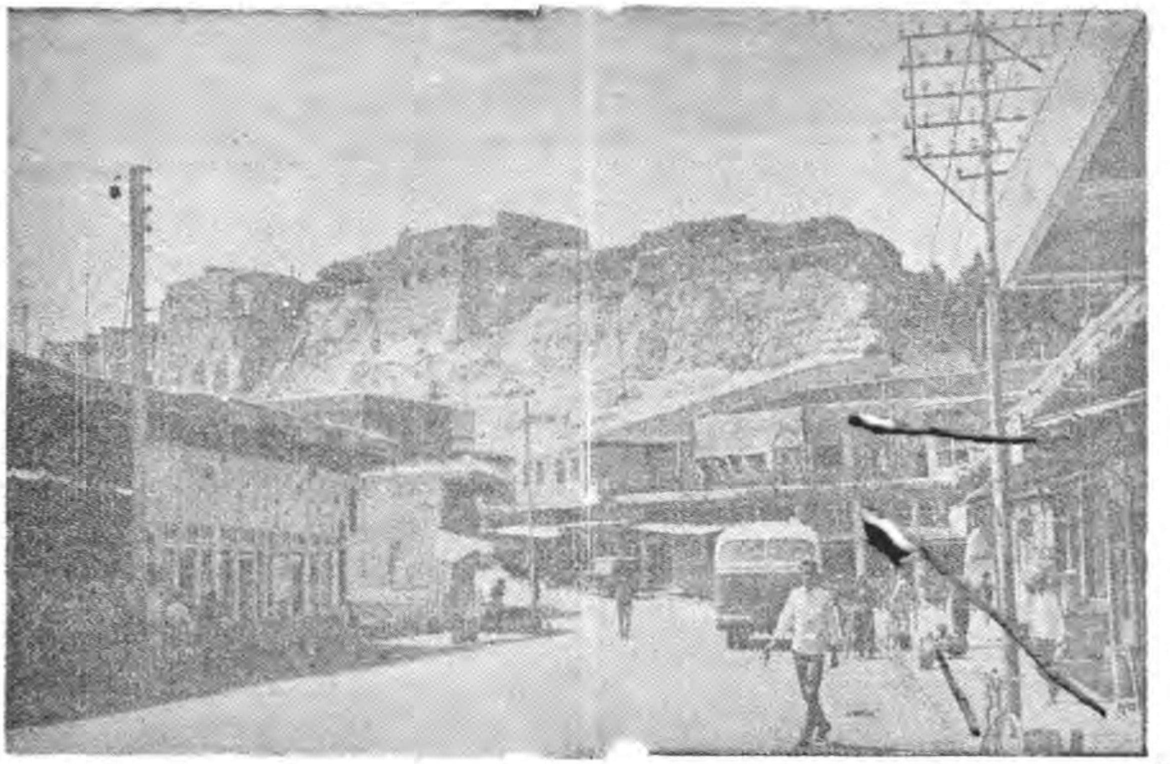
حەکایەتێ یەکەمی ئەفسانەیی ناو خەلکی هەولێر لــــە بابەت گۆڕستانی «چراغ»[7]ەوە دەلێ : «ئــەم گۆڕستانە بۆیە نــاوی نراوە «چــراغ» چونکــــە مەلایەکەت و ئەولیا لەشەوانی جومعەدا نوور دەهێنن بۆ قەبری ئەو ئەسحابەو ئەولیا وشێخانەێ کەلەوێ نێژراوون» .

حەکایەتێکی تری ئەفسانەیی لە ناو خەلکیهەولێر پشتاوپشت دەیگێرنەوە ، ئەویش ئەمەیە :

«لــەدەور و ڕۆژگــاری کـــوندا ، پاشایێکی هەبوو لە نەژادا تورك بوو ، نــاوی «چراغ» بوو . نزیکترین کــەس بوو لە پاشا و خۆشەویستترین کــەسی بوو لە لای . وا ڕێك کەوت کە پاشـــا پارچەیێکی گەورە لە ئەرزەکانی تەرخان بکــا بۆ ئــەوەی بکرێ بــە گۆڕستانی موسولمانان لــە پاش مردنی خــۆی ، گۆچی دووایی کرد . ئیتر پاشا لە سەر ئــەو زەوی یە ناشتی کە بۆ گۆڕستان تەرخانی کــردبوو . ئەمە یەکـــەمین گۆڕی گۆڕستانەکە بوو ، بۆیە بـــە ناوی ئەوەوە ناو بانگی دەرکرد . کــە پاشا لە دووای «چراغ» گۆچی دووایی کرد لە تەك هاوڕێ خۆشەویستەکەی نێژرا» .

راستی مێژوویی

ئەو پاشایەی[8] کە خەلکی هەولێر کردوویانە بە ئەفسانە ، شەخسیەتێکی ئەفسانەیی نی یــــە ، بەلکــو کەسێکی دەولەمەند بووە ، لــــە نێوان نیوەی

وێنەی ژمارە (١)

دووەمی سەدەی هەژدەم و نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەمدا ژیاوە و ناوی مەحموود ئاغای پیربەدر بووە •

ئەم بەسەرهاتەی لای خوارەوە لە بنەماڵەی دایکمدا[٩] پشتا و پشت دەیگێڕنەوە ، گەلێ جار لە دایکم و داپیرەم ئەندامانی بنەماڵەی ماڵی دایکم بیستووە :

«باپیرەگەورەمان ناوی مەحموود پیربەدر بووە ، پیاوێکی دەولەمەند و ئازا بووە ، ڕەز وباخ و باخاتێکی زۆری لە خۆشناوەتیدا[١٠] بووە ، هەروەها زەوی و زاریشی لە هەولێر و دەوربەری دا بووە • بنەماڵەی مەحموود ئاغا لە کۆنی کۆنەوە هەر لەم ناوچەیەدا ژیاوون •

گەشت و گەڕانێکی زۆری بووە بۆ وولاتی ئێران و توووران • لەو وولاتانەدا بوو بە هاوڕێی کابرایێك ناوی «چراغ» بوو ، ئەمە خەڵکی تەورێز بوو ، پێوەندی لە نێوانیاندا بە هێز بوو • مەحموود ئاغا کردی بە هاوڕێ و پیاوی خۆی •

ئێوارانی بەهاری ساڵێك ، لەگەڵ هاوڕێکەیدا لە دەرەوەی شار لە سەیرانا بوون ، کە گەیشتنە جێگەی گۆڕستانی «چراغ»ی ئێستا ، مەحموود ئاغا بە هاوڕێی ووت : ئەرزێکی باش و مێرغوزارێکی نایابە ، ئەمە بۆ ئەوە باشە ببێ بە گۆڕستان بۆموسولمانان••

چراغ لە پێش مەحموود ئاغا کۆچی دوایی کرد ، یەکەمین کەس بوو لەوی نێژرا ، لە پاشانا ئاغاش کۆچی دوایی کرد و لە تەك «چراغ»دا نێژرا•••» •

گۆڕی چراغ کێلی بۆ دانەنراوە ، بەر ئەوە گۆڕەکە لە ناوچووە و ئێستاکە هەر شوێنیشی نەماوە ، کۆنترین گۆڕ لە گۆڕستانەکە گۆڕی مەحموود ئاغای پیربەدرە ، لە سەر کێلەکەی ئەم ڕستەیە نووسراوە : «هذا قبر المرحوم محمود آغا توفی فی ربیع الاخر ١٢٦١» ، ئەمە مێژووی دامەزراندنی گۆڕستانی «چراغ»ە ، یاخود هەندێ پێشتر لەو کاتەی «چراغ» یەکەمین کەس بوو لەوێ نێژرا •

پەراوێزەکان

(١) وەکو : گۆڕستانی گەورە ، گۆڕستانی شێخەڵلا ، گۆڕستانی شێخ محەمەدی خۆراسانی ، گۆڕستانی شێخی چۆلی، گۆڕستانی شێخ ئۆمەر، گۆڕستانی ئیمام محەمەد ، گۆڕستانی تەعجیل ، گۆڕستانی چراغو هیتر•••

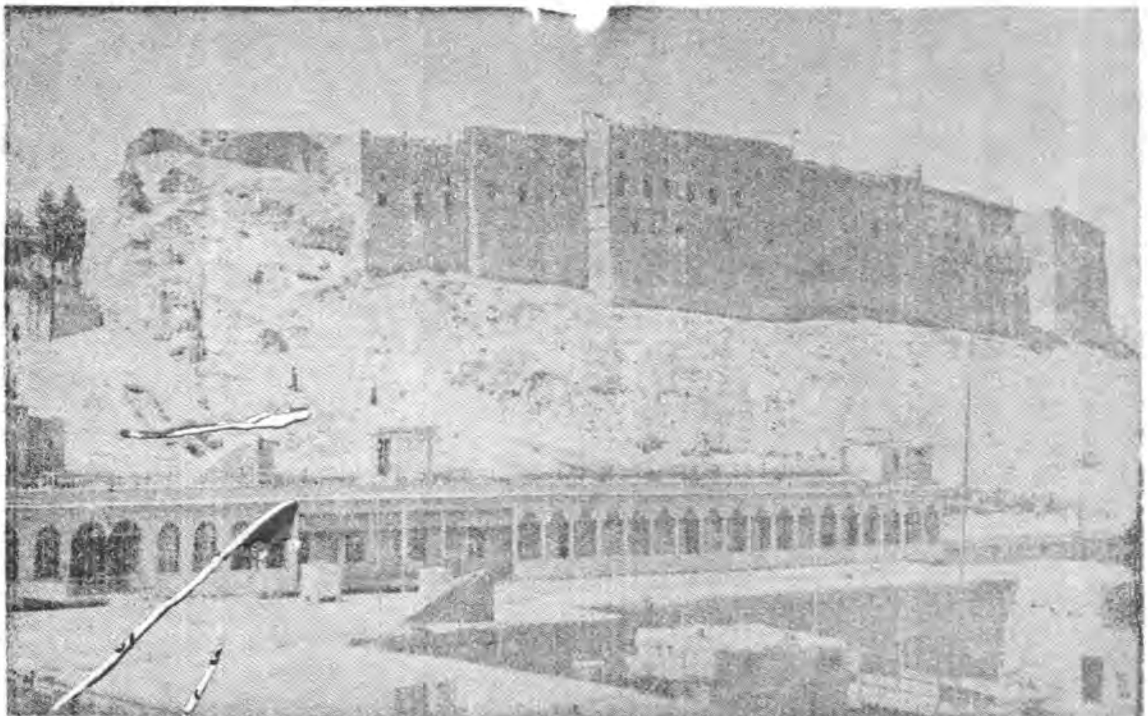
(٢) ئەوەی پێویستە لێرەدا ڕوون بکرێتەوە ئەوەیە کە گۆڕستانی تری تازە لە هەولێر دروست بووە لە پاش جەنگی گێتیی دووەم لە ئەنجامی فراوان و گەورە بوونی شار •

(٣) بەستی هەولێر : شوێنی ڕووبارێکی ووشکە ، بە زستان و بەهارا ئاوی باران و بەفری شاخە نزیکەکانی لای ڕۆژهەڵاتی شاری پێدا دێ ، وە لە هاوین و پاییزدا ووشکە•

(٤) گۆڕستانی جوولەکان : ئەم گۆڕستانە گەلێ کۆنە ، تا دەوروبەری پاش جەنگی گێتی دووەم مابوو ، بەڵام لە پاش دەرچوون و کۆچی هەموو جوولەکەکانی شاری هەولێر ، گۆڕستانەکە ڕووخێنرا و ئێستاکەبووە بە گەڕەکی سەیداوە •

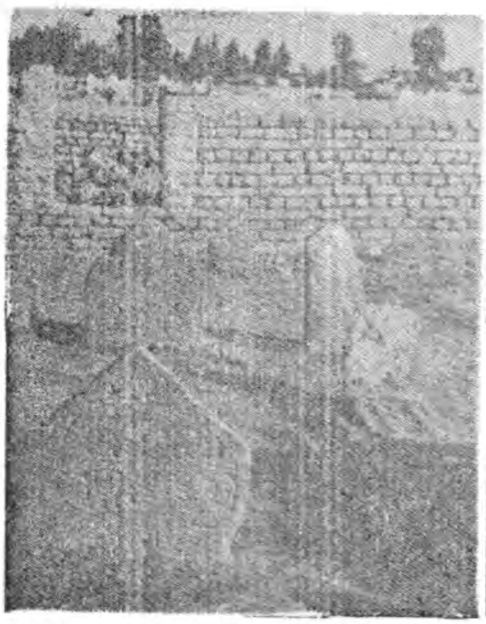
(٥) گۆڕەپانی ڕمبازی : ئەمە گۆڕەپانێك بوو لە نێوان گۆڕستانی چراغ و گۆڕستانی جوولەکان • تا دەوروبەری جەنگی گێتیی دووەم ، ئێوارەی ڕۆژی جومعان سووارچاکانی شار تەراتێن و ڕمبازییان تێدا دەکرد• خەڵکی شار دەڵێن لە پاش جەنگی گێتیی یەکەم کە ئینگلیز شاری هەولێری داگیر کرد یاریی پۆلۆیان لە گۆڕەپانەکە دەکرد •

(٦) گلکەند : کەندێك بوو لای خوارووی شارەوە ، ئەمە لەئەنجامی کێڵان و بەکار هێنانی خۆڵەکەی بۆ

وێنەی ژمارە (٢)

دروست کردنی خشتی سوورەوە کراو پەیدا بوو بوو • خۆڵەکەی خۆڵێکی سووری زۆر باش بوو • لەم دواییەدا کە کوورەکانی خشتی سوورەوە کرواو « کەرپووچ » گوێزرایەوە بۆ جێگەیێکی تر ، « گلکەند » کرا بە پارك بە یارمەتیی دستگاکانی دەستەی نەتەوە یەکگرتووەکان •

(٧) ووشەی «چراغ» ووشەیێکی ئێرانی ، بە مانای چرا ، مۆم ، ڕووناکی ڕۆشنایی ، نوور هاتووە • لە هەموو زمان و شێوە (لهجە)کانی بنەماڵەی ئێرانی بەم مانایە هاتووە ، لە زمانی کوردیدا ووشەکە بە شێوەی «چرا» بەکار دەهێنرێ • وە لە زمانەئێرانی یە کۆنەکاندا ، لەوانە لە فارسی ناوەڕاست (پەهلەوی)دا بە شێوەی «چراغ» هاتووە • دەڵێن ئەم ووشەیە چۆتە ناو زمانەکانی ئارامی و سریانی و عەرەبی بە شێوەی «سراج» ، هەروەها زمانی تورکیش ووشەکەی بە شێوەی«چراغ» وەرگرتووە •

(٨) زاراوەی «پاشا» یا «پادشا» لە چیرۆکی بەر گوێی ئاگردان و ئەفسانەی ناو کوردەواری بۆ میری شار و گەورە و سەرۆکی وولات و مەلیکی مەملەکەت و ئیمپیراتۆری دەولەت بەکار دەهێنرێ •

(٩) مەحموود ئاغای پیربەدر باپیرە گەورەی دایکمە لە باوك و دایکەوە •

(١٠) خۆشناوەتی : هەموو ئەو شوێنانەن کە هۆزەکانی خۆشناوی تێدا دەژی لە ناوچەی شەقڵاوە •

وێنەکان

١ ــ لای ڕاستی قەڵای هەولێر کە بە دەرگای «ئەحمەدی» بە ناوبانگە •

٢ ــ لای دەرگای گەورەی قەڵای هەولێر •

٣ ــ دیمەنێکی گشتی گۆڕستانی «چراغ» •

٤ ــ کێلی گۆڕی مەحموود ئاغای پیربەدر یەکەمین گۆڕی گۆڕستانی چراغە •

لە سامانی ئەدەبی میللەتەکەمان

لەگەڵ دەستنووسەکانی شاعیری کورد مامۆستا ویصالی

(ویصالی)

لەسامانی ئەدەبی میللەتەکەمان

« لەگەڵ دەستنووسەکانی شاعیری کورد مامۆستا ویصالی »

جمال محمد

کۆلیجی ئادابی سلێمانی

(جەمال محمد)

لەپشووی ئەمسەری ساڵەدا کاتێك گەڕامەوە بۆچوارتا ، عەودال بووم بەدوای ئەوشاعیرو ئەدیبە نەناسراوانەی کەلەم ناوچەیەدا هەبوونو هیچیان دەرباره نەزانراوە ، یەکێك لەمشاعیرانە مامۆستا شێخ محەممەدی قەرەداغی یە کەنازناوی (ویصالی)یەوخاوەنی (٤٢٧٠٠) چلو دووهەزارو حەوسەد بەیت شیعری نایابە ٠٠هەرچەندە چەند ئەندامێکی کۆڕی زانیاری کورد هاتن بۆ ئەوێ بە هیوای ئەوەی دەستنووسەکان یان هەندێکی چنگ خۆیان خەن بەلام خاوەنی ڕازی نەبوو کەبیان داتێ ،٠٠

من توانیم ڕازی بکەمو دەستنووسەکانی لێ وەربگرم بەهیوای ئەوەی خوایاربێتو دەرامەت ببێ لەچاپیان بدەم ٠٠ یان شتێکیان لێ بلاوبکەمەوە بەهۆی گۆڤارو ڕۆژنامە کوردی یەکانەوە ٠

ویصالی کێ یە ؟

کورتەی بەسەرهاتی ژیانی :ـ

ناوی (شێخ محمد)ە کوڕی (شێخ ئەحمەدی شێخ تەهای شێخ عەزیزی شێخ عومەری شێخ عبداللطیف)ی مەردۆخیە ، لە دێی (تەکیە) لەناوچەی (قەرەداغ) سەربە پارێزگای سلێمانی لەڕۆژی ٢٢ـ٣ـ١٩٠٢ هاتۆتە دنیاوە ، لەپاش مردنی دایکی ، باوکی ژنێکی تر ئەهێنێت ، بەم جۆرە باری ژیانی شێخ محمد کەوتە ناخۆشی یەوە ، هەروەك وتراوە : [کەدایکت بوو بەباجی لای باوکت بێ ڕەواجی] لەپاشان ئەبێت بەشوان ، ئنجا ئەچێتە لای مامەکانی ، کاتێ لەم ماوەیەدا باوکی کۆچی دوایی ئەکات ، لە (قۆپی) ئەبێت [قۆپی دێیەکی زۆرخۆشە ، پڕمیوەیە ، ئاوو هەوایەکی سازگاری هەیە ، دڵڕفێنە] ٠٠ لەوێ بەکۆمەڵێ فەقێو مەلا ئەگا کەخەریکی سەیران کردن ئەبن ، ئەمیش زۆر دلگیرو زویر ئەبێت ، هەتا تۆزێکیش ئەگری بۆحالی خۆی ، بۆ بێ بەشی لەخوێندەواری ، لەم کاتەدا مامۆستا شێخ بابە عەلی لەوێ ئەبێ ئەی بینێو بانگی ئەکاتە لای خۆی ، لەگەل مامۆستا شێخ مستەفای قەرەداغیدا ئەکەونە وتوووێژ بۆ ئەوەی پێی بخوێنن ،هەرچەندە مامەکانی ڕازی نابن واز لەشوانی یەتی بهێنێو دەست بکات بەخوێندن بەلام هەرچۆنێك بێت خۆی ئەدزێتەوەو ئەچێ بۆخزمەت شێخ بابەعەلی وە ئەمیش تەگبیری بۆ ئەکاو کاغەزی بۆ ئەنووسێ بۆلای شێخ عومەری قەرەداغی کەلەسلێمانی لەمزگەوتی مەولانا خالید ئەبێ ، بەم جۆرە دەست ئەکات بەخوێندنو پێنج ساڵ لای ئەمێنیتەوە ، لەپاشان ئەچێت بۆ (ئالان) لەسەر سنووری پشدەرو کوردستانی ئەودیو ، سێ ساڵ لەوێ ئەمێنێتەوە ، لەپاشدا چۆتە (خوارەمیر) و دووساڵیش لەوێ ئەخوێنێ ، لەتەمەنی (٢٠) ساڵیدا ئەچێ بۆ (بێتوش) . لەتەمەنی (٢٢) ساڵیدا عاشقی نازەنینێ ئەبێ (ویصالی) ئەمەنە

دیرەك بوو كەهاو چەرخـــــەكانی خۆی زۆریان پێ ناخۆش بوو ، بەتایبـــەتی هاوڕێكانی ، وەلەلای مامۆستاكـــــەی قسەیان بۆهەڵئەبەست ، (ویصـــالی) زۆر بەینی خۆش بووە لەگەڵ هەباس ـ ئاغای سەلیم لەگەرماو ، بەهــــــۆی زیرەكیو زانایی یەوە زۆرویصالی خۆش ویستووە ، ویصالی سەری بۆكـــــەس دانەنەواند بۆیە (بێتووشی) بەجــێ ـ هێشتو چووبۆ (دولكان) لەم كاتەدابوو ناردیە خوازبێنی نازەنینی ، بەهـــەزار فەلاكەت مارەی كرد ، چونكە نەیـــان ئەدایە •

لەپاش ئەوەی ماوەی پێنج سال لـەوێ ئەمێنێتەوە ، ئەچێتـە كێوەرو حــەوت سالیش لەوێ ماوەتەوە ، پاشان چووە بۆ (باسنێ) كەناحیەیەكە لەناوچــــەی شارباژێر پێنـــــج سالیش لـــەوێ ئەمێنێتەوە ، وەگەلێ شوێنیتر گەڕاوە هەتا لەم دواییدا لە (گەنكێ) نزیـك قەزای چوارتا گیرسایەوە ، بـــــەلام داخــــەكەم نەخـــۆشی (زەغـط) تەنگی پێ هەڵچنیو ناچـــاری كرد بڕوات بۆ سلێمانی بـــۆ چارەسەركردنی ـ نەخۆشی یەكەی ••

شاعیری ناوبراو خـاوەنی (٤٢٧٠٠) بەیت شیعری هەمە جۆری نایابـە چ (بەكوردیو بەفارسیو بەعـەرەبی) ، بـــەلام رۆرترینی كوردی یـــە ، جــكە لەم ژمارە ناوبـــراوە زۆر لەهەڵبەستە جوانە نیشتمانیەكانی فەوتاون یابەهۆی وەرگرتینانەوە یـا داگیر كردنیانەوە••• جاتكا ئەكەین هەركەســـــە وێنەیەكی لەلایە بۆمان بنێرێتەوە بەهیوای ئەوەی لەدیوانەكەیا بلاوبكرێتەوە •

مامۆستای ناوبراو دەستێكی بالای هەبووە لەشیعر وتنــــــدا ، ناوەرۆكی شــــــیعرەكانی (نیشتمانپەروەریەتیو دلداریو پەندو ئامۆژگاریو باری ژیانی خەلكی كوردستانە) •

« ویصالی ویاری دلڕفێن »

ئەلا ئەی عاشقی مسكین وەرە ئیمڕۆ بەمەیخانە :

بنۆشە جورعەی سەهبا لەجامی لەعـلی جانانە •

بحمدالله زوموستانی فیراقی گول ئەوا ڕۆیی :

رەبیعی ئەوەڵی عەیشە زەمانی وەصلو سەیرانە

لەشامی مەغریبی زولفت هیلالی حاجبی تۆم دی :

ئیشارەی كردمێ یەعنی كەسبحەی ـ جەژنی قوربانە •

لەنێو زولماتی زولفتدا دەڵێی ئەسكەند ـ ەرم جانە :

لەبۆ چەشمەی حـــــەیاتی ڕووت سەرا سیمەو پەرێشانە

وەكو هاڕووتو ماڕووتــم لەچاهی با بولی غوربەت :

بەعەشقی پرتەوی ڕەنگت دلـــم وەك شێخی سەنعانە

دەروونم گەرمو پرجۆشە بەمیســـــــلی كورەیی حەداد :

بەتابی ئاتەشی میهرت زەمیرم مورغی بو ریانە

هەتا لەكۆتاییدا ئەلێت :

(ویصالی) مژدەبێ یارت ، وەفای كرد وەعدەی پارت :

ئەمیش واهاتە ژێربارت ، بنۆشە مەی بەپەیمانە

ئەگەر بەوردی سەیرێكی ئەم هەڵبەستە بكەین ئەبینین كە (ویصالی) لەســـەر شێوەی شاعیرەكانی ڕابووردووی خـۆی ڕۆیشتووە گڕوو كلپـەی عەشـــــقی یارەكەی سووتاندوویەتی ،

لە هەڵبەشێكی تریا ئەڵێت :

وابەتیری غەمزەكانت جەرگو مـــینەم لەتلەتە :

تاقەتی جیسمم نەماوە باقی مانـــم زەحمەتە

واوەعیدی ئاگـــری فیرتەت بەجـارێ ـ كەوتە دڵ :

مەر بەوەعدەی ئابی وەصلت قەطعی بێ ئەم شیددەتە

ئەی برادەر دەردی غوربەت زۆر بەئێش و نالەیە

چەرخی كەچڕەو ساقییە دائم شەرابم میحنەتە

ئەی دلە ڕەحمێ بكە بەمنی فەقیری قوڕ بەسەر :

دڵ پەرێشان ، چاو بەگریان ، تـەن فتادەی حەسرەتە

لە بلێیدا ئەلێت :

وابەسەهلی بێ مەزانێ دەردی گرانە عا شقی :

دەردی هاڕووتە ، كەهـاڕووت ، هەبسی چاهی زولمەتە

ئەی ویصالی تاقەت لەڕەسمی عاشقان خۆت لامەدە :

عاقیبەت عوشرەت دەبێتە قاتیعی ئـەم عوسرەتە ••

مامۆستا (ویصالی) لەپەردەیەكی ترەوە ســـەردەردێنێو پەنـــــدو ئامۆژگاریمـــان ئەكات ، پەنـــدێ كەهەمیشە لەبیرمـــان نەچێتـــەوە ، كردەوەی پێ بكەین ، هەروەك ئەلێت :

ئاسیای ئێمە كەكورتە باعیسی بێ عیلمی یە :

ئەوروپایی چونكەفەننێ بوونە فەوقی ئاسیا :

تۆئەگەر یەك ڕەنگ پەرستبی هەڵبژێر ـ ە هەریەك ڕەنگ :

چونكە یەكڕەنگ مەرتەبەی وا گەیوەتە ئەوجی سەما

تائەتوانی ئیختیاری دووڕەنگی هەرگیز مەكە

هەرچی دووڕەنگە هەمیشـە ســـووكو ڕیسواو ناڕەوا

تێ بینی

لەكاتی چاپ كردنی بەرگی ئـــەم كۆڤارە ناوی هـــــونەرمەند ئـــازاد بەهەڵەنوسراوە راستیوێنە كانئەمانەن:

وێنـەی بەرگی یەكەم ـ دیمەنێكی كوردستان ـ كاك نیاز دەربەند فەقەرە ناردویەتی •

وێنەی بەرگی دووەم : پاشەرۆژ لەبەرهەمی هونەرمەندی لاو ئازاد •

داوای لێ بووردنتان لێ ئەكەین

نەریمان

مامەیارە پیاوێکی ڕاست و سەیر بوو

ڕوونکردنەوەی هەندێك کەلێن و قوژبنی تاریك لەژیانی «یارە»

جەمال بابان

مامەیارە کێیە

گردی (گولان) ئەوگردەی ئەکەوێتە ڕۆژ هەلاتی سلیمانی ، بەولای گردی (سەیوان)ەوە ، بۆچی بوبە گردی (مامە یارە) ، بوچی لە بەهارداو بەتایبەتی لەجەژنی نەورۆزدا پیرەمێرد بەکۆمەکۆم بەخۆی و گۆچانەکەیەوە پێش ئەو عەشامانە ئەکەوت بۆسەر کارێزەکەی (وەستاشەریف) لای گردەکەی مامەیارە ، لەکاتێکدا کە ئەوسا سەیرانگای تر لەدەوروبەری سلیمانی زۆربوون ، ئەوەسەرچنار بەو هەموچنارو درەختو ئاووە ڕوونەوە کەئەلێی چاوی قرژانگە، ئەوە قۆریە شکاو و (تووی مەلیك) و (کانی با) و (پیرمەکائیل) و (وولوبە) و ٠٠٠ زۆر شوینیتر ٠ بەلای منەوە پیرەمێرد بەخۆرایی ئەم بەزمەی لەم شوێنەدا نەئەگێرا ، ئەیویست سەرنجی خەلکەکە رابکیشێت بۆئەو یارەی کە لەدوتوێی ئەوگۆرە دا راکشاوە کە بەتەوقەسەر ـ گردەکەوەیە ، مەبەستی ئەوەبوو ناوی (یارە) ببوژێنیتەوە وکردەوەکانی ببن بەمەشخەڵێك بۆئەوەی دوارۆژ٠ بۆئەوەی خۆشی لەدوا هەناسەی ژیانیا بەو شوێنە شادبێو ببێ بەیاری (یار احمد) وبەدراوسێی ٠ دەسا هەرواش بوو ، ئەویش بەو مەبەسە گەیشت ٠ بەلام ئایا مامەیارە بۆچی لەو هەموو گۆرستانانەدا ونزیك بەسلیمانی وبەتا ـ یبەتی گردی سەیوان ، کەسەدەها رۆلەی نەبەزو بلیمەتی کوردی میوانە ، بۆچی یارە چوو بەتاکو تەنابەو گردی (گولان)ەوە نیشتەوە گردی سەیوانێك کەهەمووی دارئەرخەوانو گۆری (شیخو مەلاو پیاو چاکان)ە دڵی یارەی لەخۆی تۆراند ؟ کاك محمد توفیق وردی لەکتیبە ایچکۆلەکەیا (مامەیارەی قارەمان)دائەلی : دوای ئەوەی مامەیارە لەسەرەمەرگدا رائەسپێرێت کەمرد لەگردی گولان بینێژن ، کەدۆستەکانی بەسەر سورمانیکەوە لێی ئەپرسنو بۆچی ؟ لەوەلامدا ئەلێت (من هەتا ئەورۆژە کەرۆژی سەرەمەرگمە یادی ئەو هەلاتوە نامەردانەی شەری ئەسکی کویەم لەبیر نەچۆتە وەو لەبیرم ناچیتەوە بەداخیانەوە ئەمرم ، لەلای من ئەوانە هەموو خاینی گەلو ونیشتمانن ، بێئایینو بێئابر ـ وون ٠ ئیستاش زۆر لەوانە مردوونو لەسەر ئەوگردە نیژراون ، جامنێك کەبەزیندوویی هاوڕێیەتیم نەکردوونو هەلنەهاتم ، نامەوێ بەمردوییش لەگەلیاندا رابکشێم ، ئەمەوێ لێیان دووربم ، چونکە ئەترسم لەدەورەم گۆری ئەوانە نزیك‌بێتو خۆلم تێکە لاوی خۆلی ئەو ناپاکانە بیت کەبەوەپیس ئەبم) ٠ ئیتر ئەم قسەیە راست بێت یاهەلبەستراو منپەسەندی ئەکەمو ئەلێم دوورنیە کەقسەی مامەیارە بێت ٠ جابابزانین شەری ئەسکی کویەچیەو چی تیارووی‌دا کەیارە بەم جۆرەباسی ئەکات ، بەلام لەپیش ئەوەدا بامامەیارە خویتان پێشکەش‌بکەم ٠

له (دیاری لاوان) دا لەکاتی خۆیا شتیکی بەنرخ نوسراوە لەسەر مامەیارە بەقەلەمی (م٠ج) و له (رۆژی نوێ) شدا دووبارە ئەوە بلاوکرایەوە ، بەگوێرەی ئەم‌نوسینە مامەیارە ناوی لەبنچینەدا (یار أحمد)ەو کوری خدربەگی هۆمەراغای خەلکی دێی (وەننەرینە)یە کەسەر بەناحیەی بەرزنجەیە لەناوچەی شارباژێرداو هەرئەو نوسینە ئەلی (هومەر ئاغای باپیری یەکێك‌بوە لەدوانزە سوارەی مەریوان) ٠

زۆر خۆشەویست بوو لای ئەورەحمان پاشای بەبە ، ئەوەندە خۆشەویست بوە لەلای پاشا ، ئەوشیرەی لەتاران ـ فتح علی شا ـ پیشکەشی کردبو دابویە ، وەکو تیگەیشتوین یارأحمد لەسالی ١٨٠٤دا لەوەننەرینە لەدایك بوە ، کەپێئەگات لەسەر رێو شوینی باوو باپیری ئەبێ بەنوکەری پاشای بەبە ٠ له ١٨٤٠دا له لەشکری‌بەبەدا دائەنرێ بەئەفسەری توپچیو هەتا شەرەکەی کۆیەلەم فرمانەدا ئەمێنیتەوە ٠٠٠)

بەلای منەوە مامەیارە خەلکی دێی (وەندەرێنە) نیە بەلکو خەلکی دێی (کانی درکەیە) لەناوجەی شارباژیر ، ئەمەم لەکاتی‌خۆیا لە گۆڤاری (شەفەق) یشدا وتوە ، کەمنیش لەمەلا نجم‌الدینو لەزۆر شارەزایانی ترم‌بیستوە٠ هەروەها نەخۆیو نەباپیری ، کەسیان لەدوانزە سوارەی مەریوان نەبون ٠ ئەوانەی ناوی هەندیك یا هەردوانزە سوارەکەی مەریوانیان نوسیوەتەوە بریتین لە (حسین ناظم بگ)و (توفیق قفطن)

[illegible] شێخ سەلام [illegible] [illegible] ی خۆی [illegible] دا بڵاوم [illegible] عومەر [illegible] تیانیە · هەرچەند [illegible] شێخ سەلام) ومامۆستا [illegible] سۆزی یارە) خۆی نەکەن [illegible] کە ئەمەش [illegible] ، چونکە هەرچەندە مێژووی تەواوەتی شەری مەریوان ئێستاش نەزانراوە · بەڵام هیچ گومانی تێ نیە لە کاتێکدا بوە ، کە قەلاچوالان تەختی میرنشینی بووەکە ئەویش لە (١٠٨٠-١١٩٩)ی کۆچی بەرامبەر بە (١٦٦٩-١٧٨٤)ی زایینی بوە · وەئەگەر بگەڕێینەوە سەرنووسینەکەی دیاری لاوان کەئەڵێ یار احمد لەشاری سلیمانی لەدایك بوە ، ئەم مێژووە بەر شاری سلیمانی ئەکەوێت کەلە ١٧٨٤دا دروست کراوەو شەڕەکەی مەریوانیش پێش ئەم کاتەبووە ·

جگە لەوەش مامەیارە فریای فەرمان رەوایی ئەورەحمان پاشای بابان نەکەوتوە تاکو شمشێری بداتێ ، چونکە ئەورەحمان پاشا لە دەورووپشتی ساڵی ١٨١٤دا کۆچی دوایی کردوە ، لەکاتێکدا کە تەمەنی یارە دەساڵان بوە ، بێ گومان لەم تەمەنەشدا ، نەبۆبە سەربازو نەگەیشتوتە پایەی ئەفسەری تۆپچی ·

شەڕی کۆیە :

مامە یارە لەچ کاتێکدا ژیاوە ؟ ئەم باسە ·· ڕامان ئەکێشێت بۆدوانەوە لەوسەردەمەو شیکردنەوەی باری ئەوسا « ئەوەی گومانی تیانیە بەسەرهاتەکەی مامەیارە لەکاتی فەرمان رەوایی ئەحمەد پاشای باباندا بوە · وولاتی بابان (وەك ئەو سابەوجۆرە ناوی دەرکردبو) ناوچەیەکی سەربەخۆ بوو لەکاروباری ناوخۆیدا · بەڵام بەشێوەیەکی گشتی وەك وولاتەکانی تری ڕۆژهەلاتی ناوەراستو عەرەبستان تاکو هەندێ لەئەورووپاش (لەهەندی کاتدا) سەر بە (ئاستانە) واتا سەر بەدەوڵەتی عوسمانی بوون · بەرێوە بردنی کارو باری ئەم هەموو وولاتانە لەلایەن عوسمانیەکانەوە لەسەر بنچینەیەکی چەسپاوو رێكو پێكو دروست نەبوو ، بەتایبەتی لەم دواییەدا کە (پیاوەکە نەخۆش کەوت) · بەرێوە بەران ، بەرپەتی والیەکان ، بۆ ئەوەی شوێنی خۆیان قایم کەنو تابێت گیرفان پرکەن ، لەکاتێکیشدا کەتواناو دەسەلاتی هەڵگرتنی (مسئولیت) یان نەبو ، چونکە خاترو خوتر و بەرتیلو خۆدانە پاڵ یەکێکی تر ، کاری تەواوی ئەکردە سەر دانانی والیەکان ، بۆیە ئەو والیانە هەرخەریکی درۆو دەلەسەو دووروویی‌و تەشقەلەکردن بەخەڵك‌و ئاگری فیتنەنانەوە بوون ، ئەگەر بۆیان بلوایە حوکمیان هەربەئاگرو ئاسن‌بوو ، خۆ ئەگەر دەسەڵاتیشیان نەبوایە ، ئەوا خەلکیان ئەکرد بەگژیەکا ، ئەولادیان لەباووك‌و برایان لەبرا ئەکرد ··· ئەوەی سەیرتربوو هەمووشی بەناوی ئایین ئیسلامەوە ئەکرا کەگوایە (سلطان) لە شوێنی خەلیفەی ئیسلام دانیشتوەو پارێزەری دینە · خۆ ئەگەر سووسەی سەربزیویەکیان بکردایە لەشوێنێکدا یاخود بۆنی جوڵانەوەیەکی ئازادی خواهانەیان بهاتایە بەلوتدا ، ئیتر یابە ئاگر یابە (نفاق) بەرهەڵستی‌یان ئەکرد · بەڵی لەپیاوە کاربەدەستەکان‌و لەوالیەکاندا پیاوی پاك‌وراست وتوانای زۆر هەبوون ، بەڵام چونکە سەرچاوەکە هەرلەسەرەوە لیخن‌و بۆگەن بوو ، بۆیە ئەمانیش شتێکی‌وایان بۆنەئەکراو هیچیان بۆروون نەئەکرایەوە · ئیتر ئەو میللەتانەی ژێر دەست هەمووپروکا بوون وخواخوای دەرەفەتێکیان بوو ·

وولاتی بابان ئەوسا لەدوتۆی ئەم لێفە بۆگەنە پیسەدا ئەژیا ، شاڵلا هەر عوسمانی بوایەو بەس ، خۆئێرانیش لەولاوە لە (ئاستانە) خراپ‌تر ، (حوکم‌و ئیدارە)ی ئەوان پیس‌ترو عەشایەری تربوو ، هەردولا لووتیان ئەژەنە کاروباری کوردستانەوە · خۆ ئەگەر یەکێك لەپاشاکانی بابان‌گوێیان نەدانا یەو بێ (أهمیت) سەیریان بکردنایە ، ئەوا هەزارو یەك تەڵەیان بۆئەنانەوە بەڵام لەهەمان‌کاتدا هەندێ لەمیرەکانی بابانیش گلەیی مێژوویان بردە سەرخۆیان ، هیچ‌کاتێك ئەوعەیبە نەلەناوچەوان‌و نەلە گوریان ناسرێتەوە ، چونکە بوبوون بەدەست‌کەلابەدەست‌ئەو دونەهەنگەوە کەبە ئارەزووی خۆیان هەڵیەقۆیان پێ ئەکردن ، بەڵام پیاوی دڵسۆزو راست‌و نیشتمان پەروەریان زۆرتربووە ، پێی ناوێ لێرەدا باسی - چاك‌و خراپیان بکەین‌و لەباسە کە دوورکەوینەوە بەڵام بەکورتی ئەڵێین ئەحمەد پاشا یەکێك بوو · لەمیرە هەربەناوبانگ‌و دڵسۆزەکانی بابان ، دەکەچی کاسەکەش لەسەر ئەوا شکایەوەو (ئەمارەتی بابان) لەکاتی فەرمان رەوایی ئەوا قلب بوەوە ، چون ؟

ئەحمەد پاشامیرێکی راست‌و نیشکەرو دڵسوز ، لەهەمان کاتدا بەزەبر بوو ، لەهەوراماندا هەندێ چەتە پەیدا بوون ، [illegible] بەتوندی دەستی لێوەشاندن‌و سزای ئەوانەشی دا کەگر[illegible]اننە خۆیان ، ئیتر ئەمەدان‌بوو، ڕۆکرا[illegible]ان‌و ئاستانە کەبیکەن بەخوینەکەی [illegible]اوەخش وبەبیانوو بۆلوت ژەنتەکارو باری کوردستانەوە ، ئەحمەدپاشا گوێی نەدا بە ئەمانە ، ویستی ئاسودەیی لەوولاتا بلاوبکاتەوەو باری ئابووری چاك‌بکات ولەهەمان کاتدا سوپایەکی (عصری) ڕێك بخات بۆ پاراستنی وولات ، ناردی پسپۆری لەفەرەنگستانەوە (فەرەنسە) هێناو سەرچناری‌کرد بەلەشکرگا · دەستی‌کرد بەدارشتنی تۆپ‌و دروست کردنی تۆپخانە ورێك خستنی سوپایەکی نوێ · نەجیب پاشای کویژلگلی (عەینەك‌لەچاو) ئەوسا والی بەغدابوو ، مەسەلە لێدانی چەتەکانی هەورامان کەئەوسا لەگەڵ‌ئێراندا زلیانکرد ، ئەمەی هێنایەوە کایەوە ، بەڵام لەراستیدا لە (اصلاحات)ە کەسلی کردەوە بەلکو زەنتەقی چوبوو ، لەشکرێکی چل‌هەزار کەسی رێك‌خست‌و بەرەو کوردوستان کشا · ئەحمەد پاشا بۆئەوەی ڕێی پێ‌بگرێ ، ئەویش لەشکری خۆی هێناو لە نزیك کۆیە یاخود لەکۆیەی کوندا بەیەکا هەلپژران · لەشکری والی شپرزەبوو لەشکاندن نزیك‌بوەوە ، کەچی لەئەنجامدا ئیشەکە بەپیچەوانە وەرگەڕا ··· چون ؟

لەم بابەتەوە بەدو جۆر مێژوو لەکارەساتەکە ئەدوێ کەهەردوکیان لەراست ئەچن ·

یەکەمیان : گوایە لەو ڕۆژانەدا کاتی دابەش کردنی مانگانەی سوپا تریك ئەبێتەوە ، واتاناخرو ئوخری مانگ ئەبێت ، سەرباز داوای (معاش)

ئەکەن ، (ئەحمەد بەگی خەزنـــەدار) کەکیسە هەلگر ئەبیت بەپاشا ئەلێ ، جارێ مانگانە دابەش مەکە (چـــونکە تانجی‌تاکـــو برسی‌بێت باشـــتر ڕاو ئەکات) ئەم‌قسەیە بەناو لەشکرا بلاو ئەبیتەوەو لەتەلی‌دل‌و دەماری مێشکیان کارئەکات ، ئەوان ئەوەتا هەمو مـــال‌و منالیـــان‌بەجێ هیشـــتوەو هاتوون سنگیان‌ناوە بەگوللەوە ئیستاش بکرین بەسەگ‌و مووچەشیان نەدرێتێ • لەناو خۆیانا قسە ئەکەن بەیەك کەشـــەو تاریك داهـــات بەرەنگ... ـوەی لی‌بکەن • بریاریش وائەبیت گوایـــە (تەمو ئاغا یاخود گویخا تەمۆ) تەقەیەك بکات ، لەنیوەشەدا یەکیك تەقەکە کراوە یەکیکی‌تر ئەلی تفەنگ‌... کیـــك لەســـەربازەکان کەفیشـــەکی تیـــابوە بەداریکەوە لەچادرەکەدا هەلواسرابوو ، ئەوشەوەش بای... قـــایم هەل‌ئەکات ، با ، تفەنگ‌... لەخاتە خوارەوە ، تفەنگ ئەتەقێ لەشکرکە گوێیان لەمە ئەبیـــت بلاوەی لی‌ئەکـــەن • (بریندارئاغا)ی بینباشی کەبەمەئەزانی بەپەلـــە ڕائەکات بۆخێوەتەکەی پاشـــا کەخەبەری باتی ، بەلام کارلەکار ئەترازی‌و هەرکەســـە بەلایەگدا مەیدانی شەر بەجێ ئەهێلن ، کـــــە ئەحمەد پاشای بەدبەخـــت ئەمەئەبینێ ، بەهەناسەیەکی ســاردەوە لەگەل چەند پیاوێکی دلسوزیا بـــۆی دەرئەچیت پێش ئەوەی دەست لەشکری دوژمن بگەویت •

دووەمیان : لەشەڕدا کەنەجیب پاشا سەیرئەکات وا لەشـــــکرەکەی ڕوو بەشکاندنە • کە بەمە نەك‌هەر ڕوورەشی بۆئەمینیتەوە ، بەلکو حسابیکی تونـــدو قورسیشی لەگەلدا ئەکری لەئاســـتانە بۆیە دەست‌ئەکات بەپرو پاگاندە بەناو شیخ‌و مەلاکانداو وایان لی‌ئەکات کـــە (فتوی) بدەن ، هەرکەس دەســـــت لەسەربازی والی بەرزکاتەوە مانـــای ئەوەیە دەستی لەپیاوی سلطان‌و دەستی لەخەلیفەی ئیسلام وەشاندوە ، بـــەوە تەلاقی ئەکەویت ، سەربازیش ساکارو دلپاك لەهەممان‌کاتدا تەوق لەملی بروا ، دەست‌بەجی هەمو بلاوەی لی‌ئەکـــەن ، ئەوەی کەئەم قسانە کـــاری لی‌ناکەن‌و شوینەکەی خۆی بەسەر تۆپەکەیـــەوە بەجێ ناهیلیت (مامە یارە) ئەبێت ، یارأحمد هەرتۆپ ئاگرئەدا بەنـــــاو لەشکری دوژمندا ، بەراست‌و چەپـــدا دەستیان لی‌ئەوەشینێ تاگولله تۆپەکانی تەواو ئەبن لیرەدا کاك (ووردی) ئەلی : مامە یارە بریندار ئەکرێ‌و لەهۆش خۆی ئەچێت ، ئەوسا دوژمن (زەفـــەر)ی پێ‌ئەبەن‌و ئەیگرن ، ئەیبەن بۆبارەگای نەجیب پاشـــا کەبەگویرەی نوسینی (ڕوژی نوێ) ئەم گفت‌و گۆیە ئەبێت لەبەینیاندا •

نەجیب پاشا : لەشکری پاشا کەتان هەمو بلاوەیان کرد ، تۆبۆچی بەرامبەـ ریت‌کرد ؟

یارە : من‌فەرمان بەرم توبخانە بەمن سپیرراوە ، فرمانی شـــەڕم پی‌درابو ، کاری خۆم بەجێ‌هێنا •

نجیب پاشا : فـــەرمان دەرەگـــەت سەری خۆی هەلگرت ، تۆ بۆچی دەست لەشەڕ هەلنەگرت ؟

یارە : وەکو ووتم فەرمانی شـــەڕم وەرگرتبوو ، بەلام لەپاش ئەوە فەرمانی شەر نەکردنم وەرنەگرت •

ئنجا (ڕوژی نوێ) ئەلی لەســـەر ئەم قسە لاوچاکانەیە نەجیب پاشا پتر مامەیارەی ئەچیت بەدلا وئەلی (بۆ ئەم لاو چاکیـــــەت ئەمەوێ پاداشتێکت بدەمەوە چیت ئەوێ بلێ) •

مامە یارە : خواپاشای خۆم بهێـــلێ هیچی ترم ناوێ •

نەجیب پاشا : پاشای خۆت‌نـــەما رویشت ، ئیتر وولاتەکەتان کەوتە ژێر دەســـــتی دەولەتی عوسمانی‌یەوە دلویستت چیەبلی ؟

مامەیارە : لەپاش ئەمەژیـــانم ناوێ تامالی دنیام بوێت •

نەجیب پاشـــــا : بەچاویکـــــی ئافەرینکاری‌و دۆســـــتیەوە پیاروانی ووتی (باشە) بەلام هـــــەر ئەوروژە نەجیب‌پاشا پێی‌زانی کەیـــارە دێ‌یەکی بەبەرات بەدەستەوەیە ، فەرمـــــانی بەراتەکەی بۆتازە کردەوە ، دێ‌یەکـــە ناوی (کانی درکەی ســــەگان) بو کەئێستا بەدەست ئەحمەداغای گۆسالەی خزمیەوەیەتی • لێـــرەدا نووسینەکەی ڕوژی نوێ‌تەواو ئەبیت کەلەدواییـــدا ئەگەرێینەوە سەر تەتەلە کردنی •

خوالێ‌خوشبو ئەمین‌زەکی بەگ لـــە (میژووی ســــلیمانی‌وە وولاتی)دا بەزمان (حسین ناظم بەگ) وە ، باسی شـــەڕی گۆیەی بەینی لەشکری بابان‌و لەشکری عوسمانی ئەگێریتەوە ئەلی :

« دوای ئەوەی لەشکرەکە بـــلاوەی لی‌کرد ، بۆ ڕوژی دوایی ســــوپای نەجیب پاشا هەلی‌کوتایە ســــەر لەشکرگای بابان بۆ ڕاووڕووت چەتەیی لەکاتیکدا کەکەسی تیانەمابوو تەنهـــا سۆفی یارە نەبێت بەتۆپەکانیـــەوە ، یارە لولەی تۆپێ وەرچەرخان بـــەرەو سوپای بەغداو دەستی‌کرد بەئاگـــر بارانیان ، بەجۆریك ڕێ‌ی‌نـــــەدان تادرەنگێك نزیـــــك لەشکرگاکەبکەو نەوە ، بەلام لەدواییدا گرتیان‌و بردیان بۆلای نەجیب پاشا • پاشـــا کەلێ‌ی پرسی : بۆچی بەتەنها تۆ لەشکرەکەمانت دایە بەرگولله تۆپ‌و نیـــازت لەمەچی بوو ؟ یارە لەوەلامدا ووتی : هـــــەر کەسێك ئەرکێکی پێ‌سپێرراوە ، منیش بلاوبونەوەی لەشکر نابێ لەو ئەرکـــەم بخات ، بەلکو پێویستە چەندم لەتوانا دایە چیم پێ سپێرراوە جێبـــــەجێ‌ی بکەم •• والی قسەکەی بەدل‌نـــەبیت • داوای لی‌ئەکات چی‌ئەوێت بلێ ، یـــارە داوای بەراتی خەرجی دێ‌یەکەی خۆی ئەکات ، نەجیب پاشـــا گورج بۆی ئەبڕیتەوە •

شەڕی گۆیەکەی‌بوە

(گوفاری ڕوژی نوێ کەلەدیاری لاوانەوەی وەرگرتوە) ئەلی (لـــــە ١٨٤٧دا نێوانی ئەحمەدپاشای بەبـــەو دەولەتی عوسمانی تێك‌ئەچی ، دەولەتی عوســــمانی لـــەژێر فـــــەرمانی نەجیب پاشادا لەشکریك ئەرازینێتەوە و ئەینێرێ بۆ سەر ئەحمەد پاشا ، ئەحمەد پاشایش لەشکری لەروژ ئاوای گـــویە بەرامبەر بەیەك ئەوەستن ، کات مانگی گولان ئەبێت ، بارەگای ئەحمەدپاشـــا لەلای گردی ڕیزەتو هەل ئەدا ••) • مامۆستا علاءالدین سجادیش لـــــە (مێژوی ئەدەبی کوردی لەباسی سالم)دا ئەلی (ئاخرو ئۆخری ســـالی ١٢٦٦ی هجری سولتان عبدالعزیز خـــــانی عوسمانی داوای لە ناصرالدین شاشای ئیران کرد کەپێـــکەوە دەســـت‌بکەن بەیەکا بۆ لەناوبردنی ئەمارەتی بابان • لەلایەن حکومەتی ئیرانەوە غـــــولام شاخانی ئەردەلان نیررابۆسلیمانی ••• •

بەپارچە شیعرە بەرزەکەی (نالی) شدا کە بەبۆنەی مردنی سلیمان پاشای

بابان‌و هاتنی ئەحمەدپاشـــــای کۆری‌دا بۆ شوینەکەی ، شـــتیکمان بۆروون ئەبیتەوە ۰ کەئەلیت :

(تا فەلەك دوری‌نەدا سەد کوکبی ئاوا نەبو ـ کوکب ماهی مبارك طالعـــــی پەیدا نەبو) وبەم بەیتە دوایی‌دیت ۰

(شاهی جم جا ئالیا ـ تاریخ جم ـ تأریخیە ۰۰ تائەلین لــــــەم عصرەدا اسکندری جم جا نەبو) بەحســـــابی ئەبجەد (تاریخ جم) ئەکاتە ســـــالی ١٢٥٤ (١٨٣٧ز) کەسالی وەفـــــاتی سلیمان پاشاو دانانی ئەحمەد پاشـــــای کوریەتی ۰

ئەمین زەکی بەگیش لـــــە (تاریخ سلیمانی‌و ولاتی)دا ئەلی ئەمارەتی بابان (لەدوای دوصد سالیك حکـــــــومت بەتەواوی لەناوچو ـ ١٢٦٧ك ، ١٨٥١ز) ماموستا توفیق وردیش لەناميلكەكەیا سالی ئەم شەرەبە (١٢٦٤ك) بەرامبەر بە (١٨٤٧ز) ئەداتە قەلەم ۰

بەو سەرچاوانەدا کەباســـــــمان کردن ، شەڕەکە لە ١٢٦٤ (١٨٤٧ز) دایاخـــــــود لەدەوروبەری ئەوسالەدا بەرپابوە کەئەمەش لەگەل لەدایك بوونی مامەیارە کەسالی (١٨٠٤)ە و کـەلە (١٨٤٠)دا بۆبەئەفسەری توپچــــــی لەلەشکری ئەحمەدپاشــــادا بەتەواوەتی ئەگونجیت ۰

روخسارو رەوشتی یار ئەحمەد :

بەپیویستی نازانم باسی ئازاییەکەی یارە بکەم ، بیکەم بەپالەوان‌و قارەمان وروستەمی زال ۰۰ ئەوەندەی کەلەروـ داوەکاندا گیرامانەوە بەســــەو بادوای خەیال نەکەوین ، چـــــونکە ، مەرج هەرئازایی نیە ، بەلکو کۆمـــــەلە رەوـ شتیکی‌تر هـــــــەن کەبناغەی پیاوەتی دائەرێژن بەتەواوەتی ، جائایا ئەوانــــە لەمامەیارەدا هەبوون ؟ بەلام پێش ئــەوە ئایادیمەن‌و بالاو لەش‌و لاری سۆفی‌یارە لەچیدابوون !!

ماموستا (م۰ج) لەدیاری لاواندا ئەلی (۰۰ من بەختیارانە بەچـــــــاو پێ‌کەوتنی شادبوم ، پیاویکی باریکەلەی کەلەگەت بوو ، دوچاوی تیژو روویەکی چرچی هەبو ، بەریشی چەرموو سمێلێ بەر قرتینراویەوە دیمەنیـــکی ســەیری هەبو ، رووخۆش‌و رەندبو ، لەجــــل‌و بەرگا ئەنتیکە خانەیەکی گیاندار بوو ، لەچراخــــــان‌و رۆژانی هەینی‌دا زریێ‌و کلاوزەری ئەپۆشی ، جوتیك قەرەبینـــای زلی بەپشتیا شـــــــۆر ئەکردەوە ، دو دەمانچەی ئەکرد بەبـــەریا ، شیریـــکی ئەبەست بەپشتیەوە ، رمیـــــکی درێژی ئەگرت بە دەستیەوە ، بەوچەشـــــنە لەپیش متصرف‌و کاربەدەســـــــتان‌و خەلکەوە ئەرویشت ، مامەیارە بەتایبەتی خوشەویستی هەمو منالیك بوو ، هەمــو منالیکیش لای ئەو خۆشەویست بوو ۰ لەشەوی چراخانا ئــــــەو ئەهانایەو دەمانچەیەکی ئەتەقانایە زەماوەن دەستی پێ ئەئەکرد ۰ لەبەر ئەوە منالان بەچوار چاو چاوەروانی هاتنی دەبوین‌و هەرکـــە پریشکی باروت لەلولەی دەمانچــــــەی ئەوەوە دەرئەچوو ئیترئاگربازی دەست پێ‌ئەکرا ۰ لەبیـــــــرم دی هەروەختی ئیمەی ـ منالان ـ کـــەپێی ئەگەیشتینی بەچنێك شەکری بەســــــەرا دابەش ئەکردین‌و هەمیشە هەردو گیرفـــــانی پرربوو لـــــەم چەشنە شتانە : چــــاك لەبیرم‌دێ دەستیشی ئەهێنا بەسەرماناو ئەیووت : ـ منالیتــــە هیـــــوام هـــــەر بەئیوەیە ـ ئەوسا کە لـــــــە سیرەی منالیمانا ، ئیمە مامەیارەمان تەنیا لەبەر شارئاین (تتویج) وبەرگی ئەنتیـــکەو چەرەی خۆش ، خۆش ئەویست ، بەلام کە گەورە بوین وتێ‌گەیشتین ئـــەمپیرە جوامیرەمان لـــــــــەلا خۆشەویست‌ترو گەورەتر بوو) ۰

خوالێ خۆش‌بوو ماموستا بشـــــیر موشیریش لە کتیبەکەی (وزدی)دا بەم جورە باسی یارە ئەکات ئەلی (من خوم بەچاوی خوم مامەیارەیان صـــوفی یارەم دی بوو کەلەتەمەنی هەشت نۆ سالی‌ـ دابووم لەشاری سلیمانی ، مامەیـــــارە بالایەکی بەرزی هەبوو ، گەنم رەنگ‌بوو چاوی شین‌کاربوو جبەی لەبەر ئەکــــرد پێستیکی سوری لەبەرابوو وەگولینکەـ یەکی [illegible]شی پێوەبوو پیستە کەشــــــی ژاکاو [illegible] و ـ بێ قالب بوو ـ (مەبەسی لەفیس[illegible]ی سەرەکە ئەوساباوبوو) هەمو رۆژی جمعەیەك دووسەعات لەپێـــــــش نوێژی جمعەدا ئەهاتە بازارەوە داریکی درێژی بەدەستەوە بوو بەچەشنی سەوـ لەجان لەسەر هەمووکەس وگوەزریکـــی بازار رائەوەستاو بەدەنگیـــــــکی بەرز ئەی‌فەرموو :ـ ئەی کوردینە ، ئــــەی ئیسلامینە ، خۆتان چاك بناســــــن وون مەکەن ، دنیایەو ســــــــبەینی مردن‌و قیامەتە ، رەوشتی ئیسلام وون مەکەن ، لەگەل یەکتریا چاك بن ، هەموو براین ، چونکە هـــــــــەر لەچاکەو لەبرایەتی‌و یەکیەتی‌و پشـــــــــت گرتن شتی‌چاك دەرئەچیت ، من ئەم پەندانەنان ئەکـــەم بۆخوا هەتاکوو رۆژی قیامەت ئەوقسانەم بمینی وونی مەکەن ، ئەم نەســـیحەتە بمینی بۆنەتەوەکانتان یەك بۆیەکتـــــری بگیرنەوە ، هەرکەسی کردەوەی چـــــاك نەبی بەمەرامی خۆی ناگات ، اخـــــلاقی چاك ، خواو پیغەمبەر خۆشی ئەویـــت ، بە[illegible]تان ئەگەن) ۰

ئیتر تائێـــــــرە ئەبێ خویندەواری بە[illegible] لەبێری خۆیدا بەجۆرێك دیمـــەنی یا[illegible]دی دیاری کردبیت‌و (انطباع) یکی ب[illegible] پەیدا کردبێ ۰ پیاویکــــــی کەلەگە[illegible] گەن[illegible]رەنگ ، بەدوچـــــــاوی شینی ک[illegible]ژەکەی[illegible]ریشیکی ســــــــبی تۆپدا ، [illegible]بان ووت[illegible]وزوش جلەکۆنەـ کانی کاتی [illegible]ەربازی بۆ[illegible]بەر ئەکــرد ، قەرەبیناو دەمانچەی لەخـــ[illegible]ی ئەدا ، جارجار زریێی ئەپوشی ، سواری وولاخ ئەبو بەکۆلانەکانی سلیمانیداو لەدەشت بەغارو رمبازێن ئەهاتو ئەچوو ، هـــــەر لەوکاتەدا ئەکەر کردەوەیەکی ناشیرینی لەیەکیك بدیایە ، یاخــود کەســـێك دەست درێژی بکردایە سەر یەکیکی‌تر ئەم بۆیان دائەبەزی ، وازی نەئەهێنـــــا تاحەقی بەشوینی خۆی نەگایاندایـــــەوە کەئەمەش (شخصیەتی دون‌کیشـــــوت ئەهێنیتە بەرچاوی پیاو بەلام لەگــــەل فەرقێکی هیجگار زۆردا) چـــــــونکە مامەیارە بەراستی ئازابوەو هەرگیز وەك (دۆن) خۆی بەترراندن نەداوە ، جگە لەوە عاقل‌و بیریکی بەرزی هەبوە ، چاو لەدو واتا تەماع‌کار نەبوە ، ئەگـــــــــەر وابوایە خۆی ئەفروشت بەوالی کاتیـــك کەسەرپشکی کـــــــرد داوای چی‌ئەکات بیداتێ ، رەنگە هەیە هەندێ کەس بلێن باشە بۆچی داوای کانی درکەی کرد ؟ کانی درکە دێی خویان بوو ، ئـــــــەو داوای گیرانەوەی حەقیکی کــرد کەلێی زەوت کرابوو ، ویستیشی هەرلەویــــدا کشت‌و کال بکات‌و بەجۆریك رێکی‌بخات کەببێ بەنموونە بۆ وولاتی کوردەواری ، بەلام وائەزانم ئەمەی بۆ نەبرایە سەر ، چونکە ئەوەندە لەوێ دانەنیشت بەلکو بەهیجگاری لەسلیمانیا گۆشەگیربوو ،

بەشماوەی لاپەرە (٣١)

جوتیار له شیعری کوردیدا

گەر سەرنجێك لە بزوتنەوەی نەتەوایەتی گـەلی کوردو هەموو گەلانی دنیا بدەین یان هەر سەرنج لـە سەرچاوەی پەیدابوونی بزوتنـەوەی نەتەوایەتی نوێ بدەین ، واتە سەرەتای پەیدابوونی نەتەوەو لەناوچوونی میرنشینەکانی نەتەوە جۆر بە جۆرەکانی دنیا ، خێـرا ئەو راستی‌یەمان دێتە پێش‌چاو کە جوتیاران هێـزی سەرەکی ئەم پەیدابوونو بزوتنەوەبوون ، وە سـەر- کردەکانی ئەم بزوتنەوانە بە هەموو توانایانەوە هەوڵو تەقەللای ئەوەیان داوە کە جوتیاران بەلای خۆیانا کێش ـ کەنو بۆ مەبەسـتی یەکێتی نەتەوەیی‌و پێش‌خستنی بزوتنەوەی نەتەوایەتی بیان‌خـەنە کارەوەو کەڵکیـان لێوەربگرنو ، وە بـە شێوەیەکی رون‌ترو وردتر تـا جوتیاران زیاتر لـە فەرمانرەوایەتی دەرەبەگایەتی‌و لـە کۆت‌و زنجیری رژێمی میرنشینی زیـاتر رزگاریان بووبێت ئەوەندە یەکێتی نەتەوە قایم ترو پێشکەوتووترو بزوتنەوەی نەتەوایەتی لەپێش‌تربووە وە ئەم یاسایە ، یاسایەکە هەمـوو نەتەوەیەکی سـەر رووی زەمینی گرتۆتەوەو هی‌تریش کـە نەگەیشتبێتە پلەی یەکێتی نەتەوەیی ئەگرێتەوە .

ئەمە سەبارەت بە قۆناغی پەیدابوونی نەتەوە کـە بۆرجوازی‌یەکان رۆڵێکی دیاروسەرکردانەیان تیـا نووانەووە ، بەڵام دوای ئـەم قۆناغە بە تایبەتی لـە قۆناغی دامەزراندنی سیستەمی دیموکراتی میـللی‌و سۆشیالیستی‌دا ، ئەوە هەر بەبێ جوتیار هیچیـان نەهاتونەتەدی چ ئەوانـەی لە شارەوە شۆرشـیان بەرپاکردووەو بە شێوەی بنچینەیی پشتیان بە کرێکارو جوتیارو سەرباز بەستووەو دوای رزگارکردنی شـار بەرەو رزگاری دێهات چوون ، وەکـو نمونەی شۆرشی پیرۆزی ئوکتوبەری یەکێتی سوڤییەت یان ئەوانەی لـە دێهاتەوە دەستیان پێ‌کردووەو وردە وردە ئابلـوقەی شاریان داوەو هەموو وڵاتیان رزگارکردووە وەکو چینی میللی‌و ڤیێتنام‌و کوباو ...

وە لە هەموو کات‌و جێگاو شێوەیەکدا هەموو لا (طرف) ناکۆکەکانی کۆمەڵگا ویستوویانە جوتیـاران بەلای خۆیاندا کێش‌بکەنو لەم پیناوەدا بێ‌وچان هەوڵو تەقەللایان داوەو ئەنجامی ئـەم هەوڵو تەقەللایەش سەرکەوتنی دەست‌نیشان کردووەو نەخشەی چارەنووسی دوا رۆژی کێشاوە .

جا لەم پێشەکی‌یە کورتەدا نرخو بایەخی جوتیارانو

حلمی علی شریف

بزوتنەوەی جوتیارانمان بۆ دەرئەکەوێت کە ستالین هەر بزوتنەوەی نیشتمانی لـــە ناوەروکدا بە بزوتنەوەی جوتیاران زانیوەو ـ لینین ـ یش سەرکەوتنی شۆرشی ئوکتوبەرو هەموو شۆرشیکی پرۆلیتاریای بەند کردووە بە یەکێتی خەباتی ناوکۆیی نێوان کرێکارو جوتیارەوەو ماوتسی تونگ ـ یش جوتیاران بە هێزێکی ســەرەکی شۆرش ئەزانێت ·

ئەمە لە رووی ئایدیولۆجی یەوە ، ئنجا با بێینــە سەر کوردو بزوتنەوەشۆرشگێری یە نەتەوایەتی یەکەی کە مێژوویەکی کونو پرفیداکاریو خــــەباتی درێژخایەنو بایەخداری هەیە ·

بێدوودلی زوربەی زۆری نەتـەوەی کورد لـــە سەرانسەری کوردستانی خوشەویستدا جوتیارن وە لە هەموو شۆرشو راپەرینەکانی کوردا جوتیاران چ لــە پینـــاوی قازانجی راستەوخۆی خۆیانا بیـــت ، یان بۆ قازانجی هەموو نەتەوەی کورد ، یان دووی بورجوازیو خاوەن مولکی کورد کەوتبن ، هێزی سەرەکیو زوربــەی زۆری لەشکرو هێـــزو تواناو پەنای ئـــەو شۆرش و راپەرینو بزوتنەوانەبوون · کـــە واتا کوردپەروەری راستەقینە ئەبێ ئەم رووداوانە بـە وردی لێك بداتەوەو شی یان بکاتەوەو پایەی رێبازی خۆی لەسەر ســـەرەتاو رێرەوی ئەم یاسایانە دابرێژێت · چونکە جـــگە لەوەی کە بزوتنەوەی راستەقینەی کوردایەتی ئەبێ بۆ قازانجو دەست کەوتی جوتیاران بێتو ئەم قازانجو دەست کەوتانە پێش هەموو شتێکی تر بخرێن بۆ کوردێکی کوردپەروەری ساکاریش ناشێ کە ئەم هێزە بێشومارە کاریگەرە ، واتە زوربەی زۆری نەتەوەکەی ، فەرامۆش بکات ·

جا کە کوردپەروەرێکی ساکارو سادە ئەبێ بـەم جۆرە بیر لە جوتیارو بزوتنەوەی جوتیاران بکاتەوە ، سا ئەبێ ئەدیبو هونەرمەندانی کورد لەم رووەوە خـــۆیان بگەیەننە چ پایەیەكو چ رۆلێك لـــەم کورە پیرۆزەدا بنوێنن ؟ ! ·

بە کورتی دووانەکە دەربارەی ئەوەیە کە ئەدیبو شاعیرو هونەرمەندانی کورد لە کۆڕی خەباتیچینایەتی جوتیاراندا چی یان کردووەو ئیســـتاش چ رێبازێکیان گرتووە ؟

ئەوی راستبێت لەم باسەدا تەنیا باسی شاعیرە کلاسیکیو رۆمانسی یەکانی کورد ئەکەم هیوادارم لـــە ژمـارەکانی داهاتوودا بتوانم دەربارەی بەشەکانی تری شاعیرو ئەدیبو هونەرمەندانی کورد بدوێم ·

بێگومان جوتیاران لە شێوەو قالبێکی تایبـــەتی چینایەتیدانو پایەیەکی تایبەتی یان لـــە بزوتنەوەی نەتەوەیی و پێشکەوتنخوازی دا هـــەیەو بەشداربوونو تێکوشانیان هیچ نەبێت تا سەر بەندن بە هۆشـــیاری چینایەتی خویانو هوشیارکردنەوەیانەوە لـــە لایەك وە هەستکردنیان بە پێوەندی چینایەتی نێـــوان خۆیانو هەر بزوتنەوەیەکەوە لەلایەکی ترەوە، وەئەگەر بۆماوەیەك دورلەقازانجی چینایەتی خۆیانوبێدروشمی رزگاربوونو رزگارکردنیان لـــە زولمو زۆری چینایەتی بـــە دووی بزوتنەوەیەکدا کیش کران ، هیچ جیگای باوەڕ نییـــەو بەپێی هیچ یاسایەکی ئەم سەرزەمینەش تاسەر بە دووی ئەو بزوتنەوەیەدا کێش ناکرێنو دۆستایەتیو خـــەباتی ناوکۆیی یان دەستەبەر ناکرێت · ئاشکراشە کـــە نەك هەر بزوتنەوەی نەتەوەی کورد کـــــە زوربەی زۆری ئەندامانی ئەم نەتەوەیە جوتیارن بەلکو هەموو بزوتنەـ وەیەکی شۆڕشگێـــڕی تری دنیـــاش چ نەتەوەیی یان چینایەتی بێ ئەم چینـــە فراوانە زوربە شۆڕشگێڕی یە سەرناکەوێت ·

جا بەپێی ئەم بۆ چوونەو سەبارەت بەم راستیـ یانەی سەرەوە هۆی سەرەکی دەستەپاچەیی بزوتنەوەی نەتەوەی کوردوشکست[illegible] جدانەیەك لەدوای یەکەکانی رابوردووی هەموو لەو سەرچاوە هەڵەیەوە دەستپێئەکات کە جوتیارانو خەباتی چینایەتی جوتیـــاران فەرامۆشـ کرابونو جوتیاران نەخ[illegible] سەر ئەو باوەرەی کـــە سەرکەوتنی بزوتنەوەی نەت[illegible] کورد لە کۆتو زنجیری دیلێتی رێژیمی دەرەبەگایەتیو [illegible]سانەوەی چینایەتی رزگاریان ئەکات · بەلکو لە [illegible]ێگای [illegible]وە کێش کرابون کە وزەو توانای ئـــەوتـــۆیان [illegible]ـــوو [illegible]ـــاران تا سەرکەوتن بە رێبازی خەباتێکی شۆڕشگێڕی[illegible] بەرن و هەموو چینی جوتیارانی بەشێکی کوردستان یان هەموو کوردستان لە دەوری ئەو بزوتنەوەیە کۆبکەنەوەو لـــە دەوری دروشمی خۆیانی بئالێنین · بۆیـــە جوتیارانیش دووی سەرکردەی ناوچەکانی خۆیان کەوتوون کە کێشـ کردنو هاندانو بەشداربوونیان بەندبووە بە بیرو باوەری نەتەوەیی روتو ئاینیو هەندێ جــــــار پەیوەندی ئەم سەرکردە بەملاو بەولاوە یان ئارەزووی تایبەتی سەرکردەی تیرەو میرنشینەکان ·

ئنجا ئەگەرێمەوە سەر باسی ئەدەبی کورد یـــان شاعیرانی کورد کەتائەم دواییە زوربەی زۆری ئەدیبانی کورد هەر شاعیربوون ·

جێی داخـــــە بە دە دوانزە دیوانی شـــاعیرانی کلاسیکیو رومانسیدا گەرام تا بزانم ئـــەم شاعیرانەی کورد چ بایەخێکیان بەبزوتنـەوەی جوتیـــاران داوە و جوتیارانیان بەچی زانیوەو لە پێناوی قازانجی ئـــەم چینە فراوانەدا چی یان کردووەو چەند لە رۆلی ئەم چینە گەیشتوون ؟

کەچی بەداخەوە تاکو تەرایان نەبێت ئەویش تاکو تەرا باسی جوتیارانیان کردووەو بایەخیان بەم چینـــە وزەدارە ژمارە زۆرە داوە کە زوربەی زۆری گەلی کوردن بەلام لە هەمان کاتدا دەیانو سەدان شیعری یان بە کوردا هەلداوەو ســـەدان شیعریان بۆ جوانی کوردســــتان هۆنیوەتەوە بێ ئەوەی هەست بەوە بکەن یان هەندێکیان هەر بیریشیان لێکردبێتەوە کە کورد بێجوتیـــار نازێو کوردستانیش بێجوتیار نارازێتەوە · لەگەل ئەوەشـــدا ئەبێ ئەو راستی یە بسەلمێنین کە هەندێ شاعیر هـــەر چەندە دەربارەی جوتیارو خەباتی چینایەتی جوتیـــاران کەمێنوتووە بەلام ئەوکەمەیان لەناخی دلەو دەرونیانەوە هەلقولاوەو تۆزێك سەبوری داخی باسکـراومان ئەدات

لەمێژووی رۆژنامەگەریی کوردی لە شاری کەرکوك

جەبار جەباری

روونە لای هەموان کەرۆژنامەگەری بەشێوەیەکی گشتی دەورێکی بالآوکاریگەر ئەگێرێت لەپێشخستن‌و گەشەپێدانی شارستانیەتی مرۆڤ ، چونکە بەجۆرێکی راستەوخۆ دەربڕی هەست‌و خواستی رۆڵانی گەلەو دەستێکی نەخشینی هەیە لە ئاراستە ـ کردن‌و پێ‌گەیاندن‌و هۆشیارکردنەوەی نەوەکانی مرۆڤ بەدرێژایی رۆژگارو روون کردنەوەی رێبازی ژیانی هەموو چینە جیاوازەکانی ناو کۆمەڵ بەرەو ئاسۆیەکی پرشنگدار ، جگە لەوەش رۆژنامەگەری وەکو سەربازێکی جەنگاوەری دلێر بەنەترسیەوە ئەچێتە ناوجەرگەی مەیدانی خەبات‌و تێکۆشانەوە ، بەوچەکە کاریگەرەی دوژمنەکان‌و کۆنەپەرستەکانا ئەجەـ نگێت‌و ئەچێتە گژی هەموو ئەو هۆیانەی کە زەورەوەی پێشکەوتنی گەل‌بەرەو دواوە ئەبەن · رۆژنامەگەری سەبارەت بەوکارە گرنگانەی کە ئەیگێرێت لەومەیدانە پرخزمەت گوزارییانەیدا بەخاوەن چوارەم دەسەلآت (السلطه الرابعه) ناسراوە ·

بزوتنەوەی رۆژنامەگەریی کوردی بەشێکە لەبزوتنەوەی رۆژنامەگەریی جیهان‌و بەهیچ جۆرێك‌لێی جیانابێتەوە لەزروفێکی تایبەتی‌دا سەری هەڵداوەتەوەو بە پێی تواناو دەسەلآتی خۆی خزمەتی راستەقینەی مێژووینی گەیاندووەتە بزوتنەوەی کوردایەتی‌و کۆمەڵی میللەتی کورد لەهەموو بوارێکەوە هەتارادەیەك کاروانی لەقۆناغێکەوە بۆقۆناغێکی پێشتر تەکان داوە ، وەلەو رێگەپیرۆزەدا چەندان رۆژنامەنووسی بلیمەت‌و نەترس‌وخاون بەهرەی بوونەتە قۆچی‌قوربان‌و گولیلکە بەهارەی ژیانیان هەڵوەراندوەو خوێنیان کردووەتە سووتەمەنی چرای رێگەی سەربەخۆیی وئازادیی گەل‌و ولآت ·

لەشاری کەرکوك ، لەشارە رەنگینەـ کەی کوردستان ، وەکو هەمووشارە کوردەواریەکانی تر لەخەبات‌و تێکۆشانی رۆژنامەگەری بێ‌بەش نەبووەو دوانەکەوتووە ، لەم مەیدانە پیرۆزەدا چەند شۆڕە سوارێکی تێدا هەڵکەوتووەو بەخامەی تیژو بیری روناکەوە رازەی کۆمەڵی نەتەوایەتیان کردووەو لەورێبازەشدا چەندشەهیدێکی نەمری لە خوێنی‌گەشی ئالآدا گەوزاوەتەوە ···· والێرەدا باسی هەندێ‌لەو رۆژنامەو گۆڤارە کوردیانە ئەکەین کەلەجەرگەی ئەم‌شارە کوردەوایەدا دەرکەوتوون :

١ ـ رۆژنامەی کەرکوك :

رۆژنامەیەکی هەفتەییە ، شارەوانی کەرکوك لەرۆژی ١٥ی تشرینی دووەمی ١٩٢٦ بەزمانی تورکی دەری‌هێناوە ، لەسالی پێنجەمیەوە (١٩٣٠) بەشێکی رۆژنامەکە بەکوردیش نووسراوەتەوە ، بەلآم ئەم بەشە تاسالێکی خایاندووە لە پاشان هەڵگیراوە ·

٢ ـ گۆڤاری شەفەق :

گۆڤارێکی ئەدەبی‌و زانستی‌و کۆمەلآـ یەتی‌یە ، بەزمانی کوردی‌و عەرەبی لەنیومانگ جارێ لەکەرکوك دەرئەچوو، خاوەن وسەرنوسەری لێپرسیاو : عبدالقادر برزنجی‌بوو ، بەرێوەبەری دارایی : علی‌کمال باپیر ئاغا، لەدواییدا حمید عثمان کرابەسەرنووسەری ، جگە لەوەش ئەم مامۆستایانە هاوبەشی دەرچواندنیان داوە : ابراهیم احمد ، عبدالصمد خانقاه ، معروف خزنەدارو چەند کەسکێی تریش ·
یەکەم ژمارەی ئەم گۆڤارە لە١٥ی کانوونی دووەمی ١٩٥٨ دەرچووە ، لەپاشان گوێزراوەتەوە بۆشاری سلێمانی لەوێ بەناوی (بەیان)ەوە بۆخزمەتی ئاشتی خوازان دەرئەچوو ·

٣ ـ رۆژنامەی ئازادی :

رۆژنامەیەکی رۆژانەی سیاسی‌یەو ئۆرگانی پارتی کۆمەنیستی عێراق ـ لقی‌کوردستان بووە ، خاوەن‌و سەرنووسەری خوالێ خۆشبوو :پارێزەر نافع‌یونس بوو ، یەکەم ژمارەی لە یەکی‌مایس ١٩٥٩ بلآوکراوەتەوە ،پاش ماوەیەکی کەم گوێزراوەتەوە شاری بەغدا ، هەتا سالێ ١٩٦١ لەخزمەت کردنا بووە ، لەهەلسوڕاند وبەرێوە بردنیا ئەم ئەدیب‌و نوسەرانە بەشداریان تێیدا کردووە : محمدی مەلاکریم ، عزالدین مصطفی‌و چەند ـ کەسێکی تریش ······

٤ ـ رۆژنامەی رای‌گەل :

رۆژنامەیەکی سیاسی‌یە ، بەزمانی کوردی‌و عەرەبی لەشاری کەرکوك

پاشماوەی لەلاپەرە ـ١٨

لە بارەی فۆنێتیکی زمانی کوردییەوە "١"

د. ئەورەحمانی حاجی مارف

بەشی یەکەم

لە فۆنێتیکی زمانی کوردی تاکو ئێستا بە شێوەیەکی زانستی و تەجروبی لێکۆڵینەوە کەمە ، هەر لەبەر ئەو هۆیەشە کە گەلێك کێشەی ئەم زانستە ئاڵۆزە و بیر و باوەڕی جیاواز زۆرە . لە بەشی فۆنێتیکی ئەو ڕێزمانانەی لە زوودا دەربارەی زمانی کوردی نووسراون لە دیارکردنی ژمارەی دەنگە دەنگدارەکان (vowels) و بێدەنگەکان (Consonants) دا[٢] ئەنجامێکی یەکگرتوونییە . بۆ **نموونە** دەبینین ژمارەی دەنگە دەنگدارەکان لای ف. یووستی[٣] و س. یەگیزاروۆف[٤] نزیکەی ــ (١٥) ، لای ی. سۆن[٥] و ر. جاردین[٦] ــ (١٠)ن .

دانانی پیتی لاتینی لە سالی (١٩٣٠ ــ ١٩٣١)دا بۆ کوردی سوریا و لە سالی (١٩٢٩)دا بۆ کوردی سۆڤیت هەنگاوێکی گەورە بوو لە دیارکردنی دەنگە دەنگدارەکان و بێدەنگەکاندا .

هەرچەندە لە دانانی ئەو دوو ئەلف و بێیەدا پەیوەندی نەبوو و هەر یەکە بە شێوەیەکی سەربەخۆ دانراوە (ئەلف و بێی، کوردی ئەرمەنستان لەسەر بنچینەی، ئەو ئەلف و بێ لاتینییە وەرگیرابوو کە بۆ نووسینی زمانی کەمینەکانی یەکێتی سۆڤێت دانرابوو ، وە ئەلف و بێی کوردی سوریا لەسەر بنچینەکەی ئەلف و بێی لاتینی تورکی دانرابوو) . بەڵام لەگەل ئەوەشدا ژمارەی پیتە دەنگدارەکان لەم دوو ئەلف و بێیەدا یەك بوون ــ ئەویش هەشت دەنگن کە دیاریان کردووە[٨] .

لەم دوو ئەلف و بێیەدا ژمارەی پیتە بێدەنگەکان یەك نین . لە ئەلف و بێی کوردی سوریادا ــ (٢٥) ، وە لە ئەلف و بێی کوردی ئەرمەنستاندا ــ (٣٠) پیت دیارکراوە . هۆی ئەم جیاوازییەش لەوەدایە کە لە ئەلف و بێی کوردی سوریادا هەندی دەنگیان بە (فۆنێم phoneme)[٩] نەژماردووە . ئەمەش وەنەبێ هۆی ئەوە بێ کە بەشە دیالێکتی کوردی ئەرمەنستان خاوەنی خاسیەتی خۆیەتی ، بەلکو ئەم هەر دوو بەشە دیالێکتە (کوردی سوریا و ئەرمەنستان ــ ئەورەحمان) کە سەر بە دیالێکتی کرمانجی ژوروون لە ئەندازەی دەنگی دەنگداردا یەکێتی تەواو لە نێوانیاندا هەیە . هەندێ لێکۆڵینەوەی ئەم سالانەی دواییش ئەو ڕاستیەیان سەلماندووە .

ب. ڤ. میللیر لە وتارێکدا کە لە بارەی فۆنێتیکی زمانی کوردییەوە نووسیویەتی[١٠] سەبارەت بەو دوو ئەلف و بێیە و ڕێزمانانەی لە سەرەوە ناومان بردن دواوە و لەو دەنگانەی لە ئەلف و بێی کوردی سوریادا کە زوو هەستی پێ نەکرابوو کۆڵیوەتەوە و لە ڕێگای زانینی خۆی و وردبوونەوە لە نووسراوی نوێ یەکێتی نیشان داوە و سەلماندووە .

ف. س. سۆکۆلۆڤا لەو کتێبەیدا کە لە بارەی فۆنێتیکی زمانە ئێرانێکانەوە نووسیوێتی[١٦] بە شێوەیەکی ڕاست و زانستی لە فۆنێتیکی شێوەی کوردی خۆراسان دواوە . لەم بەشەدا ئەو حەدوەلەی هێناوەتەوە کە ئی. ئی. تسوکەرمان بۆ دەنگە دەنگدارەکان شێوەی کوردی ئەرمەنستان دایناوە . ڤ.س. سۆکۆلۆڤا (٩) دەنگیدەنگدار و (٣٠) بێدەنگی دەستنیشان کردوە ــ واتە ئەوەندەی کە لە ئەلف و بێی کوردی یەکێتی سۆڤێتدا دیارکراوە ، بە مەرجێك کە دەنگی (y) نەژمێرێت . کە نووسەر ئەم دەنگە لە نەژاددا بە کوردی دانانێ .

لە بەشی فۆنێتیکی ئەو ڕێزمانانە لەم سالاندی دواییدا لە یەکێتی سۆڤێت دەربارەی زمانی کوردی نووسراون دەبینین ژمارەی دەنگەکانی زمانی ــ کوردی لە ... قەنیاتی کوردۆ[١٢] و چەرکەزی بەکۆ[١٣] ــ (٩) دەنگدار و (٣٠) بێدەنگن ، وە لای کەریمی ئەیوبی و ... سمیرنۆڤا[١٤] ــ (١١) دەنگدار و (٢٦) بێدەنگن .

لە نووسراوەکەی د. ن. ماکێنزیدا کە دەربارەی دیالێکتەکانی زمانی کوردی نووسیویتی[١٥] لە بەشی فۆنێتیکدا بۆ دیالێکتی کرمانجی خوارووــ (٨) و بۆ کرمانجی ژوروو ــ (٩) دەنگی دەنگداری دیارکردوە و بە شێوەیەکی زانستی لەو مەسەلەیە کۆڵیوەتەوە . ئەوەی کەم و کورتیش بێت ، ئەوەیە کە لێك جیاکردنەوەی کورتی و درێژی دەنگە دەنگدارەکانی نەسەلماندووە .

سالی ١٩٣٣ مامۆستا تۆفیق وەهبی لە بارەی زمانی کوردییەوە نامیلکەیەکی (٤٤) لاپەڕەیی بلاوکردەوە (١٦) کە بە شێوەیەکی گشتی باسی چەشن و کاری پیتەکان و چۆنێتی نووسینی کوردی بە لاتینی دەکات . لێرەدا نووسەر ــ (٨) دەنگی دەنگدار و (٢٥)ی بێدەنگی دەستنیشان کردوە . جگە لەوە دەنگی (y) یش بە نیمچە دەنگدار (semi-vowel) داناوە[١٧] .

مامۆستا نوری عەلی ئەمین لە لاپەڕە (١١ــ١٤)ی کتێبی « ڕیزمانی زمانی کوردی »دا[١٨] ژمارەی دەنگەکانی کوردی بە (١٢) دەنگدار و (٣٢) بێدەنگەوە لەو کتێبەی کە لە بارەی ئیملای کوردییەوە بلاوی کردۆتەوە[١٩] ــ (١٢)ی دەنگدارو (٣١)ی مامۆستا طاهر صادقیشدا[٢٠] ژمارەی بێدەنگی داناوە . لە کتێبەکەی دەنگدار و (٢٨) بێدەنگ دراونەتە قەلەم .....[٢١]

پاشماوەی لەلاپەرە ــ ٢٦

طه بابان

چیرۆکی کـورت

ـ طه بابان ـ

ئـەم بەسەر هاتانەی مـن چـەند سالیك لەمەوبەر لەدەمەو نیوەرویەکی بەهـاردا دەستی پێ کـرد ... کاتێـك کەلەقوتابخانە ئـەگـەرامەوە بۆمالـەوە چونکـە ئەوکاتە قوتابی پولی سـێی ناوەندی بوم . دەست پێکـردنەکەش بەوەبو کەگوێم لێبو یەکێك لەدوامـەوە بانگی ئەکـردم . کـەئاورم دایـەوە دیم ئـەوەی کەبانگم ئەکات کـوریکی دراوسێمانەو ژنو پیاوێکیشی لەگەلدایە بەشێوەو جلو بەرگیاندا ژنو پیاوەکە دیاربو بێگانە بون .

بـونی ئەو بێگانانەش لـەگەل ئـەو کورەدا شتێکی نائاسایی نەبو چونکە ئـەویش خوێندنی لـەدەرەوە تەواو کردبولەبەر ئەوە ئەشیا کەیەك ناسیاوی لەگـەلیاندا بو بێت کاتێك کەلەدەرەوە قوتابی بوە وەیان لـەبەر ئەوەی هـەر ژنەکەیان نەزانی بوە بەتەرجومانیان . بەلام ئاوەی کەهەر- گیز بۆی ئەچوم بەبیرمدا گـوزەری نەئەکرد ئەوەبو کـەپێم بلێ ئـەوژنو پیاوە بەشوێن مالی ئێمـەدا ئەگـەرێن وەئەیانەوێ بەتایبەتی چاویان بەمن بکەوێت !ژنەکەیان نەیهێشت کەبیە- رژێمـە سەرئەوەی لەکورەکـەی دراوسێمان بپرسم کەئێمە لەکوێ ئەمانە لەکوێ کەچەناگەو رومەتەکانمی وەك ئاو گرتە ناو مشتیەوەو بەوپەری پەروشەوە دەستی کرد بەسەیر کردنم دوای ئەوەی ساتێکی باش بابلێین بەسەیرکردن دەمو چاوی لستەوە سەری نام بەسنگیەوە ودایە پرمەی گریان .... هەتا چێنێکی باشیش بەسەرمدا نەگریا ئـەم توانی سەرم لەسنگی بکەمەوەو نەهێنی ئـەم کەینوبەینە لەکـورە دراو سـێکەمان بپرسم بەلام لەوەلامدا وتی : بابچینە مـالی خـۆتان ئەوسـا هەموشـتێکت تێ ئەگەیەنم ...

کەدایکم دەرگای لێکردینەوەو چاوی بەبێگانەکان کەوت رەنگی پەریو بـە ئاشکرا شلەژاوی پێوە دیاربو کەفەرمو بەخێرهـاتنی کـردن ، دوای ئـەوەی میوانەکانمان نەختێك دانیشتن کورەی دراوسێمان بەدایکمی وت کەئایا ژنو پیاوەکە ئەناسی ؟ دایکـم دوای ئەوەی هەناسەیەکی سـاردی هەلکێشا وتی : ژنەکەیان بەرلە پانزە سالێك دراوسێمان بو بەلام پیاوەکەیان ناناسم . کـورە دراوسێکەمان پێی ووت کـە پیاوەکەش مێـردیتی . منلەوێدا هـەلمدایەو بەکورە دراوسێکەمانم ووت : تۆئەزانی مـن تائێستاش هیـچ تێ نەگەیشتوم . کەخـەریك بووەلامم بداتەوە دایکـم پێی ووت : خۆم لەدوایدا هەموشتێکی تێ ئەگەینم بـەلام ئەگـەر بەزەحمەتی نازانی ئەوەم بوپێیان بلێ کـەئایا لێرە ئەمێننەوە تاخواردنو جێگەیان بۆئامادە بکەم یان ئەرۆن ؟ کەئەوەی بوگۆریـــن وتیان : سوپاسی ئەکەین ئێمە لەئوتێل دابەزیویـــن وئێستەش ئـەگەرێینەوە بۆئەوێ ئەوەی ئێمەئەمان ویستئەوەبو کەشارەزای مالەکەبین لەوانەیە ئەمشەو یانسبەینێ بێینەوە . دوای ئەو قسەیە بەماوەیەکی کـەم مالئاواییان کـردو رۆیشتن

کەئەوان رۆیشتندایکم زۆرلەسەرخۆ وەك ئەوحەکایەتانەی کەبەمندالی بـەر لەنوستن بۆی ئەکردم بەسەرهاتە کەی بۆگێرامەوە .

× ×

پانزەسالێك لەمەوبەر پیاوێکی گەنج کـەلەدەرەوە خوێنـدنی تەواوکـردبو دراوسێمان بـو ، ئەوپیاوە ئافرەتێکی بێگانەی ژن بوکەخەلقی ئەو ولاتەبـو لێی خوێندبو . ئەوژنو مێردە مندالێکی سالە وەختێنە شیان هـەبو . چاکـورم ئەومندالە تۆ بویتو ژنو مێردەکـەش دایکو باوکت .

منئەوکاتە تەمەنم سیانزە چـواردە سـال ئەبووزۆر پێخۆشـحال بـوم کەئەوخێزانە دراوسێمان بـون ئەوەش لەبەرخاتری تـۆبو چونکـە ئەوەندەم خۆش ئەویستیت هەمیشە هەرلەلات بوم وکەشەوان لیت ئەبرام ئوقرەم نەئەماو هەتا خەو ئەیبردمەوە بـەلادا هەربیرم لەتۆئەکـردەوە . بـەیانی زو خـەبەرم ئەبوەوەو هـەتانانو چاخواردن تـەواو ئەبوکاتی ئـەوە ئەهـات کەبشێنێت بێم بۆلات وەختەبو شێت ببم . وەهەروەك ئەلێن دلئاوێنەی دلە توش دەئەوەنـد زیاتر هوگـری مـنبوبویت وخۆشـت ئەویستم تەنانـەت دایکت دەیـەکی ئەوەندەی منخۆش نەئەویست ئێستەش لەبیرمە یەکـەم وشـە فێربویت ناوی من بو .

ئـەوەی شـایانی باس بو دایکتو باوکت زۆر ناکۆك بونو هەمیشە هـەر

دەمەقاڵو چەقەل شەریان بو • هوی رێنەکەوتنەکەشیان رەك‌دەرئەکەوت رانەهاتنی دایکت بو بەجۆری ژیانی لای خومان •

بەیانیەکی کەبەپەروشەوە چاوەروانی هاتنی ئەوکاتەم ئەکرد کەبێم بۆلات لەدەرگاکەمان درا • کەکردمەوە روانیم باوکتەو توشی پێیە لەگەل پەرۆوپاڵ وکەلو پەلەکەتداو تکای لێ‌کردم کەلامان بیت تانیوەرو لەدایەرە دیتەوە •

لەبەرئەوەی ئەوە لەوەو بەر روی نەدابو ، بۆم دەرکەوت کەهەبیتو نەبێت رویداوە • هەروەك بۆی چوم ـ وابو ، کەنیوەرو هاتەوە بەمن‌و دایکمی راگەیاند • چونکە باوکم نەمابو ، کەدایکت بەیەکجاری گەراوەتەوە بۆولاتەکەی خۆی • باوکت زور بێ‌کەس‌بوە هەرچونێك‌بێ کەسێکی وای نەبو کەتۆ بگرینە خۆی‌و حزمەتت بکات • نیوەرو کەهاتەوە ویستی تو بەریتەوە بۆماڵەوە بەلام دلنیابوین کەئەوە لەناچاریدابو وزوی نەئەهات کەلەوە زیاتر ئەرکی تو بخاتە سەر شانمان • بەلام دایکم خێرا هەلی دایە وپێی ووت کەلەرودا دانەمێنی‌و زۆر زەحمەتە ئەوخزمەتی منالەکەی‌پێ‌بکری‌و بالای منیش بمینیت‌وەما تاخوادەرویەکی لێ‌ئەکاتەوەبەتایبەتی کەمنیش بەتەواوی هوگرت بوبوم ئەوا بەخێوکردنی تۆبۆئێمە زۆر ئاسان بو ئەویش خوا ـ خوای قسەیەکی وای‌بو مەگەرهەر خواخوی بزانێ من‌چەند بەختیار بوم بەو ئەنجامە • هەمیشە لەدلی خۆمدا دوعای خێرم بودایکت ئەکرد کەرویشتوتەوە چونکەئەو ئەوەی نەکردایە من‌هەرگیز بەخەویش ئەم ئەدی توبیست‌و چوار سەعات لام‌بیت ولەباخەلمدا بت نوینم • بەو جۆرە شەش مانگ لامان مایتەوە • نیورویەکی کە باوکت هات بۆسەردانی رۆژانەی تۆ هەمو لەگەل دایکمدا لەژورەوە دانیشتین دوای بەخێرهاتن‌و چۆنی‌و چاکی باوکت داوای لەمن کرد کەبچمەدەرەوە تابتوانیت چەند قسەیەکی تایبەتی لەگەل دایکمدا بکات ! •

دوای ماوەیەك باوکت رۆیشتە دەرەوە • بەپەلە خۆم گەیاندە دایکم‌و پرسیاری ئەوقسە نەهینیانەم لێ‌کرد • لەوەلامدا بەپیکەنینەوە لێی پرسیم کە ئایا باوکتم بەدلەووتم : مەبەستت چین؟ ووتی : چونکە داوات ئەکات من‌بچو ـ کترین بیرم نەبو لەبارەی شومومو هەرگیز بیرم لێ‌نەکردبومەوە لەبەرئەوە بەشتیەکی سەیرو نارادەیەکیش سامناکم هاتە پیش چاو بۆیەدەستم کردبەگریان • ئەو زۆری وت‌و من‌کەمم ببست تالەئاخریدا ووتی « باشەتۆبیرت لەوە کردۆتەوە ئەگەر ئەو یەکیکی تری هینا کورەکەیت لێ‌ئەسینێتەوە» تائەو کاتە ئەوەم بەبیردا نەهاتبو ، بۆیە هەرکە ئەوەم زانی خێرا رازی‌بوم‌چونکە ئەوکاتە وام لێ‌هاتبو چەند ماسی بێ‌ئاو ئەژی منیش ئەوەندە بێ‌تو ئوقرەم ئەگرت بۆیە لەپیناوی لەدەست نەدانی تۆدا نەك هەر ئامادە بوم شو بکەم بەلکو بچمە ناوئاگریشەوە • بەوجورە دوای ماوەیەکی کەم بوم بەباوەژنت • بەلام هەموی سالیك تێ‌وەر نەچەر خایەوە کەباوکت توشی سەرەتانی سیی‌بو ••• لەسەرەمەرگدا دەستی توی گرت‌و خستیە دەستمەوەو ووتی «ئامانەتی تو ئەم منداڵە لەم دنیایەدا لەتۆ بەولاوە کەسی‌تر شك نابات ، ئەگەر بێت‌و دەستی لێ‌بەربدەیت ئەوا بێ‌گومان ئەفەوتێ» جائەمە پانزەساڵە وەك ئاگاداری من ئەو ئامانەتیە ئەپارێزم ئەوەی ووت دایکم ـ کەوابو بەباوەژنم ـ دایەپرمەی گریان •••• دوای ئەوەی کولی گریانی نشتەوە پیم‌ووت «سەیرە، کەوابو تۆ دایکی راستەقینەی من نیت» لەوەلامدا ووتی «نەخیر دایکی راستە ـ قینەی تو ئەوژنە بیگانەیەبو کەساتێك لەمەوبەر چوە دەرەوە ئینجا پێم‌وت باشە تۆبۆ هەاتنی ـ واپەشۆکاوی ، بەراستی لەوەتەی دیوتە ئەلێی خۆڵو دوت بەسەردا بیژراوەتەوە رەنگت تەلخ‌بوە» لەوەلامدا ووتی «یەکەم ئەترسم زانینی توبەوەی کەمن دایکی راستەقینەت نیم‌پەیوەندیمان تیك بدات دوهەم دورنیە هاتبێت بتبات لەگەل خوی کوزم ئەو دایکتەو من‌هیچ مافیکم بەتووە نیە • ئیتر ئەوەش ئەمینیتە وەسەرخوت و غیرەتی خوت» ئەوەی ووت‌و سەری‌نام بەسنگیەوەو چینیکی تریش بەسەرمدا گریا • من‌ناتوانم هەرگیز هەستی خومتان بۆ باس‌بکەم لەو کاتەدا • بەراستی سەیرە یەکێك تاپانزە سال بەدایکی‌خۆی دابنێ کەچی لەپرز ببێت بەبیگانەو ئافرتیکی بیگانە ببێت بەدایکی ئانەوە بەسەر مرۆڤ خویدا تی‌نەپەریت هەرگیز بەقسە تێ‌ی ناگات • دوای ئەوەی نەختێك دلخوشیم دایەوە • بەبیانوی قەلەم‌و دەفتەر کرینەوەچومە دەرەوە • بۆیە ئەشلێم بیانو چونکە لەراستیدا بۆئەوە چومە دەرەوە کەبچم کورەدراوسیکەمان بدوزمەوەو بزانم دایکم بۆچی هاتوە بۆلام ؟ کەکورە دراوسیکەمانم دوزیەوەو لەوبارەیەوە پرسیارم لێ‌کرد پێی ووتم کەدایکی تازە زانیویەتی کەباوکم نەماوە وەکەهاتوە بەبیانوو ئەوەهاتوە کەمن بەرێت بۆلای خوی •

وەك وتبوی لەوێ دوا روژم ـ روناکتر ئەبێت وەواش نەبێت ئەو دایکمەو منی ئەوی هەیە بۆهەر ، کویەك بیەوێت بمبات چونکە کەسی ترلەو نزیکتر نیە دوای مردنی باوکم ومدیسان پێی ووتم ئەم میردەتازەیەی ناتوانیت دەولەمەندە وەئەتوانیت ژیانیکی ئەفسانەیم بوفەراهەم بکەن • لەدوایدا پێی‌ووتم : ئیتر نازانم تۆئەلیت چی ؟ لەوەلامدا ووتم : نازانم بلیم چی ئەوەی ئەیزانم ئەوەیە کەوەختە مێشکم بتەقێ •

لەوەلامدا ووتی بەقسەی من‌نەکەیت بچۆلەگەلیدا، چونکە من دلنیام هەروەك ئەو ئەلیت پاشەروژت روناك تر ئەبێت ئەمە جگە لەوەی ژیانی ئەوێ‌بۆخوشی هیچ بەراورد ناکریت لەگەل هی ئێرەدا • لەدوایدا دەستیکی دابە شانمداو بەوە قسەکانی کوتایی پێ‌هینا کەووتی : کوری چاك من‌بوخوا پێت ئەلیم ، ئەم هەلەبو هەموکەسیك واهەل ناکەوێت • بەبراوی من‌ئەگەر نەیقوزیتەوە هەتا ئەمریت پەشیمان ئەبی کەئەوم بەجێ هیشت ماوەیەك بەسەر شەقامەکاندا سورامەوە لەو ماوەیەدا هەربیرم لەومەسەلەیە ئەکردەوەو ئەم دیوەو دیوم ئەکرد • یەکێك لەو راستیانەی کەلەو بیرکردنە ـ وەیەدا بۆم دەرکەوت ئەوەبو کەمن لەهیندێك لای‌ژیانی خومان رازی نەبوم بەتایبەتی بۆیەکیك لەو تەمەنەی‌ئەوسای مندا • بەلی‌ئەو جورە ژیانەی من‌لەوتەمەنەدا حەزم پێ‌ئەکرد بەتایبەتی لەروی تێکەل بونی ژن‌و پیاوەوە لای خومان دەست نەئەکەوت • وەهەر چەند

کەئەو فلیمانەم ئەبینی‌و سەیری جوری ژیانی ئەو ولاتانەم ئەکرد لەدلی خومدا ئەم ووت : تو بلیت روژێ لەروژان‌منیش ریکەم بکەویتە ئەو بەهەشتە • ئەو کاتە من ئەو ئاواتەم بە خەوێك ئەزانی بەلام وادیارە دیتەدی •

کەگەرامەوە بۆلای باوەژنم مەبەستی هاتنی دایکم بۆگیرایەوە • باوەژنم تفی‌لەدەمیدا وشك بوبو کەپێی ووتم : ئینجا تو ئەلیت چی ؟ منیش وەلامیکی یەکسەرم نەدایەوە بەلکوپیم ووت : بێ‌گومان چاکەی‌منت نـەویتـ ... ئەیزانی چونم بۆئەوێ بومـن باشترە • باوەژنم لەوەلامدا ووتی : ئەزانم بـەلام ئەی بیرت لـەمن نەکردوتەوە ... لێ‌بەسەر دێ‌ئەگەرتو رۆیشـ ... ؟ تو ئەزانیت کـەمن شیـ ... هـ ... ر ئەبوم ئەگەر نەختیك لەقوتـ ... خانە دو ... بکەوتیتایە ئیتر چون بەبێ ... هەلکەم ...

ـ من‌دلنیا ... دایەگیان ... کەوردە وردە رادێیت ، ... بەتایبەتی هەمیشە نامـەت بوئەنیرم وبەیناو بەینیش سـەرت‌لێ ئەدەمەوە •

ـ تو ئافرەت نیت کوزم لەبەر ئـەوە ناتوانیت لەو چۆلیە بگەیت کەلـەژیانی مندا بەجێی دیلیت • تونازانیت چـەند ئەندیشەیە بۆئافـرەتیك کەکەسـی نەبیت چـاوەرێی هاتنەوەی بکـات جلی بۆ بشوات چێشتی بۆلێ‌بنێ خزمەتی بکات • خـۆت ئەیزانی کـەسی مـن هەردایکم بووتو دایکم ئەوەبو عـەمری خوای‌کرد ئیستەتوش برویت‌زەعیفەیەکی وەکـو مـن‌چی بکات چـۆن نەتوانیت بەتەنیا بژی ، تۆ چۆن ئەبێت ویژدانت قبول بکات • باوەژنەکەم هیچ هـەولی ئەوەی نەدا چاکەکانی بداتەوە بەچاوما بەلکو زۆرتر هەولی ئەوەی ئـەدا کەدەرونم بجولینێ بـەلام ئەوژیانـە بریقەدارو خۆشەی لەوولاتانە چاوروانی ئەکردم هـەموو هەستیکی پیاوانەی تیاکوشتیوم بەرادەیەك کەشەرمم نەکرد پیم‌ووت : تۆ هێشتان گەنجیت وئەگـەر بتەویت هـەموی مانگیکی کـەنابات لەتەنیایی رزگارت ئەبێت •

ئەوقسەیەشم بۆیە کرد چونکە ئـەم زانی لەوکاتەوە کـەباوکم مـردوە دەیان کەس هاتبونە خوازبینی بەلام ئەو لەبەر من دەستی پێیانەوە ئەنا • بەلام باوە ژنەکەم بۆئەو پیشنیارەم وەلامیکی وای دامـەوە کـەبەتەواوی بیری رویشتن لەسەرم بکەمە دەرەوە چونکە ئەوە تەنیا بریارێك بوکـەنەیەلی خومم لەبەرچـاو بکەویت • بەلی ئەوەی کە دایکم لەگەل خۆیدا بردیەوە بۆ ولاتەکەی خـوی تەنیا وینەیەکی من‌بوو هیچی‌تر •

جاوابزانم ئیستا هەموتان بتانـەوێ کـەبزانن ئەوقسە کاریگـەرە چی بـو کەباوەژنە کـەم کردی ؟ باوەژنەکـەم پێی‌ووتم «راستیەك هـەیە کەتائیستا ئەم‌درکاندوە نەشمە نەدرکاند ئەگەرتۆ تەنگت‌پێ هەلنەچنیمایە بۆئەوەی بزانی بایەخی چەندە چاك‌وایە بزانیت کـە ـ ئیستاش من‌هەرکچم !» ئەوەی ووت‌و دایە پرمەی گریان ....

ئەم‌چیرۆکە ا،مانگی نیسانی ١٩٧٢ دا لە کوریکی ئەدەبیدا کەلەلایەن یەکیتی نوسەرانی کورد ـ لقی‌سلیمانیەوە پێك هینرابو لە هۆلی (تطبیقـــات)دا خویندرایەوە ... هـــەلسەنگاندنی چیروکەکەش سپردرابو بە چیرۆك نوس ماموستا (محرم محمد امین) کـەوا لەخوارەوە تـەواوی رەخنـەکـەی ئەخەینەوە ...

خوشك‌وبرا بەریزەکان :

پیم‌خوش ئەبو خۆم ئـەم لیکولینەوە یەم بوبخویندنایەوە لە دەر بارەی ئـەم کورتە چیروکەی ماموستا طەوەبوئەوەی لەپیلەبـازیدا بەشـداربومایە ، بـەلام بەداخەوە نەخوشی‌لەمەی بیبەش کردم•

نامـەوی سەرتان بیەشینم بـەباسی رەخنەوە ، هەر وەهاش نامەوی ماموستا طەتان پیشکەش بـکەم چونکەنەباسیی رەخنەکەمی لەسەروتراوە، وەنەماموستا طهاش نوسەریکی نەناسراوە ، بویـە یەك سەردەست ئەکـەم بەکولینەوەی

کات نیوەرویـە ، وەرز بـەهارە ، قوتابیەکی هەرزەکار (مراهق) بەرەومال ئەبیتەوە ، ئاشکرایە کـە وەرزو کـات کاریگەریکی گـەورەی هـەیە بوسـەر دەرونی مرۆڤ ، وەئـەم کاریگەریـە ئەگوریت‌بەپێی تەمەن وتەندروستی‌و چونیـەتی پەروەدەکردنی مروڤەکـە ، جاقوتابی‌یەکی هەرزەکارو لەنیوەرویەکی بەهاردا لەژیانیکی کومەلایەتی وەکـو ئیمـەدا ئەبێ بەریگـای مالەوە چهیواو ئاواتیك لەمیشکیا گینگل بخوا ؟! بەبێ گـومان ئەیەوێ بژی وەکـو ئـەو هەرزەکارانەی لەگوڤارەکان‌و سینەما ـ کاندا ئەیان خوێنیتەوەو ئەیان بینی • بـەلام کوریکی دراوسـێی لەبالی‌ئەدا کەبانگی ئەکاو ئەیگەیەنیتە واق‌ورمان کەپێی ئەلێ ئەم ئافرەت‌و پیـاوە بـە شـوین مالی ئیـوەدا ئەگـەرین ... ئافرەتیك‌و پیاویکی بیگانـەی نـەدیوی نەناسیاو بەبێ گومان واق ورمانەکەی لەجیگای خویدایەتی ، وەلەگیرانەوەی چیروکەکەدا دەرئەکـەوێ کەکورەکەی دراوسێ‌یان لە مەسەلەکە ئەزانێ‌بـەلام لەچەقی ریگادا پێی نالێ، ئەمە وەستایی نوسەر دەرئەخا چونکە ئەگەر هـەرلەو کاتـەدا بیـدرکاندایی‌چیروکەکـە هیچ چیژیکی تیانەئەماو کوتایی ئەهات •

تێك‌چون‌و شلەژاند دایکی کورەکە کەچاوی بەوپیاوئافرەتە بیگانەکە ئەکەوـ یت ئەویش لەجیگای خویدایەتی چونکە هەست‌بە خەتەتەری ئەکیس چونی گیان لەبەریکی زۆرخوشەویستی ئەکات بگرە هەست بەلەکیس چونی خۆی ئەکات • ئەوکورەی کەهیشتا یـەك سـالان بـوە وەکو کورپەی خۆی‌خوشی‌و یستوەوهەمو خۆشیەکی خۆی‌خستوتە ئەولاوەلەپیناوی بەخیوکردنی ئەم‌کورەدا تاگەیاندویتـە پۆلی سیەمی ناوەندی• چونکە هەرچاوی بەئافرەتە بیگانـە کەکـەوت ناسیەوە کـەژنی پیـاوەکەی دراوسـێ یانەو دایکی راستەقینەی کورەکەیەو بۆیە هاتوە کورەکەی خۆی ببـاتەوە • وەئەوەی سەرنجی راکیشام ئەوەیـەپاش ئەوەی کورەکـە باوژنەکـەی تێ‌ئەگەیەنی کە ئەم ئافرەتە بیگانەیـە دایکیتی وئەیەوی لەگەل خوی بیباتەوە، بـە سـوکە هاندانیکی کورەکـەی دراوسـێ‌یان‌بەبێ ئـەوەی (صراعیك) لەدەرونیدا پەیدا ببیت لەئەنجامی ئـەو هەلویستەی تێی کەوتوە بریـار ئـەدا لەگەل دایکە بێ‌جەرگەکەی برواو باوەژنە

دلسوزەکەی بەجێبهێلێ ... بـــەلای منەوە دەربرینی ئەم صراعە دەرونیـە ئەپایـــەی چیرۆکەکـەی زور بەرزتـر ئەکردەوە وە هەروەها پەشیمان بونەوەی کورەکە لەکورتایی چیروکەکەدا ئەویش ئـەم صراعـە دەرئاخات . وەئەگــەر ئەهەلویستی باوەژنی کورەکە وردبینەوە لەوکاتەوەی کورەکەی بەمنـــدالی ناسی وەتا بوبە باوەژنیو شـــوی بەباوکی کردەوە گرێی ئەهینیمان بودەرئەکەوی کەنوسەر بەئاشکرا دانی پیانەناوەوەیا خۆی هەستی پێبـکاتو کـە رەخنـەگر شتیەکی سەیرنیە چونکـە زۆر نوسەر هەیە شتی لاشعوری لـەکاتی نوسیندا بێدزکێ ئەکاو یەتە دەرێ بەبێ ئەوەی خۆی هەستی پێبکاتو کـە رەخنەگـر بۆی لیك ئەداتەوەو خۆی لەخۆی سەری سور ئەمینی ئەلێ مەبەستم ئەمەنەبو .

ئافرەتیکی سیانزە سالی شونەکردو ئەریزەی دایکیتی هەیە بگرە لەکچیکی دوسێ سالانیشدا ئەمە هەیە وەخوشە ـ ویستی ئەمئافرەتەبو ئەو مندالە ساوایە شتێکی سروشتیە بەلام خوشەویستی یەکـەی بکاتـە ئـــەم ئەندازەیـــەی لەچیروکەکەدا هەیە سەرنج راکیشە . پیاوەکە پاش ئەوەی ژنـــە بیگانەکەی لـەکیسی ئـەچێ خوازبینی کچەکـــە ئەکات .. بەلام کچەکە لەپیشدا رەفزی ئەکاتبۆ ؟ لەدواییدا دایکی ئەیترسینی بە وەی ئەگەر شوی پێنەکات مندالـــە کـەی لە کیس ئەچێ ئینجا بریار ئەدا شوی پێبکا . بەلای منەوە ئەمئافرەتـە راست ناکات بەلکـــو هەرلەسەرەتاوە حەزی لەپیاوە کە کردوەو ئەوخوشە ـ ویستیە سەرکیشەش هەیبوە بەرامبەر مندالەکـــە خوشـــەویستی بـاوکی مندالەکەشی تیکەلاوبوە .. نوسەری بەریز لـــە کۆتایی چیروکەکەدا توشی سەرسورمانێکی ترمـــان ئەکات کـــە ئافرەتەکە دەری ئەخـــات کەهیشـتا هەرکچـــە ! ئافـرەتیك ئەوەندە بـــە بەروش بێ بۆمندال چـون رازی ئەبیت هەربەکچی بمینیتەوە ؟ ! واخوشـــــی ویستویتی هەربەکچی بمینیتەوەولەبەرهەر هویەك بێ ، پیاوەکــــە چۆن بەمەرازی بوە ؟ ! ئەمـــە بومانی رون ئەکاتەوە ناکۆکی نیوان پیاوەکە وژنە بیگانەکەی نەبەرچی بوە ، لـــەبەر ئەوەبوە پاش ماوەیەك گەئەم ژنەی هیناوە لەپیاوەتی ئەوتوەجا ئافرتیك پیاوەکەیی پیاونە ـ بیتو ئەوجیگایەش کەتیانەژیی لەجێگای خـۆی نـــەچی ئەگـــەر لەمیردەکەی جیاببیتەوە وبگەریتەوە بوجیـــگایی خۆی شتیەکی سەیرنیە تەنها ئەوەندە نەبێ دل رەقی دەرئەخابەرامبەر بەکۆرپـــە ـ ســـاواکەی وەئەلایـــەکی کەشـــەوە دەرئەکەوی باوەژنی کورەکـە چـــەند بەویژدانو بەبەزەیی و هەستو هوشـی بەرزە لەگەل ئەوەشدا کەبوی‌دەرئەکەوی میردەکەی پیاو نیە خـوی بەخت ئەکاو وبەکچی ئەمینیتەوە تەنانەت پاش مردنی میردەکەشیی بەنەخۆشی (شیرپەنجە) بوئەوەی ئەم کورە ســـەرگەردان نەبێ وەهـــەر[illegible]لە بـاوەش دایکو بـاوکی بێبەش بوە لەباوەش ئەمبێبەش نەبێ ئەمە هوشی گەشی مروڤایەتی دەرئەخا .

لەکۆتــ[illegible] ئەتوانم بلیم کەماموســتا طـه لەشـ[illegible]دارشتنی چیروکەکەدا باش بوی چو[illegible] ، و[illegible]گیرانەوە (سـرد) و راویژو راڤـ[illegible]ــی بێ[illegible]بایەخ وخوتبەی دەمار توندیخوی[illegible]پاراستوو[illegible]توانیویەتی هـــەستو هۆشی[illegible] مرۆڤایەتی [illegible]لــەروی ســـەلبیەتو ئیجابیـــەتەوە دەربب[illegible]ی وەئەو کەموکوریانەش کـەنیشانم داوە لـــەنرخی چیروکەکە کـــەم ناکاتەوە وهیوادارم مامۆســـتا طەلەپێش خستنی چیرۆکی کوردیدا دەوریکی بالای‌ببێ .

محرم محمد امین

باشماوەی لاپەرە (١٣)

دەرئەچـو ، خـاوەنو بەرێوەبـــەری نووسینی : صدیق بلوکێنیی خوالێ خۆشبوو بوە ، بەرپۆەبەری لێپرسیاوی محمد مردان قلمچی‌بووە ، ئەمرۆژنامەیە ئۆرگانی پارتی نیشتمانی دیموکراتی خوازەکانی کەرکوك بووە ، یەکـــــەم ژمارەی لە ٦ ئەیلولی ١٩٥٩ دەرچووە ، لەشەشەم ژمارەیـەوە پارێزەر (صدیق عبدالله مختار) بووەتـــە بەرێوەبەری لێپرسیاوی‌و لەژمارە (٦٩)وە پارێـزەر (ناظم وندای) .

ئەمرۆژنامەیە وەکو هەمو رۆژنامـــە کوردیەکانی‌تر ژیانێکی کـورتی بـردە سەر لە ماوەی (١٣) مانگدا گـــەلێ خزمەتی‌گەیاندە کۆماری عێراقو شاری کەرکوك ، بەتوندی چووەتە گژی‌کۆنە ـ پەرستو بەکرێ گیراوەکانی کۆمپانی نەوتـــــی کەرکوك بۆیـــە بـــەرۆژی روناك لەناوشەقامێکی شاردا لەلایەن دلرەشو نۆکەرەکانـــەوە دەس‌ڕێژی لەمامۆستا صدیق بلۆکێنی‌کراو شەهید بوو .

٥ ـ گۆڤاری پێشرەو :

گۆڤارێکی قوتابیانەیە ، لەلایـــەن یەکێتی‌ی گشتی قوتابیانی عێراقلقی ـ کەرکوك مانگی‌جارێ دەرئەچوو ، یەکەم ژمارەی بەزمانی عەرەبی لەسالی ١٩٦٠ دوایین بەکوردیو عەرەبیو تورکمانی دەرچـــووە ، دووەمو ســێیەم ژمـارەی بلاو کراوەتەوە ، مامۆستا سعدی محمد جەباری یـــەکێ لەنووسەرەکانی‌بووەو سەرپەرشتی کـــردووە . ئەگۆڤـــارە لەچاپخانەی شیمال لەکەرکوك لەچاپ دراوە ، دەنگو باسو چالاکی قوتابیانی ئەمشارەی ئەنووسییەوەو لەگیروگر ـ فتیان ئەکۆلایەوە .

٦ ـ گۆڤاری گزنگ :

گۆڤارێکی ئـــەدەبی‌و رۆشنبیرییـــە ، یـــەکێتی‌ی نووســـەرانی کورد ـلقی ـ کەرکوك لەسالی ١٩٧٢ دەریان هێناوە ، لـــەو تەنیا ژمـــارە بەولاوە هـــەتاکو ئێســـتاکە هیچی تری لێ‌دەرنەچووە ، نووسەرو شاعیرانی شاری‌زێڕی رەش هاوبەشی نووسینەوەو دەرچواندنیان ـ داوە .

ئەوگۆڤارو رۆژنامانەی کەباسمان ـ کردن هەمـــــوو بەئاشـــکراو بەچاپێکی رێکوپێکی شێنەیی لەزروفێکی لەباردا بلاوکراونەتەوە ،

لەگەنجینەی نەتەوایەتیمان

حەیدەر نانەکەلی

ناتوانین لەم سوچەوە نکۆلی بکەین کەتاکو ئێستا هیچدەست لێهەلمالینێکی بەجەرگانە نەکراوە بۆپاراستنی سامانی کەلوپوری نەتەوایەتیمان ،بەشێوەیەکی زانستی‌یەوە لەچنگ نەمانو لەناوچوونەوە٠٠ بەلام ناشتوانین ئۆبالی بخەینە سەرئەستۆی خۆمان کە ئەسانی دلسۆزی ڕاستەقینەمان هەرتیا ،ەبێت ، بەلێ ٠٠ شارەزاو پسپۆڕو ڕێهاتووی خەمخۆرمان تاك تاكە هەیە٠٠ بەلام کەم !! شکست هێنانمان لەم بازەیەوە هەرتەنها بەمەسەلەی ویژدانو مرۆڤایەتی‌یەوە نەبەستر وەتەوە ، بەلکو سەرچاوەی ئەمبێبایەخیو دوورکەوتنەوەیە مان کۆسپ تەگەرەی زۆری ڕووبەڕوو بووە کەبووە تە ئەنجامی ئەوەی خەریکە فۆلکلۆرەکەشمان لەناخ گێژەلۆکەی مەترسی‌دا ڕوو لەئاوابوون دەکات ٠ مروڤی کورد وەکو نەریتێکی خورسکی هەرلەکۆنەوە لەدوو قۆناغی سەرەواندا ڕکێفی خۆی تاوداوە ، لەقۆناغێکا ٠٠ کەخاوەن گەنجینەیەکی بێهاوتابووە . دەتوانین بلێین نموونەی بێهاوتایی بووە .هەردەم قۆناغبەقۆناغ ٠٠ پشتاو پشت ، لەچوارچێوەو ناوەڕۆکی ئەو قۆناغەدا خولاوەتەوەو لەهەرکاتەو سەردەمێکیشا زەخیرەی ئەو گەنجینەیەی پرترو تێروتەسەلتر کردووە . بەلام بەبێ ئەوەی کەڕەچاوی ئەوەی کردبێت کەنەمامی ئەمڕۆ ئەسەربنچینەی دوێنێ دامەزراوە ، هەربۆیەش ئاودێری باخچەی فۆلکلۆری نەکردووە ، ئاکامی ئەمڕۆشی ئەوەتا لەسیس‌بوونو هەلوەریندایە ! بەلام ئایا هەموومان هەر گوناهبارین ؟ گوناه لەئەستۆی ئەوگۆڤارو ڕۆژنامە کوردیانەیە کەبەناوی نوێخوازیەوە ڕوو لەفۆلکلۆر وەردەگێرن ؟ یالەئەستۆی ئەونووسەرە پێشکەوتوو خوازانەیەکە فۆلکلۆر بەئەدەب نادەنە قەلەم ؟ تا ٠٠ گوناه لەئەستۆی ئەوگەلەیە کەنرخی سامانی سەنگینی خۆی نەزانیوە ؟ ٠

ڕۆژێ لەڕۆژان هەرەوەزیەکی گشتی بۆدەرچوونی گۆڤارو نامیلکەیەکی فۆلکلۆری نەکراوە ! ، جارێك لەجاران لەسەدان کۆڕی گەرم گەرمدا تاقە کۆڕێکی سەرپێیی بۆ نەبەستراوە ! ، لەهەزاران داستانو چیرۆکی بەجۆشی کوردی ، تابلۆیەکی هونەری پیشان

نەدراوە ! ، لەسەدان کەل‌وپەل‌و کەرستەی فۆلکلۆری پیشانگایەکی هونەری لەیەکێك لەشارەکان نەکراوەتەوە ! .

لەڕاستی‌دا .. پێویستمان بەدەستی لێهاتوو شارەزایە ، پێویستیمان بەدەستێکە یارمەتیمان بدات، پێویستیمان بەوەیە کەوا دووزە پەرێزی بووەستێن لەپرکێشی پرکێشی بەرژەوەندی کەسایەتی خۆمان چونکە پێویستە بەرژەوەندی هەموو میلەت ڕەچاوبکەین ... ئەم ئەرکە پیرۆزە لەسەرشانی هەموو دلسۆزێك‌و دەزگایەکی ڕۆشنبیریە کەخاوەن ویژدان‌و هەستی نەتەوایەتی خۆی بێت .

سەرەك (ماو) لەم‌بارەیەوە دەلێ : دەبێ بچینە بنج‌و بنەوانی کۆنەوە تاکو نوێ‌و تازە گەشەدارو پەرەسەندوبێ .

بۆئەوەی نوێشێکی دەوری فۆلکلۆر لەئەدەب‌دا دیاری‌بکەین ووتەبەنرخەکەی (مەکسیم گۆرکی) دوبارە دەکەینەوە کەدەلێ : ئەوەی ڕاستی بێت‌من دووکاری‌سەرەکی هەل‌دەبژێرم بۆپەرەپێدان‌و سەرکەوتنی ئەدەبی هەر نەتەوەیەك یەکەمیان : داهێنانی ئەدەب بەتێکڕایی بەجموجۆل‌ۆ کاری چاپووکانەو کۆل‌نەدان دەبێت ، دووەمیان : فۆلکلۆرە کەتوانایەکی یەکجار زۆری هەیە ، بەشێوەیەکی قوول‌و سەخت‌و ڕەوان بۆداهێنان‌و پێشکەوتن ، هەروەها وزەوهێزێکی کاریگەرانەی هەیە کەدەبێتە پالپشتی جموجۆلی مرۆڤ بۆکارەکانی .

بێ‌گومان فۆلکلۆر بەشێکی گرنگی ئەدەبە ، لەوکاتەی کە (چیرۆك‌و هۆنراوەو پەندو مەتەل‌و ئامۆژگاری‌و ووتەی بەجێ‌و گالتەوگەپ .. هتد) دەگرێتەوە ، دیسان پارچەیەکە لە لێکۆلینەوەی ئەدەبی ، جابۆ ئەوەی لەمەسەلەی پەیوەندی نێوانی فۆلکلۆرو ئەدەب لەگەل زانستی فۆلکلۆر بگەین ، سەرەتای پەیدابوون‌و ئامانجی هەر لایەکیان دیاری دەکەین ، ئەوانەی کەبەئەرکی ــ جوولانەوەی میللی ــ یەوە هەلساون لەبارەی زانستی فۆلکلۆرەوە ئەوەیان سەلماندووە ، کەئەم زانستی‌یە زانستیەکی بەرهەمی‌و هونەری نی‌یە ، بەلکو ڕێچکەیەکە لەو ڕێچکانەی کەبۆ لێکۆلینەوەو لێ تۆژینەوەی ئەو گەنجینە داپۆشراوە ، کەلەناخ هەست‌و نەستی گەلەوە هەلقولاوەو وەکو ڕێ‌ڕەوێکی بنەڕەتی ئەوەمان نیشان دەدات کەچۆن چۆنی بنچینەی پۆلایین ئەدەبەکەمان دابڕێژین‌و هونەرێکی مرۆڤایەتی متوربە بکەین .

ئەم‌زانستیە سەرەتا لەدووای جەنگی جیهانی یەکەم‌و لەسالی (١٩٢٧)ی‌زاینی لەلایەن (عصبەالامم)وە سەری‌هەلدا ، هەروەها دان بەوەنراکە فۆلکلۆر زانستیەکە هاوبەشی ژیانی نەتەوەکانی جیهانی پیشان‌دەدا . هەربۆ ئەم ئامانج‌و خواستەش یەکەم کۆنگرەی کەلەپوری نەتەوایەتی لەلایەن دەولەتانەوە گێڕا ، ئەنجاما لیژنەیەك دامەزرا بەناوی (لیژنەی هونەرو خوڕەوشتی میللی دەولەتان) (سەرنجێك لەدەروازەی فۆلکلۆری کوردی) . لەبەرئەوەی (گۆرانی) کۆنترین بەشی فۆلکلۆرە ، جلەوی باسەکەمان بۆسەرەتای پەیدا بوونی هۆنراوەو گۆرانی شل دەکەین . گومانی تیانی‌یە کە (هۆنراوەو پەخشان) دوو لقی سەرەکی ئەدەبن ، بەلام ، لەبەرئەوەی هۆنراوە کۆنترین بەشی ئەدەبەو گۆرانیش کۆنترین بەشی فۆلکلۆرە ، ئەوە پەیوەندیەکی پتەویان بەیەکترەوە بەستۆتەوە ، هۆنراوە وەکو خۆراکێکی پێویستی مرۆڤ‌هەرلەکۆنەوە ئادەمیزاد خۆی لەگەل‌ڕاهێناوە لەوکاتەی کەهێشتا ناوی پەخشانیش لەمیان‌دا نەبووەتاکو لەگەل‌پەیدابوونی نووسین‌و خوێندەواری سەری خۆی هەلداوە ، وەنەبێ ئەم ڕوالەتە تەنها لە ئەدەبی کوردی‌دا دەرکەوتبێ ، بەلکو لەئەدەبی هەر نەتەوەیەکا سەرەتا بەگۆرانی‌و هۆنراوە دەم‌کراوەتەوە ... یۆنانیەکان هۆنراوەکانی (هۆمیروس)یان چووبوو بەدلا بۆیە هەمیشە بەگۆرانی دەیان گێڕایەوە ، یاخود لە ئەدەبی ئینگلیزی‌دا! کۆنترین بەرهەمی هۆنراوە ، ئەو هۆنراوانە بوونە کەباسی کارو بزووتنەوەی (بیولن) دەکات . ئەدەبی کوردیشمان کەخاوەنی هەزاران داستان و جەنگ‌و پالەوانیەتی بووە وەکو بەیتی (ناسرو مارمار)و (خەج‌و سیامەند)و (بەهرام‌و گولەندام) و (مەم‌و زین ــ کە لەپاشان بویژی نیشتمان پەروەری کورد ــ ئەحمەدی خانی ــ ڕێکی خستووەو خستوویەتی‌یە بۆتەو قالبێکی جوانەوە) ئەمانەو سەدەها چیرۆك‌و داستانی‌تری کوردی دەماو دەم‌و پشت بەپشت بۆ ئێمە گەڕاوەتەوە بەهۆنراوەو بەبەیت ، جا خاوەنی ئەو بەیت‌و هۆنراوانە کێن؟ بێ‌گومان کەسێك نی‌یە پەنجەی خاوەنیەتی بۆدرێژبکرێ‌و بیکەین بە مولکی ئەو ، تەنها ــ گەل ــ خۆی نەبێت کەخولقێنەری ئەوهونەرو ئەدەبەیە، ئەو هۆنراوانەش لەسەندووقی سینەو دلێ ئەم‌و ئەو خۆی پاراستووەو لەچوارچێوەی ژیانی گەل سوڕاوەتەوە ، ئەو قوتابخانەی کە ئادەمیزاد پیایا ڕۆیشتووە فۆلکلۆریش پیایا ڕۆیشتووە، چونکە فۆلکلۆر لەگەل پەیدابوونی ئادەمیزاد پەیدابووە .. لێرەدا فۆلکلۆر هەموو بەشەکانی تری وەکو (داستان‌و ئەفسانەو ــ گۆرانی ــ وجل‌و بەرگ‌و چنین‌و ساز‌و ئاواز‌و هەلپەرکێ ...) دەگرێتەوە. جائەو هۆنراوانەی کەوەکو چەپکەگولێك باوك‌و باپیرانمان بەخەلات بۆمانیان جێهێشتووە ، لەهەر قوناغێکا نیشانەو شێوەی تایبەتی خۆی وەرگرتووە ، وەکو ئاوێنەیەکی روون‌و بێ‌گەرد باری ئابووری‌و کۆمەلایەتی‌و هەموو بارێکی تری ژیانی ئەو سەردەمە دەگێڕێتەوە ، بۆنموونە دەلێ :

بالاکەت بەرزە وەك بەیاخی ڕۆم
عالەم دەزانێ دەردەداری تۆم

واتە ئەوکاتەی کە ئەوهۆنراوەیە هونراوەتەوە لەوانەیە سەردەمی دەسەلاتداریەتی ڕۆمەکان بێت لەوولاتی کوردەواری‌دا .. جا ئەو هۆنراوانە بەرگی گۆرانیان لەبەرکراوەو ووتراونەوە، یا ئەوگۆرانیانە بەهۆنراوە جێ‌ماون ، ئاوازەکانیان لەناوچوون خنکاون ، واتە هۆی پەیدابوونی هۆنراوەی فۆلکلۆری تەنها ــ گۆرانی ــ بووە ، ئەمەش بەهۆی ئارەزووی زیاتری خەلکی لەسەرگۆرانی نەوەك هۆنراوە ، دیسان گۆرانی لەگەل باری زەوق‌و چێژیانەوە گونجاوە ، وەکو نەریتێکی خورسکی کۆمەلایەتی لەکۆنەوە وەکو ئاسن کێشێك دلێ‌مرۆڤی ڕاکێشاوەو نقومی خەیالێ بێ‌پایانی کردووە ، بۆیە هەردەم دەستی لەملی (فەنار)و (حەیران) و (کەلهوری) و (خورشیدی) و (لاوژە)

ماشاوەی لە لاپەرە ٢٢

نوێ خوازی

هەڵوێست هەڵبژاردن

سەرەتای کۆچی

زەمان

پەیوەندییەکان

ئەنوەر جاف

رۆژژمێری دیوارەکان ئەدرینرا ... ٦١ ئەبوو بە ٦٢ ، .. بە ٣ .. بە ٤ ...، بەئەدیببووەکان خەوئەیبردنەوە، رووداوەکان زۆر ترسناكبوون، کاریگەر بوون ، ئەخولانەوە ، رەنگی روبارە ـ کانیان ئەگۆڕی ، پەنجەیەکی خوێناوی بوون لـــە هەموو دەروونێکا ئەیـان ـ نووسی .. تـــرس .. مـــەرگ ، خۆشەویستی ، پێشمەرگە ، گۆرانی ـ یەکی گەرموگوڕ ، گول..نان ، بەئەدیب ـبووەکان .. تابلۆکانیـان خـۆرەی ـ کات ـ دایئەڕزان ، توانای ووتنی ئەو لایکەیان نەبوو ، گوشتەوژوون بەزامی تـوولی ووردیلەکان بێنیتەوە ، ئـەو ووردیلانەی بووبوونە هەرزەکار .

ئاژاوەکـــە دەستیپێکرد ، هەموو لێنەهاتوویەك ئالایەکی هەڵکـرد ، بوو بە میرنشینایەتی ، دیسانەوە رەشەبای کات ، کەوتە هەڵکەندنی درختە بێڕەگ وریشەکان ، تاقیکردنەوە رەسەنەکان، زۆر کەسیان رائەچڵەکاند .

گازینۆکانی شـار ، تـەمی دووکەڵی نێرگەلـە گرتوونی ، مرۆڤـە تەورە لـە کارتۆن دروستکراوەکان بەتەلسکوبێکی نابینا ، یـان وەك قەسـابێ دەسـت بەپشتی هۆنراوەکاندا ئەهێنن ، ئاژاوە هـەموو شوێنێکی گرتۆتـــەوە ، زۆر دروشمی بێکەڵك کـــە تلپی تەڕیـان تیانەماوەو ، لـــە زمانـە بێگانەکانەوە وەرگێڕاونەتە سـەر زمانی عـــەرەبی بەگوێزان ئەبڕرێن‌و ئەکرێن بەناونیشانی هۆنراوە ، یان چیرۆکێکی کوردی ...

بەرهەمی نـوێ .. ئـــەبێ بەفری چیاکانی پێوە دیاربێ .. ئەبێ گۆرانی شوان‌و وەرزێرەکانی تیا دەنگ‌باتەوەو، شوان‌و ، بای هەموو شوێنێ هەڵمژێ ، باتەوەو ، بای هەموو شوێنێ هەڵمژێ ، من ئەڵێم هۆنراوەکانی «باوەمەولەوی» چونکـە وەختی خـۆی باوەشیان بـۆ پاشەرۆژ گرتبووەوە ، لـــە ئێستادا .. رەنگـە لـــە مەودایەکی دوورتریشدا بژین ، زۆرجـار ڕەشـەخەڵکەکـــە لەبەرئەوەی رانەهاتوون لایەنی ئەدەبی نوێ ناگرن‌و دژیشی ئەوەستن ، لایەنی ئەو ئەدەبە ئەگـرن کەبەناوی ئاغری‌و زۆر دروشمی ترەوە تەفرەیان‌ئەدا ، ئەو ئەدەبە ناتەواوییە تاڵەکانیان ناخاتـــە بێش‌چاو .. وەك ئەدەبە نوێیەکە .. ـە بە «ڕاستی» ئەیانداتە بەرتیشك‌و.. دنیـان ئەگوشێ ، .... چـاوەڕوانی هۆنراوەو چیرۆ کێکین تەنیا پێی‌لەسەر زەوی دوینێ‌بێ زۆر جیاوازبێ‌لێی .

هەڵوێست هەڵبژاردن :

شتەکان ... کەژو کێوەکان بەفرو باران کاریان‌تێ‌ئەکا .. چاریان نی‌یە ، مرۆڤ لەسەر نەخشەی ئەم زەوی‌یـــە ئەژی‌و ، چاوی لە چوکڵەی کاتژمێرە ، مـرۆڤی هونەرمەند ... دڵی ناسکە ، رووداوەکان زوو لـــە دەروونیا پیش ـ ئەخۆنـــەوە ، هەڵیان‌ئەسەنگێنێ‌و .. هەڵوێستگر ئـــەبێ بەرامبـەریان‌و ، پێشیشـیان ئەکـــەوێ ، .. بـــەڵام هەڵوێستگرتنەکەی هەڵوێستی نەخۆشێ نی‌یە کـــە پزیشکێ ڕەچـەتەو رجێمی بۆبنووسێ ـ نابێ دەم لـەو شتانەوە بدا .. بەڵام ئەمانەی تر بخوا قەیناکە ..شاکارەکانی ئـەدەبی جیهانی هەموو لایەنی مرۆڤایەتی‌یان گرتووە ، کەسیان دژی نەوەستاون ، وە هەریەکەش وەك بۆچونی خۆی لێی‌دوواوە ، هەڵوێست هـەموو هـــەڵس‌و کـەوت‌و کردارێکی رۆژانە ئەگرێتەوە .. ، کاتێك نی‌یـــە بخرێتـە گیرفان ، یـان گۆرانی‌یەکی فۆلکلۆری سواونی‌یە هـەموو دەنگ ـ ناخۆشێ بتوانێ بیڵێ ، .. هەنەرمە ـ نـدەکان زۆر جـار (دژ) ئەوەستن .. دژوەستان لـەپێناوی بنیات‌ناندا ... (ئودن) .. کاتێ کۆمونیست بـوو .. ئەیووت :

ئێوارەبوو .. شەقامی (بریستوڵ)م .. ئەبڕی
جەماوەر . پەلەگەنمێکی دووراوە ـ بوو ..
لەسەر شۆستەکان فڕێ درابوو ...
(الشعر والصوفیه ـ کولن‌ویلسن . دار الاداب ل ـ ١٩٠)

بێگومان (ئۆدن)دوژمنی جەماوەرەکە نەبوو ، بـەڵکو ئەیویست وانەبێ‌و ، هەڵسن‌و ئینگلتـەرایەکی جوانتر بنیات بنێن ...

«یەفتەشینکۆ» .. دڵگران‌ئەبێ لـە یەکێ لەو ڕووداوانەی لـە ئاهەنـگێکدا روویئەدا .. ئەڵێ :

بێدەنگ‌بن ! تکایە بێدەنگی
ووسبن ! .. سەرشۆڕی یاسابێ
گوڵ کوانی ؟
گوڵ لێرە دەس‌ناکەوێ ..
الهلال ـ عدد خاص ـ ل ١٦٠

ئەشلێ (قسەکەی (لینین)شم لەبیربوو ، کە ئەڵێ ·· دوژمنەکانمان ، ـ پاشماوەی ئەو رەخنانەی لە خۆمانی ئەگرین ـ ئەیکەنە لەکەو بەسەرشانمانا دای ئەکوتن ·· بەڵام من ئەڵێم وولاتی بەهێزو مرۆڤی باوەڕبەخۆبوو ·· قەت سڵ لەوە ناکاتەوە ، کەموکوڕی یەکانی خۆی بخاتە پێش چاو ·· بۆ ئەوەی بتـوانێ بێ پەروا دوژمنەکانی ریسوابکات ·)

هونەرمەند ئەبێ هاربێ، رووداوەکان ئەتلەکاو فەرمانی راستو رەوانی خۆیـان بەسەرابدا ، هەڵمەتی شتە نەدۆزراوەکانبدا ·· ، بۆئەیێ هۆنراوەیەك بێ خەم بێ ؟ رەنگە مرۆڤ پێش ئەوەی شادبووبێ ·· خەمبار ـ بووبێ ، ئەبێ پاڵەوانی چیرۆکەکان هەموو دونکیشوتو فس فس پاڵەوان بن ·· قەت ژێر نەکەون ، بۆچی ئەوەی ژێرکەوت ·· ئیتر نابێ جارێکی تر سەرکەوێتەوە ؟ ! ··

غەسـان کەنەفانی شەهید لە گفتوگویەکدا ئەڵێ : (هیچ لەو باوەڕەدانیم پاڵەوانی هەموو چیرۆکێ ئەبێ سەرکەوێ هەر لەبەرئەوەی نووسەرەکەی کارتی ئیلتینرامەکە بخاتە گیرفانی زۆرجار·· پاڵەوان ژێر ئەکەوێ و ·· راستیشە ، ··· ئەو ئەدەبەی باش حوزەیران نووسرا ·· زۆری پڕبوو لە فروفیشالی پاڵەوانانە ، کە لای من ئەو هەراوزنایە ، زادەی ئیلتیزام ـ نەبوو ، بەلکوبۆ پۆشینی ئەو بەزینو هەڵاتنەبوو تووشی هاتین ، ئەم رووەوە لەوکەسە ئەچوو لەتاریکایی یەکدا رێ بکاو لەترسافیکە لێ بدا ·· ئەمە ئازایەتی نی یە ، بەلکو·· داپۆشینی نائومێدی و بەزینە) ··

المثقف العربی ـ آب ١٩٧٠ ل ١٠٦

کەواتە ·· مەرج نی یە ·· هەربە خۆمانا بلێین ·· وە بۆ ئەوەی بگەینە ئامانج پێویستە کەلینو بۆشایی یەکانی ژیـان بخەینە پێش چاوو ·· هەڵی پڕکردنەوەیانە بلەین ·

زمان :

ئەم زاراوەیە سنوور بۆ هەموو داهێنانێك دائەنێ ، ـ زمان بەمانا فەرهەنگی یەکەی ·· نا ـ ·· زمانی هونەری ، ··· زمان ئەبێ بگۆڕدرێ ·· بەڵام ئەو کەسە ئەیگۆڕێ کە ئەیزانێ ، نەك ئەو کەسەی ئێستەش بەدەردی ئەوەوە ئەتلێتەوە ، نامەیەکی دوعاو سەلام بەکوردی یەکی رەوان بۆ باوكو دایکی بنووسێ ··

ـ شکسپیر هەزار هەڵەی رێزمانی ی کردووە ·

ـ لەسەرخۆبە ! ئەو بەئەنقەست وای کردووە ، هینەکەی ئەو لەزانینەوە بووە نەك لە نەزانینەوە ··

ـ زمانی شکسپیرو ئیلیوت جیایە··

ـ ئیلیوت دەیان زمانی زانیوە ·· ئەی ئێمە ؟ ·· گۆران ·· هەموو شێوەکانی کوردی ی بەباشی ئەزانی ، فارسی و تورکی و ئینگلیزی و عەرەبیش ، ئێمە کوردی یە کەشمان بەتەواوەتی نازانین، کەچی هەزار دەم قەرزئەکەینو دەڵالی بۆ بەرهەمە کوتو کوێرەکانمان ئەکەین ·

ئاژاوەیە ·· بەڵام لە ناو ئاژاوەکەدا دروشمی دوو سێ کەس بۆنی راستی یان لێ دێ ··

پەیوەندی یەکان :

چلکی هەزارسالەی نەریتو خووڕەوشتو ، چاتێکی کۆچەری ی کەلەڕەق ، لە دڵو دەروونمانا ئەژی ، برای (حاج علیوی) یەکەی ··· (علی الوردی)یە ··لەگەل ئەمانەشا ، ئەیانەوێ تینوو نەبین ، کێ هەیە تینوو نەبێ؟!هێشتا نەریتەکۆنەکان چاوساغی هەنگاوەکانمانن ، کچەکان ·· کراسە ـ کانیان، رۆژ بەرۆژبەرەو سەرووترئەبن، کچەکانی دانیشگە چاویان لە تیشکی فیاتو بیجۆو رینۆیە ··· لەبەردەمتا هەڵئەنیشن ·· تینوون ، ئەیانەوێ دەس بەسەریانا بێنی ، ئەیانەوێ توند ·· توند ·· بیانگریتە باوەش ، کەچی ئامادەنین بڵێن(خۆشم ئەوێی) ··· بۆ ؟! چونکە (ئەنگلز) بەخۆڕایی نامیلکەی (بنەڕەتی خێزان ـ أصل العائلە)ی دانەنا ، قسەی ئەوزانا ئەرەنسایی یەم هەمیشە لە بیرە ، کە بە هەناسەیەکی ساردەوە ئەڵێ :

(خۆزگە ! (فروید) ئەو نامیلکەیەی (ئەنگلز)ی ئەخوێندەوە ··· خۆمان ·· هۆنراوەکانمان تینووین ، تینوویەتی دروشمێکە لە تەویلمان هەڵکەنراوە ، ئەئەڕێین ·· چاوەڕێین ، چاوەڕێی زۆر شتی تازەین ···

ئەیلولی ١٩٧٣

لەگەنجینەی نەتەوایەتی مان

و ،(لاوك)ەوە [illegible] کردووەو لەسەرەتای لەدایك بوونیەوە تادووا هەناسەی ژیانی [illegible]ەردەم دلسۆزی ڕاستەقینەی بووەو می[illegible] داوەتەوە ، ئەوگۆرانیا ـ نەش باسی پا[illegible]انیەتی و قارەمانیەتی دەکات ، یاخ[illegible]ود س[illegible]شی ئاینی یە یا (لای لایەی دای[illegible]) یاخود [illegible]ەکاتی ئیش ـ کردنو جوولا[illegible]وەی وەک[illegible] دروێنەو شایی و هەڵپەڕکێ [illegible] ساوار کو[illegible]ەوە وبووك گواستنەوەو یاری کـ[illegible]دا دەوترێن ، بەڵام بەشی زۆری هۆنراوەو گۆرانی یە فۆلکلۆریەکان لەسەر دلداری و ئەڤینە ، جالێرەدا بەپارچەیەك لەو هۆنراوانە کۆتایی بەم باسە کورتیلەیە دێنین بۆ هەلێکی تر :

بنووسن لەسەر کێلی مەزارم
شەهیدی عەشقم مەدەن ئازارم
بالەو دونیایە تۆیان دایە پێم
چش ! لەدونیای تر دۆزەخ بوایەجێم
ئەگەر ئەتزانی بەحالی دەردم
گریانت دەهات بۆڕەنگی زەردم
دووکەو لەقەفەس گفتوگۆیانە
دایم هەرباسی منو تۆیانە
تاداری ماوە بەدالەمۆوە
شەرتە دانیشم بەبۆنی تۆوە
هەی دادو بێداد لەودەوران دیلە
هەرجوانێ بەدەس پیرێ زەلیلە
خوادایکت بگرێ باوکت بێ ئیمان
بوون بەباعیزی دلێ هەردوکمان
شل شل بمکوتن بە بنیاتەوە
بمنێنە زەخمی سەر کوناتەوە
کفنەکەم بدڕن بەدەمی مەقەس
شەرتە مەیلەکەت بەرنە دەم لەدەس
رۆژەکەی عەزەل نەبوای بەیارم
نەبوای بەبایز دلەی خەمبارم
ئەوەتۆ دەڕۆێ دل جێگای کوێ بێ
کێ بگرم بەدەست شێوەی لەتۆچێ

گرەوی ئێنجانەیێکی خڕو سیازدە گوڵ

• دڵشاد مەریوانی

« ووردیلـــەکان » داپیـــرەکان ··· منداڵانیان دەکردە خەو [illegible] ئـەم شەو ، ! بابە گەورەی هەتیوەکان ·· دەڵێت نەکەن ·· هەرچی نەنوێت ·· ئەوەیە مـەرد ، هـەرچی [illegible] خوای ئەهرێمەن ·· دەیکات [illegible]رد ·

«رۆڵەکانم» رەنگ[illegible] س[illegible]تان سـورِ بمێنێت !! شـ[illegible]نێك ·[illegible] مێـرگ ـ مێرگ غوزار[illegible] لاله ـ لا[illegible] زار وێنجە ، سێ پەرِ[illegible] لاو لاو ·[illegible]· دەبدات لـە کۆلەی [illegible]سنگی پیـاو ·· کـەچی بزنی کولی شاخ شکاو ··· دەگەرِێت بـۆ چلێك گیــا ـ ، چنگی ناکەوێت !!

« گۆرپەکانم » · رەنگە واقتـــان ورِ بمێنێت !! وا لـە جێیێك ·· کانی و هاژەی بەفراوان ، ئۆقیانووسی پرِ لە باران ، خـورِرِە و قەلبەزە ، تاڤگـەی وەك تـەرزە ··· کـــەچی تینووێکی داماو ، دەگەرِێت بـۆ دلۆپێ ئاو ـ ، چنگی نا کەوێت !!

دەگێرِنەوە لـــە شـاری ســەهۆل بەنــدانDA دێوێکی رەش لە قەلاتێکدا دەی نـــەرِاند ، منداڵ و گـــەورەی ئەوشــارەی بـــە نەعـرەتەی خـۆی دەتۆقاند ، دێوێك بـوو زۆر خۆر و چـارە گران ، هیچ پاڵـەوانێك نـەی دەوێرا بۆی بێتە مەیدان ، ئەوی فزەی بکردایێ فزەی دەبرِی ، باڵی باڵداری دەقرتاند ، ناڵی ناڵداری دەشکاند ·· هەموو خەلکی شاری سەهۆل بەندان ، نانی بۆ دێوە دەبرژاند ، ئەوی پیچێك نانی بکەوتایەتە بـەر ددان ··· خێرا لێی دەکرد بە سندان ·

هەتا رۆژێك ، کولـە بۆزێك ، وەك شێت و هـار ، وەکو پوورە هـەنگ وورووژان ، دوو عـاو نوشتەیان بـۆ خەلکی دەکرد ، قورِ قوشمیان بەسـەر ترساوەکاندا دەکوژاندەوە . کون لـــە کونیان بۆ خەلکی دەخوێند ، تا ترسی دێوەیان شکاند ، لـەم کاتەدا ، زەمین جۆشا ، شارەکانی تـر ووروووژان ، دێوی هەموو وولاتەکان ··· کەوتنـە خۆیان ، ئـــەم زەمینە سـەر تەنوور بـوو ··· خەلکەکانی نانـەوا بوون ، دێوی هەموو وولاتەکان شـەرِیان بوو لەسەر دابەشی کردنی تەنوورەکان ·· هەرایان بـوو لەسـەر دیل کـــردنی نانەواکان ، هەتاوەکو تێر و تەسەل تر بژین ·

دێوی شـاری ســەهۆل بـەندان کەهاتـەوە ، لاواز بوو بوو ، هـەموو ئازای بەدەنی برین بوو ·· بەلام بـە دەنگ زیاتر لـە جاران دەی نەرِاند ، بێینەوە لای سەرەوکاری کولـە بۆزی لەمەرِ خۆمان ، ووتی فرسەتە خەلکینە، دێو هەموو گیانی برینە ، بـا هەلمەت بەرینـە سـەری ، تاك تاك نابێت ·· بایەك بگـرین ، با یەك شـالاو ئێمە و ئێوە ، هەل کوتینە سەر ئەم دێوە ·

خەلکی داخی دێوەیان زۆر لەدل دا بوو بـە تایبەتی نانەواکان زۆربـەیان برِیاری شـالاو بردنیـاندا ، بـــەلام لەدەستەی کولە بۆزدا کابراییێکی دنیا دیتـە و دەم سپی هـــەبوو ·· ووتی جارێ وەختی نی‌یە ، خەریك بوو بـــە «وەختی نی‌یە» شك بخاتـە جۆشی و کولی ناو ریزەکان ·· بەلام کولە بۆز و ئاوەلەکانی رێگایان نەدا ، ئاگـری شـــەرِیان هەلگیرســـان ، پـەلاماری قەلاتەکەی دێوەیاندا ، دێوە کـوژرا و کولە بۆزم ـ کولە بۆز !! برِی کرد بە خوێنەکەیدا و لەســەر قـەلاتەکەی نووسی « نانەواکانی هەموو لایەك ، با یەك بگرین» ئینجا ووتی : خۆبینیتان «وەختی بـوو» دەم سـپی گـرەوی دۆرِاند ، دەبێت ئاوا یەك بگرین لەگەل هەموو نانەواکان بە یەك گیان و یەك دل بژین ، دژی دێوەکانی زەمین ·

لە شاری سەهۆل بەنداندا بوو بـە شایی لـە ئێنجانەیێکی خـرِدا گولێك پشـکووت ، خـەلکی شـاری سەهۆل بـەندان ··· لـــە خۆشـــیدا ·· جگـــەرەیان ··· بـــە چلـووزە دا دەگیرساند ، لە خرۆشدا ئاگریان لـە شەختەی سەهۆل دەکردەوە ·· لـەم کاتەدا ·· لەم ساتەدا ·· لەم ئانەدا·· نانەواکانی سەرزەمین ·· زۆربەی زۆریان ··· تۆوی هیوای دلیـان چەکەرەی کردبوو چاوەرِوانی نمێ‌باران بوون ·· هەتا ئەوانیش دژی دێوەکانی شاری خۆیان بنەرِێنن ·· پەلامار دەن ئاوەلێکی گەلێ دۆستی‌مەرِ کولە بۆز·· ئەویش کولە بۆزێك بـوو بۆخۆی ·· ووتی : فرسەتە و فرســـەت هـەموو رۆژێك نایێ ·· دێوەکـانی شـارانی تریش هـــەر لاوازن ··· نانـەواکان خاوەن بازن ، ئەمرِۆ بازیان پێ بدرێت، باشتر کاریان بۆ دەرِەخسێت ··کولە بۆز سەری بۆ لەقاند ·· ووتی : «نالێم وەختی نی‌یە ·· ئەو گرەوەی دەم سپی خۆمان لەگەل منی کردو دۆرِاندی مـن لەگەل تۆی ناکـەم ·· با تەنوورەکان دابەش بکەین ·· نان بـــدەین بـەو خەلکەی چەند سالێکە برسیانە ··کار ئاسانە» ·

کولە بۆزی ژمارە یەك ··· کولـــە بۆزی ژمـارە دوو لەگـــەل هـــەموو ئاوەلانیان ·· کەوتنـە یەك ·· بـەلام کاتی دا بەخشینی کولێرەکان ·· بـۆ دەمە کراوە برسێکان ، کولـە بۆزی یەکەم مرد ، دار و بەرد و دەوەن گریان ئاسمان گریا،چلوورەی گوێسە بانەکان هەموو گریان ·· نانەواکان و ئـــەو خەلکـە هەموو گـریان ، کولـە بۆزی دووەم خوێنی لە چاو باران ······

وورده وورده با رووی تاکە گوڵە نازدارەکەی وەر دەچەرخاند ،

جارێکی تر لە سەر نان و نانەواکان، دێوەکانی هەموو جیهان ، یەخەی یەکتریان گرتەوە ·· بەڵام شاری سەهۆڵ بەندان ، دژی هەموو شاڵاوەکان ·· خۆی راگرت و لە سەر رێگای کوڵە بۆزی نەمر و زۆرزان هەنگاوی نا ·· ، کوڵە بۆزی دووەم دیسان ، رووی کردە هەموو هاوەڵان ، قسەکەی خۆی کردەوە ·· بەڵام ئەمجارە نە رەحمەتی یەکەی ئاوەڵی مابوو بەقسەی بکات ·· نە ئەمانیش وەك ئەو سەری رەزامەندیان بۆ لەقاند ···

ناچار : ووتی « دیسانەوە پێتان دەڵێم بە گوڵێك بەهار نایەت ، با ـ رووی هەر وەر دە چەرخێنێت» ئەمان گرەویان لەگەڵ کرد ·

کوڵە بۆزی دووەم دەی ووت بەگوڵێك بەهار نایێت ··· با ـ رووی هەر وەر دە چەرخێنێت · «رۆڵە کانم»

ئەوا ئێستا دیاری داوە ·· گوڵەکە بەرگەی بای نەگرت ·· ماوە ··بەڵام وەر چەرخاوە ·

گرەوەکەیان دۆڕاند ·· کوڵە بۆزی دووەم خۆی نەماوە ··· ناویان وون کرد ·· بەڵام گرەوەکەی ماوە ·· چونکە ئێستا ·· ئینجانە خڕەکە نەك هەر گوڵێك ·· سیازدە گوڵیشی تیایە و ترسی دێوەکان هەر ماوە ··

نەك بە گوڵێك بە سیازدە گوڵیش بەهار نەهات ، هاتنی بەهار گوڵ چاندنی دەست و بردی دەوێت، هەڵمەتی شێرانەی دەوێت ، ··

کۆرپەکانم ·· ئەوان کوڵە بۆزی یەکەمیان خەواند ·· ناوی کوڵە بۆزی دووەمیان کرد بە کوڵەکەی ئاش بەڵام ئێوە ووریا بن لەبیریان نەکەن·· نەخەون ·

گۆرانی بێك بۆ چەوساوەکان

ئەمیرە محەمەد ئەمین سلێمانی
ـ ئاداب ـ

چەوساوەکان
ئەی هەژارە داماوەکان
بێدەنگیتان هەتاکو کەی ؟
لەچەقی رێگاکانەوە
ئاوان دەستی درێژ ئەکا
تەمەن کورتە راپەڕینێ
ملکەچی شەرمەزارییە
گۆڕ هەڵکەنن بۆ ئاغاکان
بۆ خاوەنی سەرمایەکان
« ئەی تۆ ؟ ! »

ـ وامەزانە من بێدەنگم
شەپۆلی ئاوێکی مەنگم
هاکە بیستت تەقیمەوە
بەجیهانیدا تەنیمەوە
هاکە بیستت دەمیداسم
سەری چەوسێنەری بڕی
هاکەبیستت پاچی دەستم
خانوو بەرەی زۆردارانی ···
گشت کردە گۆڕ

پەردەی رووی راستی لائەدەم
کاروان بەرەو خواستی ئەبەم
ئامانجی دنیای رووناکە ـ کاروانەکەم
بەدی دێنم ئاواتەکەم
سەرگوزەشتەی

هەموو باوکە کوژراوەکان
هەموو لانە شێواوەکان
قەت وون ناکەم
بۆئەوانە تێئەکۆشم
ماڵیان ـ شۆستەی جادەکانە
حاڵیان ـ رسوایی بۆ ، نانە
رێگەیێکەو گرتوومە بەر
هیچ کۆڵ نادەم
کڕنۆش بۆ چەوسێنەر نابەم
کڕنۆش نابەم
کڕنۆش نابەم

گۆرانی بۆ خۆر

ـــــ عارف ناسراو ـــــ

گۆرانی بۆ خۆر
خۆشەویستم
زۆر حەزئەکەم
باسی [illegible] شیرینی دڵداریمان
لەپەراوێزی فەرهەنگی نامەکانا
بۆتۆ [illegible]یکەم

⊙

زۆر حەز ئەکەم
بەپوولەکانی دەروونی بیرکردنمان
بەناو دوورگەی خەمی دووری هەردوو ـ
کمانا
بەرەڵا کەم
زۆر حەز ئەکەم
لەبیابانی چاومانا
فرمێسکەکانی بەعقووبی باوکی یوسف··
ببارێنم بەسەرمانا ··
چونکە زۆر جار
هەناسەی شادی ژیانم
پشکۆی ئاسۆرو مەینەتی ···
ئەکوژاندەوە ····
لەتەکمانا
سەرو مڕی ئەو کاتانەم
وون کردبوو
لەووڵاتی بێسنووری خۆشەویستی ··
چاوەکانتا
ئەیچاو هەنگوینی ·· ! پڕ جوانی
دەریای قووڵی کامەرانی
بەڵام ئێستا
ئەوساتانەم
زۆرحەز ئەکەم
ئەستێرەی زام
هەناسەی ئاوازی تەنیام
تەنیا بۆتۆ نەجریوێنێ
لەپێخەفی گۆشەگیریدا نەخوێنێ
زۆر حەز ئەکەم
کەدڵی تۆو ئەم شارەی خۆم
دڵنیاکەم وەك دڵیخۆم
کەدڵداری لەگەڵ چاوی
خۆرا ئەکەم
هەر گۆرانی بۆئەو ئەڵێم
هەر گۆرانی بۆئەو ئەڵێم

خواناسی یەکی نوێ

[نووسینی : شاکر فتاح]

گوێم لەگوناهبارێك بوو ، پەشیمان بوو بوومو ، ئەمەی ئەگوت :

«نوێژێك ئەکەم ، کەکەس چاوی لێی نەبێ .

«ڕۆژوویەك ئەگرم، کەکەس ئاگای لێی نەبێ .

«پارەیەك بەسەر هەژاران دابەش ئەکەم، کەکەس پێی نەزانێ .

«چاکەیەکیش ئەکەم ، کەچاوم لەدانەوەی نەبێ .

«حەجێکیش ئەکەم ، کەبۆچەواشەکردن ودەس بڕین نەبێ .

«پەرستنێکیش بۆخوا ئەکەم ، کەبۆپاداشی بەهەشتو ، ڕزگاربوون لەدۆزەخ نەبێ .

«ئەمەنەیش خوام لەبیرئەبێو خۆمی لێ نزیك ئەخەمەوە ، کەهەموو دەم هاودەمو هاوڕێم بێ» .

× ×

ئنجا گوێم لەگوناهبارەکە بوو ، لەخوا پاڕایەوەو گوتی :

«خوایە زیرەکی یەکی وام پێ ببەخشی کەنە ــ گوێ لەبانگی جوولەکە بگرمو ، نەلەپشت سەرەك نوێژی خوانەناسیشەوە نوێژبکەم .

«نەهاوکاری نەیاران بکەمو ، نەهاوبەشی ی نالەبارانیش بکەم ..

«نەدادم بگاتە لای نامەردو ، نەکاریشم بکەوێتە لای بێفەڕ .

«خوایە هێزێکی گیانی وایشم پێ ببەخشی ، کەدوژمن بکەم بەدۆستو ، دۆستیش بکەم بەبرای دایكو باوکی ..

«خوایە دڵێکی فراوانی وایشم پێ ببەخشیی، کەهەموو جیهانەکەتو هەموو ژیانەکەمم خۆش بوێو ، هەتاسەریش لەپێناو دلخۆش کردنی (تۆ) و (کورد) و (دانیشتووانی جیهان)دا خەبات بکەم» .

× ×

کەگوناهبارەکە لەقسەکانی خۆی بوومەوە ، سەرم هەڵبڕی . کەتەماشام کرد (ڕۆژی پێشکەوتن گزنگ ئەدات ! ؟ ..

سلاو بۆ کۆنگرەی چوارەمی یەکێتی نووسەرانی کورد

ئەدیبانی کورد وەك مەشخەل ڕێیان بۆگەل روناك کردوەتەوە سەدەها قوربانیان لەپێناوی بیروباوەڕی سەربەستو ئازاددا داوەو چاویان نەتروکاندوەو مەترسی کۆلی پێ نەداون .

ئەدیبو نوسەرانمان هەر لەمێژەوە ریزی پێشەوەی پارتو رێکخراوەکانیان گرتوەو پەیوەندیان نێوان خۆیان لەلایەکەوەو لەنێوان خۆیانو زوربەی زۆری گەلدا ــ لەلایەکی ترەوە ــ پتەو تر کردوەتەوە .

هەرکە مژدەی بەیانی ١١ی ئادار کوردستانو گشت عیراقی گرتەوە نوسەرانمان بەشێوەیەکی رەسمی یەکێتی یەکیان هێنایە کایەوە هەر لەوساڵەوە لەژێر ئاڵای ئاشتیو کامەرانیدا سێ کۆنگرەیان پێك هێناوە. کۆنگرەی چوارەمیش لەبەغدا لەرۆژانی ١٠ــ١١/١/٩٧٤ گری دراو ئەندامی بەرێوەبەری نوێی بۆ هەڵبژێردرا .

لەکۆنگرەی چوارەمدا بەشێکی زۆر لەئەندامان بە شداریان کردو دەستەی بەرێوەبەری پێشو چالاکی خۆی خستەروو لێکۆلینەوەی لەسەرکراو چەند لیژنەیەك دامەزرا بەلآم لەبەر ماوە کەمی نەتوانرا لەهەمان کۆنگرەدا بریارەکان پوخت بکرێتو بخوینرێتەوە ئەوی دلیمرۆڤ خۆش ئەکات ئەوەیە ساڵ بەساڵ سنوری جموجولی دەستەی بەرێوەبەران پتەوترو فراوانتر ئەبیت ئەمە ئەوە ئەگەیەنێت یەکێتی نوسەران بەرەوپێشەوە ئەروات .

بەڵام گەر ئەو ڕایەی کە لە زمانی کوردیدا کورتی و درێژی[٢٢] دەنـــگی دەنگەکانی زمـــانی کـــوردی بە (٦) لێکدراو (diphthong) بـــە نیشانەی جیاکردنەوەی دانەی دەنگی phoneme دانانی وەربگرین ، ئەوە بە شێوەیەکی گشتی ژمارەی دەنـــگە دەنگدارەکانی زمانی کوردی (٨)ن ، بە مەرجێك ئەو تایبەتیە کەمەی لە هەندێ بەشـــە دیالێکتدا هەن نەژمێررێن ٠

دەنگە دەنگدارەکان

لە زمانی کوردیدا (٨) دەنـــگی دەنـــگدار هەن : (ا ، ە ، ێ ، ی ، ۆ ، وو ، و) ـ
(a, e, ê, î, i, o, û, u)
ئەم دەنگانە لـــە چۆنێتی جووڵانەوەی زمان بـــەرەو پێشەوە دەتوانرێ دابەش بکرێن بە سەر :

١ ـ دەنگدارەکانی ڕیزی پێشەوە ـ (ی) ، (ێ) :

نموونە :

کرمانجی خواروو	کرمانجی ژوروو
پێ	پێ
درێژ	درێژ
ئێوارە	ئێڤار
پیر	پیر
کڕین	کڕین
دەرزی	دەرزی

٢ ـ دەنگدارەکانی ڕیزی ناوەڕاست (i), (o)
ـ (و) ، ، ٠

نموونە :

کرمانجی خواروو	کرمانجی ژوروو
کوڕ	کوڕ
تورك	تورك
ئەم	ئەڤ
دەنگ	دەنگ
سەرەك	سەرەك
kirdin	kirin
bira	bira
bizin	bizin [٢٣]

٣ ـ دەنگدارەکانی ڕیزی پشتەوە ـ (ا) ، (ۆ) ، (وو) ٠

نموونە :

کرمانجی خواروو	کرمانجی ژوروو
ئاو	ئاڤ
دار	دار
چرا	چرا
ڕۆژ	ڕۆژ
بۆ	بۆ
زوو	زوو
چوون	چوون

وە لە ڕادەی هەڵبڕین و دانەواندنی زمانەوە دەنـــکە نگدارەکانی زمانی کوردی دەتوانرێت دابەش بکرێن بەســـەر :

١ ـ دەنگدارەکانی سەروو ـ (ی) ، (وو) ٠

٢ ـ دەنگدارەکـانی ناوەڕاست ـ (ێ) ، (ۆ) ، (و) ، ٠

٣ ـ دەنگدارەکانی خواروو (o), (i)

بەم جۆرە ئەوەی لە بارەی چۆنێتی جووڵانەوەی زمانـــەوە لە کاتی تلفظ کردنی دەنگە دەنگدارەکاندا لە سەرەوە خستوو[redacted] دەتوانرێ لـــەم جەدوەلەی خوارەوەدا نیشان بدرێ :

a, e, ê, î, i, o, û, u,		ڕیـــز		
		پێشەوە	ناوەڕاست	پشتەوە
ڕادەی بەرز و نزمی	سەروو	ی î		وو û
	ناوەڕاست	ێ ê	و i u	ۆ o
	خواروو		ە e	ا a

پەراوێزەکان :

(١) لێرەدا ئەوە دەخەمە ڕوو کـــە ئەم باسەم لە سەر بناغەی تەجروبـــە نەنووسراوە ، بەڵکو کەرەستەکەی تەنها هەندێ سەرنجن کە داومن و چەنـــد بەراوردێکن کە کردوومن و لێکۆڵینەوە و تۆژینەوەی ئەو کارانەن کە لـــەم بارەیەوەی ئەو کارانەی کە لەمبارەیەوە نووسراون ٠٠ وەك ئاشکرایە بـــۆ مەسەلەیەکی وەهاگرنگ ئەوەی لەدەستم هاتووە زۆرکەمەو بێ گومان ئەوەش هۆی کەموکـــــورتی باسەکـــەمە ٠

(٢) بە ڕای من زاراوەی (دەنگدار بێدەنگ) بۆ ئەو مەبەستە بە تەواوی ناگونجێ ، بەڵام جارێ شتێکی باشتـر و ڕاستترم بۆ نەدۆزراوەتەوە ، لەبـــەر ئەوە لەم وتارەدا هەر ئەو دوو زاراوەیەم بەکار هێناوە ٠

(3) F. Justi, Kurdische Grammar, S-Pb, 1880, pp. 1-102.

(٤) س ٠ ئـا ٠ یەگیـــزاروٚف، مێژوویەکی ئەتنۆگرافی کورتی کوردی موحافەزەی یەریڤـــان ، بڕوانـــە : «ڕاپۆرتەکانی بەشی قەفقاسی کۆمەڵـی جوگرافی ئیمپراتۆریی ڕووســی » ، تفلیس ١٨٩١ ، ب ١٣ ، ژ ٠

(5) E. Soane, Kurdish Grammar, London, 1913, pp. 1-5.

(6) R. F. Jardine, Bahdinan Kurmanji, ... Baghdad, 1922, pp. VI-VII.

(٧) خالیدی چەتۆ ، کـــــوردی ئەرمەنستانی سۆڤێتی ، یەریڤان ١٩٦٥ ل ١١٦ ـ ١٢٠ ٠

(٨) **ئەگەر ئەو ڕایەی** دەنـــگی (diphthong) **لە زمانی کوردیدا بە** دانەی دەنگی (فۆنێم **Phoneme** ناژمێرێت وەربگرین ، **ئەوە بێ گومان ئەمە** ڕاست دەردەچێ ٠

(٩) دانـــەی دەنگی (فۆنێـــم Phoneme) بەو دەنگانە دەوترێ کـــە لە زماندا دەتوانن مانای وشە بگۆڕن ٠ بە وێنە ئەگەر دانەی دەنگی (ا) لـــە وشەی (باز)دا بگۆڕێت بە (ە ، ۆ ، ێ ٠٠٠٠) ئەو ئەم وشانە : (بەز ، بۆز ، بێز ٠٠٠) پەیدا دەبن کــــە جیاوازییەکی تەواو لە مانایاندا ـ هەیـە واتە لێرەدا دانەی دەنـــگی (ە ، ۆ ، ێ ٠٠٠) دەوری گۆڕینی مانای وشەی (باز) دەبینن ٠ وە ئەگەر دانـــەی دەنگی (ز) لە وشەی (ناز)دا بگۆڕێت بە (ن ، ل ، ف ، خ ٠٠٠) ئەوە ئەم وشانە : (نان ، ناڵ ، ناف ، ناخ ٠٠) کە هەر یەکە مانای تایبەتی خۆی هەیە دروست دەبن ـ واتـــە بـــەم جـۆرە

دەبینین کە دانەی دەنگی (ن ، ل ، ڤ ، خ ۰۰۰) مانای وشـــــەی (نــاز) دەگۆڕن ۰

هەروەها پێویستە ئەوەش لە بیــر نەکەین کە درێـــــژی و مامناوەندی و کورتی تلفظکردنی دەنگەکان نابن بـە هۆی جیاوازی دانەی دەنگ (فۆنێم) بە وێنە ئەگەر دانەی دەنگی (ا) لـــە وشەی (شار)دا کورت یا درێژ تلفظ بکەین مانای وشەکە ناگۆڕێ و بەـــە دەڵێن allophone ۰ بەڵام گەر دانەی دەنگی (ا) بکەین بە (ە) ... یەکی نوێ ـ شێر ـ دێتە کایەوە کە لەگەل وشەی (شار)دا مانایـــا نجیاوازە و ئەو دەنگەش کە ئـــــەو د... دەبینێ (فۆنێم)ی پێ دەڵێن ...

(۱۰) ب۰ ف۰ میللیر ... لە بارەی هەندێ کێشەی فۆنێتیکی کوردییەوە ، لە کتێبی « ...انە ئێرانییەکان » ، ب ۲ ، مۆســـکۆ ـ لینینگراد ۱۹۵۰ ، ل ٦۱ ...

(۱۱) ف۰ س۰ سۆکۆلۆڤ ، لــە بارەی فۆنێتیکی زمانـــە ئێرانیەکاناوە ، مۆســـــکۆ ـ لێنینـگراد ۱۹٥٤ ، ل ۷۸ـ۱۰۳ ۰

(۱۲) ق۰ کوردۆ ڕێزمـانی کوردی مۆسکۆ ۱۹٥۷ ل۱٥ ۰

(۱۳) چەرکەزی بەکۆ ، زمــــانی کـــوردەکانی ئازربایجان ، مۆســـکۆ ۱۹٦٥ ، ل ۱۱ ۰

(۱٤) کەریم ئەیـــوبی و ئی۰ ئا۰ سمیرنۆڤا ، دیالێکتی کوردی موکری ، لێنینگراد ۱۹٦۸ ، ل ۸ ۰

(15) D. N. Mackenzie, Kurdish Dialect tudies, I, London, 1961, pp. 1-30.

(۱٦) تۆفیق وەهبی،خوێندەواری باو ، بەغدا ۱۹۳۳ ۰

(۱۷) مامۆستا قەناتی کوردۆش لە نامـــــەی دوکتۆرییــــــەکەیدا دەنـگی ی بە نیمچـــە دەنـــگدار(Semi-vowel) داوەتە قەڵەم ۰

(۱۸) نوری عەلی ئەمین ، ڕێزمانی کوردی ، سلیمانی ۱۹٦۰ ۰

(۱۹) نوری عەلی ئەمین ، ڕابــەرێ بۆ ئیملای کوردی ، بەغدا ۱۹٦٦ ۰

(۲۰) طاهر صـــادق ، چۆنێتـــی نووسینی کوردی ، کەرکوك ۱۹٦۹ ۰

(۲۱) مامۆستا ع۰ ع۰ شەونم لەو وتارەدا کە لە لاپەڕە (۳۲ـ۳٦)ی ژمارە (۲)ی ساڵ ۱۹۷۰ی گۆڤاری « برایەتی بڵاوی کردۆتەوە باسی هێندێك لـــــەو جیاوازییانەی لە نیوان نووسەراندا هەیە لە دیارکردنی ژمارەی دەنگەکانی زمانی کوردیدا کردوە و لەو ڕووەوە چــــەند بیر و ڕایــــــەکی دەربڕیوە ۰ هەروەها مامۆستا محەمەد ئەمین هەورامانیش لەم ماوەیەی دواییدا چەند وتارێکی نایابی لە بارەی فۆنێتیکی زمانی کوردییــــەوە بڵاوکردۆتەوە ۰

(۲۲) پێشك دەنگی دەنگدار کـــــە گیرە (نبرە)ی لەسەر بێت هــــەردەم درێژتر تلفظ دەکرێت ، وەك لـــــە بێ گیرە ۰

(۲۳) وەك ئاشـکرایە لە ئەلف و بێی عەرەبیدا نیشانە بۆ دەنـگی (i) نییە ، لەبەر ئەوە لە هەندێ شوێندا بۆ دەربڕینی ئەو دەنگە ئەلف و بێی لاتینیم بەکار هێناوە ۰ ـ ماوێتی ـ

« محمد حمه باقي»

نەشمیلەکەم ۰۰
ئەم بەهارە ، کەڕیشۆڵە هاتنـــە لاتان ،
چی منیان بۆ گێڕایتەوە ؟
پێیان وتیت : تەنیایی خۆی لەهەگبەی
نائومێدییا گرێداوە ، و
ڕۆخی کپی ، شەقام ، بەشەقام ئەپێوێ ؟
پێیان وتیت : توێشەبەرەی خەمەکانی
تەواو کردو ،
خەریکە خۆی ئەخواتەوە ؟
پێیان وتیت :: بۆچی خۆم فێری زمانی
ڕیشۆڵە کرد ؟
ئەزانی بۆ ؟ ۰۰۰ نەشمیلەکەم ، :
زمانە سێفاقەکانی ناو دەمە هەراشـە
کەی شا ،
چەمەکانیان لێم تێکەیاند !
ئیستکەی بەردە نۆێژەکانیان ، لێـــم
ڕاپەڕاند !
وەردیانی زیندانەکانیان لێ هاندام ،
بڕوابـــکە ۰ وەك پیاوێکی قاچاغچی
حەشیشەو تریاك ،
گیرفانەکانیشم گەڕان !!۰۰
* * *
گیانە تەنیاییم (خاوکەر)ی ئێشکچیە
کی بێدارە ،
شەونخوونیت ، ئەلاوێنێ ۰۰
سێیەکانم ، لۆکســــەی دەستی پز ـ
یشکێکن ،
لیبکی تلۆقی سووتانی تەنیاییو ، دوور
یت هەڵئەمژن !
تۆ بۆنی مێخەك بەندەکەی مـــــــــلی
(عەنبەرخاتون) یتەو
تۆسۆی هەناسەی بۆنکەوتەی (مەولــە
وی) ، دەروونی منیش ،
هەڵت ئەمژێو ، هەڵت ئەمژێ و ۰۰ لێت
تێر نابێو ۰۰ لێت نابێ ۰۰ !!
شیعرەکانیشم ۰۰ کـارانن ۰۰ بارگـەی
لەگەڵ (سەرنیل)ی کوێستانا ،
خەمی منیان پێیەو ،
شوێن ئەستێرەی کشاوی چاوی تـۆ
کەوتوون ۰۰۰
تۆ ، هەرکشایت و ، ۰۰۰ هەرکشایت
۰۰۰ خەمی منیش هەرشوێنت کەوت !
وتیان : گەر ئەستێرە بکشێ ۰۰۰ ،
یەکێك ئەمرێ !
بۆیە کاتێ ، ئەستێرەی چـاوی تۆ ،
کشا ،
من ۰ تەرمی کامەرانی خۆم ،
بچۆرە لاپەرەی (۱۳)

ئایا ئەمەوە شێتیە ؟

چیرۆکێکی شانۆگەرییە لە یەك پەردەدا

نووسینی : عەبدوللا سەراج

بەشداران

١ ـ ئەکتەرێك بەرگێکی وای لەبەرە بەچەند نیگارێك نەخشراوە ٠

٢ ـ ریکورێك (مسجلة) رابردووی ئەکتەرەکەی لەسەر تۆمار کراوە لەگەڵ یارەکەیدا ٠

٣ ـ دوو ئەسکەمبیل : یەکێکی گەورەو ئەوی‌تر بچووك ٠ لەشێوەی مرۆڤ ، ریزە زەنگوڵەیەکی زەرد بەمل ئەسکەمبیلە گەورەکەوە هەڵواسراوە ٠

٤ ـ تابلۆیەك رەش لەسووچێکەوە پەڕی دووشەقی ماسی‌یەکی زەردی لێوە دیارە ٠

٥ ـ کارتۆنێك لەسەری نوسراوە : (بەندیخانە ٠٠ قوتابخانەی گەلە) ٠

(پەردە هەڵئەدرێتەوە ، ئەکتەرەکە خەریکی ریکۆردەکە ئەخاتە کار) ٠

رێکۆرد :

ژیانم لازەنگینە چونکە تۆی تیای ٠

دەنگی یارەکەی لەریکۆردەکە :

ـ بەم رادەیە ٠٠ دلداریی منیش لەخۆت پرسیار بکە ٠

ـ لەهەمو[illegible] رەنگەکانی جیهان ئەگەڕێم تاکە ووشەیەکی لێبخوازم ، بۆئە[illegible] پەردەی هەستی هەردووکمانی پێ ب[illegible]وە ٠٠ بەلام (ئاخ هەڵکێشا[illegible]ك [illegible] وادیارە ٠٠ ووشەی نۆتی‌وا ه[illegible]شتاکە نەدۆزراوەتەوە ، مەگەر رەنگ[illegible] لە ووزە[illegible]دابێ ووشەیەکی وام بۆبتاشێت ، بەلام [illegible] هونەرمەند ئەتوانێ ئاوزەنگ[illegible] لەرەنگەکا[illegible] بنێت‌و ئەو ووشەیەم پێ‌ببەخشێت ٠٠ [illegible] لەگەڵ تۆری چاوانـــا بدوێت ٠٠

(ئەکتـــەرەکە دەست بۆ ریکۆردەکە ئەبات‌و بەتوورەیی‌یەوە رای ئەگرێت ٠٠ روو لەدوو ئەسکەمبیلەکە ئەکات) :

ـ ئەویارە دەنـگ ناســکە ، کێ‌بڕوائەکات کەناپاك‌و داوێن پیس دەرچێت ؟ گوێ بگرە (بەئەسکەمبیلە گەورەکە ئەڵێت) وابەرەو (هەڵئەستێ بەرەو دەرگایـەك ئـەڕوات) ٠٠٠ ژوورەکەی دلدارە دڵسۆزەکەم ئەڕۆم ٠

(بەناکاو دەرگاکـــە ئەکاتـــەوە) (دلدارەکەی‌و هاوڕێیەکی باوەشـیان لە یەك داوە ، بەهـەموو هێزێکەوە دای‌ئەخات‌و پەلامـــاری کارتۆنەکەی نزیك ریکۆردەکە ئـــەدات‌و دووکوتی ئـــەکات ، ڕوو لەئەســـکەمبیلەکە ئەکاتەوە) ئەم دوو ووشەیە (بـــە هەردوو دەستی دوو پارچە کارتۆنەکە نیشان ئەدات) لە ڕووالەتدا یـــەکن (بەنەرمی‌و مۆسیقایەکەوە) قوتابخانە بەندیخانە ٠ بەندیخانە ٠٠ قوتابخانە٠٠ هیچ گرێیەك لە نیوانیاندا نی‌یـــە ، ئەزانـــین ٠٠ (وەك وون بوویـــەك بدۆزێتەوە) ٠٠ بۆ سەروای جووتـــە هۆنراوەیەکی نایاب (وەك‌بیر بکاتەوە) خۆ هەردووکیانیش گۆڕەیانیان هەیە !

(دووبارە ریکۆردەکە ئەگێڕێتەوە) :

ریکۆردەکە :

بەڵام کێ ئەتوانێ : ئاوزەنگی ببەخشێت ۰۰ کە لەگەڵ تۆری چاوانا بێخشێت ۰۰ کە لەگەڵ تۆری چاوانا بدوێت !

(دیسانەوە ریکۆردەکە دەمکوت ئەکاتەوە) لەرەنگێنك ئەگەرێت کەلەکێنگەی هیچ تابلۆیەکدا ، لە هیچ پیشانگاو موزەخانەیەك نەرواوە ۰۰ بەخو، شێتە ، بەڵام چۆن شێتێك (بێ ئەکەنێ) خۆهەموو شێتێن (روو ئەکاتە دانیشتووانی شانۆکە) ... ؟ من شتێك شێتی کردووم ، تۆ (پەنجە بۆلاوێکی هەرزەکار درێژئەکات) ، تۆش شێتی دڵداریت لە عاستی ... ـەت چاووت کوێر بوو ، هیچی تر ... ـەدی ناکەیت ، تەنانەت ... ـوان دوو برۆی ئەو دا (ڕاستی) بەدی ئەکەیت ۰

تۆش (پەنجە بۆدەولەمەندیك ناراستە ئ... ـاتەوە) پا... خشڵ (زە... ـەکان ئەلەرینێتەوە) پارتە ۰۰ ڕاستیتە خواتە،لە خۆت بەولاوە ئاکات لەکەس نەماوە (زۆر بەتورەییەوە ئەنگوست بۆهەژارێکی جل شڕ درێژئەکات) تۆش شێتی (دان بە وشەکانا ئەنێت) بەڵێ تۆش شێتیت ، چونکە ڕاستی تەنها بەکولێرەیەك ئەزانی‌و هیچی تر ۰۰ (کەمێك مات‌و بێ دەنگ ئەبێت وەك بیربکاتەوە) ۰

ژێر پێڵاوەکەی دیار ئەدات ، بەچەند پەلەیەکی رەنگاو رەنگ نەخشراوە ، لەناکاو ڕائەچڵەکێت ۰۰ دووگوڵلەی چاوی لەخاڵێکی نادیاری ناوشانۆکە توند ئەکات ۰ ووردە ووردە سەری بەگوێرەی ڕێکردنی ئەو خاڵە نادیارە ئەسورێنێتەوە ۰ بەهەنگاوی کورت لەگەڵیا ئەڕوات هەتا خاڵەکە ئەچێتە دەرەوەی شانۆکەو ئەگاتە دیواری بەرامبەری شانۆکە ، کاتێ سێرکەران سەریان سوڕ ئەمێنێ‌و پشت لەشانۆ ئەکەن ۰ ئەکتەرەکە ئەداتە قاقای پێکەنین ، روو ئەکاتە ئەسکەمبیلە گەورەکە :

ـ دیت ۰۰ ئێمە هەموو دوای نادیارێك کەوتووین ، تۆش وەکو ئێمە بیر ئەکەیتەوەو بوونی خۆت ئەچەسپێنی (ئەختێك لەئەسکەمبیلەکە نزیك ئەبێتەوە وەك لای میوانێکی خۆشەویست دانیشێت ، بەزەردەخەنەیەکەوە) :

ـ شاعیران‌و هونەرمەندانیش دیسانەوە شێتن ، ئەیانەوێ هەموو (ڕاستی) یەکان بەماوەیەکی کورت بقۆزنەوە ، لەپاشان لەشێوەی ووشە ، رەنگ ، هێڵ ، سۆز ، دەنگ دەری بیرن‌و هێڵنیچ بدەنەوە ۰۰ تۆگوێ بگرە (هەندێك بەکرەی ریکۆردەکە ئەخولێنێتەوە هەتا ئەگاتە) :

ریکۆرد :

ـ بۆئەوەی بەرەو پێشەوە بچین ئەبێ لەسەر بناغەی پێشوومان بنیات بکەین ۰ (بەتوندی ڕای ئەگری) دیت (روو لەئەسکەمبیلە بچووکەکە ئەکات) تۆش ئەوە ئەزانیت گەرێبوار ، بیەوێ‌و نەیەوێ ، هەر هەنگاو لەدواوە بۆپێش ئەنێت (روو ئەکاتەوە لای ئەسکەمبیلە گەورەکە) واتە لەابردووەوە بۆ ئیستاو پاشە ڕۆژ ۰۰

ـ ۰۰۰۰۰

ـ بەڵام کاك ئەسکەمبیل ئەوەی زاخ ئەخاتە برینەکانمەوە ئەوەیە : تەمەن ئەوەندە کورتە ، کە بایی ئەوە ناکا مرۆڤ لەتاکە ڕاستی‌یەك بکۆڵێتەوە، ئەی خەوتن ۰! خۆ نیوەی تەمەنمان ئەدزێت ، ئەی ۰۰۰ (پارچە کارتێ نەکە هەڵئەگرێت کەلەسەری نووسراوە بەندیخانە) ئەی بەندیخانە (بەپێکەنینەوە) قوتابخانەی گەلە ۰۰ ها ۰ ها ۰ ها ۰۰

(روو لەئەسکەمبیلە بچووکەکە ئەکات) : بەڵام **ئەرانی** بۆکێ ؟ لەوانەیە نەزانیت چونکە **مندالیت**و لەم شتانە ناگەیت ، بەڵام **قەیناکات** ، بەندیخانە جێگایەکە شوورەی هەیە وەك قوتابخانە، بۆ کۆکردنەوەی تاوانبارەکان‌و پیاوکوژان‌و دزو جەردەکان ۰۰ بەڵام (بەروویەکی گەشەوە) بۆ تۆ نی‌یە ، بۆمن نی‌یە ، بۆ باوکتیش نی‌یە ۰۰ بۆ ۰۰۰ (بەسستی دەس هەڵئەبرێت) بۆپیاو خراپانە (کەمێك بێدەنگ ئەبێت لەپاشان ریکۆوردەکە ئەخاتەگڕ) ۰

ریکۆرد :

ـ هەموو شینێك جوانە ۰۰ دەریای بێبن ، پیرۆزەی ئاسمان ، چاوی نازەنین ۰۰ ئەمانە هەمووی هەوێنی هەڵبەست‌و هونەرن ۰۰ کوژەکەیەکی شین ئارام ئەخاتە دەریای چاو ۰۰ شین (بە تورەیی‌یەکەوە ریکۆردەکە بێ دەنگ ئەکات ، سەرلەنوێ یادگارێکی تر تۆمار ئەکاتەوە) : (رووناکی شانۆکە بەرەوکزی ئەچێت ، هەتا لەکۆتایی‌دا تاریك ئەبێت)

ـ لەناو ئۆقیانووسێکی بێ‌پەیەلەپاوپل کەوتووم ، لەناخمەوە هێزێك ئەیەوێ بەتاقی‌کردنەوەیەك تێپەرم بکات ۰۰ مردن ۰۰ مەرگ (کێردێکی شاراوە لەگیرفانی دەرئەکات‌و لەسنگی خۆی وا ووردە ووردە بەرەو خوارەوە نوقم ئەبم ، ئاو گەیشتە بناقاقام ، لوتکەی شاخێکم لێوە دیارە وەك گاڵتەم پێ‌بکات ، بەرووی چەمەکەی داوێنی‌دا بزە هەڵئەرێژێت ، وا بەتەواوی نوقم بووم ۰۰ نووکی‌پەنجە کەڵەم نەبێ کەئەویش وا لەسەر خۆ لەناو شەپۆلی ناوەکەدا (بالێ) یەك ئەنوێنێ ، ووردە ماسی‌ی بریقەدار ختوکەی بناگوێم ئەدەنەوە ، خرۆکەی‌با لەدەم‌و لووتمەوە بەرەوەیان هەڵئەچن ، روبارێکی ئاو بەتاڵایی لەشم پڕئەکاتەوە ، تارای بەرچاووم وەك لیمۆزەرد هەڵئەگەرێت ، وابوو بەتوێکڵی پرتەقاڵ ۰۰ ئابوو بەرەنگی ئەو پەرلۆنە سوورەی رۆژێك دیم لەشەقامە هاوشانەکەی روباری دجلە ، ئەو رەنگە سوورەش واهەڵگەڕایەوەو بوو بە قاوەیی ، وەك ئەو خەرمانە قاوەیەی کە لەداوێنی بەرزازیلەوە ، پاپۆڕو گشتی‌یەکان هەڵی‌ئەرێژنە ناو دەریای ئەتلەسی ، بەڵام دیسانەوەش رەنگی قاوەکە بوو بەرەش ۰ هەندێ ووردە ماسی لەچاوما ئەڕوێن ، سەرنجی گیانم ئەدەم لەشێوەی ئەوماسی‌یانە وەك فسفۆر لەشم بەجێ دێڵێت ، کەوابوو ئەمەیە مردن ۰۰ دیمەنێکی ڕۆمانسی‌ی دڵفرێنە ۰۰ تابلۆیەکی رەش ، ماسی‌یەکی بریسکەدار ۰ ئەگەر مردن ئەمەیە !

فەرموو : یەك ـ دوو ـ هەرسێ‌کی

(شانۆ تاریك ئەبێت ، کەچرا هەڵئەکرێتەوە ، ئەکتەر نەماوە ، تابلۆیەك لەنزیك ریکۆوردەکەوە دیارە لەسەری نووسراوە : « لەپێناوی مرۆڤ ») ۰

باژێر

عمر علی بابی

– دانێکێ دەرگەهی دقوتیت ۰

دەنگەکێ بچویکا ئەڤگوتنـــــە ڕاهێلا ۰۰ دەیکێ گوتێ :

– کا سەحبکێ ئەو کێیە ؟

کچکچو دەرگەهـ ڤەکر ۰۰ زەلامەك بزوورکەت ژنکەك ددویڕا هات ، پێچا خو ڕاکر ۰۰ ناڤچاڤێت زاری بێ‌نە ۰۰ کەتینە دەستو بێ‌یا ۰۰۰ ئەڕاپێچـــا دەستێت پالەتی‌یێ‌نە ۰۰ کەلشــتە بێت

– مەیازانی هەوە ئودەکا ڤالایا هەی ، ئەکاباشە ۰۰ پشتی سلاڤکری گوت :

– مەیازانی هەوە ئودەکا ڤالایـــا هەی ، ڤێجا هەکە هوین بدەنە فمـــە ئەم گەلەك حەزدکەین ۰ زەلامێ مـــالێ سەرێ‌خو بلندکر داهەردوو ناڤ چاڤا ببینیت گوت :

– ڕاستە مـەئو دەکا هەی بـــەلێ مەدڤێت بزانین کاهوین چـــەندن ؟ ئەڤ هەردووکەنە ؟ ۰۰ پترن ؟ بەلکی جهێ هەوەنەکەت ۰۰

– هەما ئەم ئـــەڤ هەردووکەینەو پێنج بچویك ۰

– پێنج بچویك !؟ ۰ خودانێ مـــالێ گوت ۰

– بەلێ ۰۰ هەمی بەس‌بێت خارنێ نە ۰

بێدەنگی‌یەك کەتە دناڤ هـــەمی یادا ۰

پاش میرکی گوتەڤە :

– دی بێژت هەکســەدێ دەنەفمـــە دابچین تشتێت خو ڤەگوهێزینێ وبێژن کادێ بچەندێ دەنەفمە ۰

ئینا ژنە دل لێ هاتە ڤەگێران :

– ماتەبچەندێ دڤێت ؟

– مانێ‌دێ‌بهەوەبیت ۰ کاتو بچەندێ دبێ‌ی ؟

– بچار دینـــارا هـــەوە دڤێت وەرنەتێڤە ، هەوە نەڤێت ژی کێم‌تـــر نابیتو هوین گەلە بخێربچن ۰

– کادا بەرێ خوبدەینێ ، هەکە بچار دنیارا بینیت باشــــە ۰۰۰ کا ۰۰ ؟ چ‌توڤ ئودەیە ؟

ژنکێ گوتێ : کەرمکەن ئەڤەیە ۰

چونە تك‌ڤە ۰۰ چ ئودەیە !۰۰۰ یانە هونی‌یە ۰۰۰ بانێ ویێ‌ئاخە ۰۰ دیـــوار دکون کونن ۰۰۰ ڕەڤدێت کێـــزایێ لێ دکەڤنە غارغارانێ ۰۰۰ خشتێنا مشکایە دبەر ساپیتکاڕا ۰۰ دەمێ چونیـــە پێش ژنکا خودانا مالێ گوتە مێرێ خوبهێدی‌ڤە:

– چـــــار دینار گەلەکن بلاتەکێم ترگوتبا ۰

– تودزانی زارو دبێت هـــەین دێ کاودا‌تێ‌مە نەخوش‌کەن هەمامن وەگوتێ دانەئێن ۰۰

ئەز دزانم چار گەلەکن ۰۰

پشتی مێرکی‌و ژنکێ ڕێنایێ زڤرین ۰ مێرکی گوت :

–نەزبەنی چار گەلەکن هەمـــــا هندێ‌بێژە کونەم بشێین بدەین چنـــکی ئەم ژی هەژارین هاریکاری پامەبکە ۰۰ من‌پێنج زاروکێت هەین ، ئێـــك پێ لاندکایە ، دووژی پێ‌بدە ڕیێ‌یاکەتین ، وهەردووکێت دی‌پێچەکێ دفەرمودەنە ، ئەرزی هـــەمی کاڤالال نینم بێهنـــا شەڤێ‌نـــەبیت وەکـــی دی‌دچمـــە دارازدەرڤە ۰۰۰

ئینا جرڤکەك بزەلامی‌کەت‌و گوت :

–هەچ کوتە کەرەك ژی پێ‌هەین !۰

– بەلێ ۰

– یادێ ویچ لێ‌کەی ؟!۰۰

– ئەز دبەمە خانێ ۰۰

ئینا زەلامی بـــــەرێ خـــودایێ سەرڤەکرنژینە دبنڤە کەربەوگوت :

– برا مانێ‌من‌گوتەتە ۰۰ کێم تـــر نینە ۰

– یەعنی نەدانە ۰

– مەدان بیت یان نەدان نەبیت ۰۰ ئەڤەیە ۰۰

– باشە هوین‌نادەن !۰۰ ماهـــوین ڤچیاناکەتن ل‌ڤادەخا ؟۰۰

– نەئەزبەنی‌نە ۰۰ ئەم ڤچیـــــا ناکەتین ۰۰۰ زەلام‌و ژنکاخو دەرکـــەتن پێ‌بوخودبێژیت :

زاڕووك ! زاڕووك دێ چ‌لهەوەکەن ، دێ داننە هەوە بلەڤا ؟۰۰ مامن نـــاڤێ هنـــــدەدزا ئینـــــا یان‌یێ‌ڕێـکرا ؟! زاڕووك !۰۰ پاهەمی‌کەســا زاڕووکێت هەین ۰ پاش گوتە ژناخو : داتێـــــــن دەینەڤان تاخاوەهەیە ئێکێ لێ‌ببینین ۰۰ و هەردوو دنات کولانادابەرزەبون ۰۰۰

: ● :

ئەمچار جەحێل بویـــــن ژبازێری دەرکەتبوین بەرەلادێ ۰عەوراخو ژبـەر رووژێ پاڤـەدای ، پاتافا خو پاجـــوان لگیان‌و ئاڤێ ددەت ۰۰۰ ئەم ژی‌چویـــن سەرکەکێ کەسك ، روینشتین ڕەخ رویبــــاری بایـــەکێ هوین پێ‌تێت‌و داروباری دلەرزینیت ۰ ئـــاڤا زەلالـە سیتافکاروکێ‌یا تێدا دیـــارە ۰۰ ڕەنگێ داروباری‌و گولیکاژی پێ‌تێدا دیادکەت ۰ هندەك ژمە خودرێژ کر وهندەك ژمـــە خودرێژکـــرو هنـــدەك رویشتین‌و پێ‌بکرنژین بەرێ‌خو ددینەو داروباری‌و ئاڤێ‌و بهارێ ئێکی ژمە گوت :

– پانکە گوندا چەنـدا خوشـــەڤێ بهاری ۰ یێ‌دی‌گوت :

– ئەرێ‌وولا ۰۰ ئاخفتن دناڤ بـەرا مەدا هات‌وچو ، ئەڤەیێ دبێژیت ، گوندا پاخو ، یـێ دی‌بێت‌یێ دبێژیت ، بازێر دخوشن ۰ وجوار گەرم ، بـــو مەدیت ئەوێ‌برەخ مەڤەلســەر رویباری چاڤێت خو دشویشتن چەند تەپێت ئاڤێ‌هاڤێتە چاڤێت خو وهان ۰۰ ڕاست بو نك مــە ئەهات ژدویرڤە یادیارە برینەکاهەی ۰۰ کولدکا هەی دڤێت دەرکەت۰۰بوکێ؟۰۰ دێ بومە دەرکەت ۰۰ پشتی سلاڤکری جهێ‌خو لوێرێ گرت لسەر زویرکی۰۰ جلکێت‌وی پێت هەژارانە ڤێجا نـــوزا پێت شولی‌نەیان هەئەڤە پێت‌هەین ۰۰۰ هەرپارچەکێ چەند پاتە پێت‌پێڤە هندەك ددڕیاینە دبێ دروارکە دەڤێ خوڤەکر ، دەنگەك بەردایێ ژسەردلەکێ تەســـاخ تێت‌بێ‌رووژیر کری هێزگەلەك بنـــاڤ سالا ڤەنەچوی ۰

– مازنایاگوتی ، تێری های‌ژبرسی نینە ۰ هندەك ژهـــەوە ـ خـــودی بوزێـــــدەکەت ـ پارەپێت هەین‌خـانی پێت‌هەین مابوچی بازێر بوخوش نابن ؟!

←

راستە باژێر وخوش بەلێ بپرا ، بە بەرویـــکا مـــروڤی یاتژیبیت ، سەربەرەکی لبەر هتاڤیو بیتەبەهشت بەلێ ئەم ییتهەژار ؟؟ ئەڤـــە ئەزیێ ژگوندا هاتیمبچوبكڤە منگوت ، دێچم لوێرێ پالەتییێ کەم ، بوخو داراکـــەم بەم فروشـــم ددێ گێزگیزەکێ کـــەم هەرژژینا گوندا چاکترە چنکی باژێـــرا پالەتی یالێمشەیە .. چاکترە بـــەلێ مروڤی جهێ خو لێهەبیت ..

– چەوا مروڤی جهێ خولێ...

تێکی ژمە ئاخفتن لێبرکر ئیناگوت :

– مروڤی خانییێخو هەبیت ، ... کولکێت خەلکیڤە گەلەکا نەخو... ، مروڤی بتنێ برســـی بێت ، تێنی بیت کەسێ های ژێنینە . لڤێرێ ... ئاڤاکەهێ – ورسا خانی دگراێن هەبیێ کولکەك ژیهەی کێمی سێچار دینـارا نینە . پایانێ دێ بوخودانێ خـــانی شولکە...ان دێزاڕووکێت خوجودانکەم، ڤێچا هێژتا ئێکی هند زاڕووکێت مویر هەبن هەمانادەن – ووهی ، ئەمچـــوین دابو خولئودەکێ بگەرییێ چنکی ئـــەم دێژ خانییێ ئەم لێدەرکەڤین خـــدان دێمەکەدەر ســـەرێهەیڤێ بارابنـــر ژبەرزاڕووکێتمەیە ، مەدەر گەهی ێکی قوتادەمامنگوتییێ مەزاڕوکێت هـــەین هەچ کومن گوتییێ منهندە دزیێتەبەینە ڤیچاهەما نەدڤیا ئەم لوارەخـــاژ چ ئودابگرین پاژمژی ناڤێت خانییـــەکێ بتنێ بوخوبکرم ، وئـــەز بچویکێت خونابەم بکەمە دهندە گوڤـــاڤە داریوژا دوویێ نەساخ ببزیانبمرن .. نە ... یازهەمیا چاکتر ئەوە ئەز بچمە گوندێ خوڤە وهەما ببورینم رووژابەسە ... دبرسیو تێنیبین چاکترە کودبن تـەبو مسنێت خەلکیبێز .

– پاتو بوچی ناچیە گوندی ؟ ..

ئێکی ژمە گوتێ :

– ئەزێ لهیڤییێ ڤـارووژا رووکا شولبکەم داهندە تـــا بوزا رووکا بکرموسەرێ هەیڤـــێ دێ تشـتێت خولکەرێ خوکەم بچم . پاش ڕابوڤـــە وگوت : بارێ کارێ منیێ لسەرپستێ نەکەخار ییت یاز بکەڤیت ئەزێ بـــوم بخاترا هەوە ..

پاشماوەی مامە یارە

لەگەرەکی گویژە ، لەخانویەکـــا بوو کەئیستا بۆبە مولکی کوڕانی میـــرزا ئەحمەدی حاجی صالحی خەفاف . تاکو شارەوانی سلیمانیش نیازی وایەگوایـە شەقامیك بەویدا بەری کەشەقامی سابون کەرانو شەقامی ئەودیوی پێـــکەوە ببەستی وناو بنرێ شەقامی مامەیـــارە کەئەمە بەراستی لەجێی خۆیایـــەتی . مامەیارە هەمو رەوشـــتێکی (فارس)ی هەبوە کەلەمەوپیش لەئەوروپادا باوبوە بەزیادیشەوە . لەسلیمانیدا هەرلـــەو خانوەیدا کەباسمان کرد زۆر خانەیەکی دانابوو ، خەلکی فێـــــری میلبازی وزۆران بازی ئەکرد ، یەکێك لەوانـەی لەوێدا فێری میلبازی یاخود قوتابی یارەبوون ، خوالێخوشبوو (توفیـــق قفطان) بوو ، جـــگە لەوە تەویلەی مالەکەی کردبوو بەخان بۆ ولآخـــی لادێی کەئەهاتنە ناوشارەوە ، سـەرو بیچوی لێئەسەندن ئەویشی بۆ منالان خەرج ئەکرد .

من ئەم بیســتوە (یارە) کوێخایەتی کردبیت ، بەلآم کاك وردی ئەلی (یارە بەناوی موختاریەتی گەڕەك موریکیـان بۆهەلکەندبوو کە ئەو نووســـینەی لەسەرنوسرابوو : کانی دررکـــەیی‌و شێری چنارە ، دوژمنی شـــیخانی عەبدە یارە) . نازانم ئەم بەیتـــەی دوایی مەبەسی چیـــەو چەمانایەك ئەبەخشـــیت ، جگە لەوە لەبـــەیتی یەکەمیشدا وای دەرئەخات کەپەیوەنـد ییەکی بوە بەدێی چنارەوە . ئەمـــەش رامان ئەکێشیتە ســـەر باس ژنو مالی یارە . وەك ئەلین یارە وەجـــاخ یاخود هیناویەتیو منالی نەبوە . لـــەم بابەتەوە کاك وردی ئەمان گێڕیتەوە بۆشەڕەکەی کۆیە وگرتنی مامەیـــارە بەیەخسیر ، بۆ کاتێك کەئەیبەنە لای – نەجیب پاشای والی ، دوای ئەو وەلامە رەپو راستانەی کەئەیـــداتەوە ، وەك وتمان زور ئەچی بەدلی پاشاداو ئەویش کەلێی ئەپرسیت چیت ئەوی داوابکە . لێرەدا کاك (وردی) ئەلێ (یـــارە لەوەلامدا ووتویەتی : ئەگەر ئەتوانیـــت دێیچنارەم پێ ببەخشە کەشـــەش حەوت مالیکەلەبنـــاری شارباژێردا . سەرۆکی سوپای عوســـمانی لێی ئەپرسیت ، لەمهەموو دییە بۆچی ئەو دێ بچوکەت هەلبژارد . یـــارە لەوەلامدا ئەلیت : چونکە دەســـت – گیرانەکەم ئەوەتا لەم دێیەو خەلکـــی ئەوێیە ، نەجیب پاشا ئەوەی زۆر پێ خۆش ئەبیت ، دییەکەی پێئەبەخشیت ولەسەر حسابی خۆشی دەستگیرانەکەی بۆ ئەهینیو خانویەکیشی لـە گەڕەکی گویژەی سلیمانی بۆ دروســـت ئەکاتو لەوی نیشتەجێ ئەبیت) . کە من ئەمەم لەکەسیتر نەبیستوەو لە هیچ کتیبکیترا نەدیوە .

ئەمە بۆ روونکردنـــەوەیـــەك لەکەلوقوژبنی تاریکی ژیانی مامەیارە ، جگەلەوانە دەربۆ پیشاندانی نموونەیەك لەپیاوەناودارەکانی کورد (شخصیەت)ی مامە یارەم بەچیرۆکێك بۆ شانو وەلەگەل چەند چیرۆکیـــــکی کورتی تـــردا چـــاپمکردوە)

* *

پاشماوەی کاتێ چاوپێکەوتنت ...

لەسەهۆل بەندانی گۆلی (زرێبـــار)ی ،
تەنیایی‌ما ... دۆزییەوە !

* * *

ئەی ئە ستێرە کشاوەکەی ، ڕێگای
کاروانیی شیعرم ،
بیرت ئەکەم ... بیرتئەکەم ..
وەكبیری پەژارەی (نالی) ، بۆ (حە
بیبە) ، بیرتئەکەم !
پێم بزانی ، بیرکردنت ، چی لێکردووم،
دووریت ، بەهەنگاوێ ئەبڕیو ، بەبەر
چاوە زەقەکانی ناوشارەوە ،
وەکو لاولاو تێم ئەئالآیت !

وەك نەمامێك تیاما ئەڕوایت !
وەك خەنجەر ، پیاما ئەچەقاتب !
وەك منالێ ، بۆم ئەگـــریایت .. بۆم
ئەگریایت ...!!

پۆستی خوێنەران

سوپاسی ئەو برایانە ئەکەین کەهەستی دەرونیان بۆ گۆڤاری (بەیان) دەربڕیوەو پیرۆزبایی ڕێک و پێکیو پوختی ئەکەن ، تێمەئەمە بە واجبێکی سارشانی خۆمانی ئەزانین‌و هەوڵ ئەدەین بۆ پێشخستنی ڕۆژنامەگەری لەکوردستاندا . چەند پێمان خۆشبو سلاوەکانتان هەمو بلاوبکەینەوە داخەکەم دەرفەتمان بەدەستەوە نیەو جارێ بەمەندەی خوارەوە لێمانبورن :

● لەکەلارەوە **(کاکەی کەمالەیی)** نامەیێکی بۆناردین ئەڵێت « لەبەر ئەوەی ئیوە دەستان دایە دەرکردنی ئەم گۆڤارە بەنرخە بەم جۆرە وام بەچاك زانی ئام دیاریەتان بۆبنێرم چونکە چاوم گێرا لەمدیاریە بەنرختەرم دەست نەکەوت – زۆر سوپاسی کاکەی کەمالەیی ئەکەین والەخوارەوە تەنیا ئەم مشتە لەخەرواری ئەودیاریە بەنرخە بلاو ئەکەینەوە :

بەیان مژدەبێ مژدەی دلشادی :
مژدەی سەربەرزی‌و مژدەی ئازادی
ئەستێرەی گەشی بەیانبو هەلات : مژدەی
ئازادی ئەدا بەحەیات .

● لەسلیمانیەوە **(نوری مستەفاقەراخی)** ئەلێت « پاش سلاو هیوای کامەرانیان ئاواتمانە، بۆخزمەت کردنی زمانەکەمان لەروی پوختی ئەم گۆڤارە بەنرخەوە پارچە شیعرێکم رەوانە کردوە لەژێر ناوی « سالنامەی شیرینە ون بوەکەمدا – کاکەنوری گیان : سوپاست ئەکەین ئەگەر لێمان ببوریت هێشتا ریزی پارچە شیعرەکەت نەهاتوە –

● کاك **محمد سعید خورشید** پارچە شیعرێکی لەژێر ناوی (خۆری پرسیارێکی تەڕ)دا بۆناردوین بەلام چونکە تەعبیرو رەمزەکانی زۆر وتراون داوای لێ ئەکەین خو بداتە خوێندنەوەی شیعری شاعرانی ئنجا ببێتە شاعیر .

● کاك **...ی خوێنەکار** پارچەشیعرێکی لەژێر ناوی (دەنگێکی ساکار لەزیندانەکانی تارانەوە) بۆ ناردوین ، هەرچەندە شیعرەکان لە دلێکی شورشگێرەوە هەلقولاوە بەلام لەروی تەکنیکی شیعرەوە لاوازی تیا هەست ئەکرێت ئەگەر سودێك لەکەلەپوری نەتەوایەتی‌و کتێبی رەختەی ئەدەبی وەرگرن‌وا شیعرەکانت بالاتر ئەبێت .

● کاك **ئەحمەد رەسول پشدەری :** پارچە شیعرەکەت (من شۆرشم) پر پێستی ئەوکاتە بو کەبەسەرچو لە بلاوکردنەوەی ، ببورن .

● **کاك بەکرخوشناو** شۆرشگێر خۆی ناشارێتەوە بەلکو بەرەو روو رائەوەستێت جالەبەر ئەوەی پارچە شیعرەکەت بەشوێن شاراوەدا وێلەو دار[illegible]کەشی تەواونەبو لەبلاو نەکرد[illegible]ی زیز مەبن .

● **کاك مەغدید سوران :** شیعرو نوسینەکەت پەسەند کراون لەیەکێ لەژمارەکانی داهاتودا بلاوئەبێتەوە بۆ ئەوی‌تر خواکەر[illegible] .

● برایانی ئازیزمان **(ح ، نیرگسە جاری ، هەڤریست ، شیرزاد عبدالرحمن)** بەرهەمێکی فرەو دەم لەهەموو بابەتێکەوە ئەدەن ئەوەی پێویستمان بێت پاراستنی سامانی نەتەوایەتی‌و باسی قوڵو فراوان دەربارەی فۆلکلور، مێژو وێژەیە ، بریا خۆشتان لەم مەیدانە تاقی‌ئەکردەوە ، شاعیرو چیروك نوسمان زۆربوە ، شویەك پێویستە ، تێ‌گەیشتن برایانم .

● بۆ ئەو برایانەی وەلامی بەتەلی ژمارە (١١)یان داوەتەوە : باوەر بکەن هیچتان بەتاواوەتی نەتانپێناوە خۆتان ئەمجارەش لەم ژمارەیەدا تاقی بکەنەوەو کۆل مەدەن .

● کاك **(یوسف عبدالله)** ئەوی نوێ جوی وانیە ، گوڤارەکەمان‌ئەوەستورە ئەسکەی شکاندوەو لەکاتێکدا رێزی هەمو بیرو باوەرێك‌و رێبازێکی ئەدەبی ئەگرێت‌و شتی بەکەلکیان بۆ بلاوئەکاتەوە ، بەلام « تاپۆ نەکراوە بۆتاقمێك » بالەسەری نەروین‌و بێ‌قەیدی نەبیت سەتەکەی ئەمجارەت کاك بەسوی ئەولا گیان بلاوکردنەوە ناشێت . لێرەدا ناوەی وەلام دانەوەمان نەماو لێمان ببورن .

گرەوی ژمارە

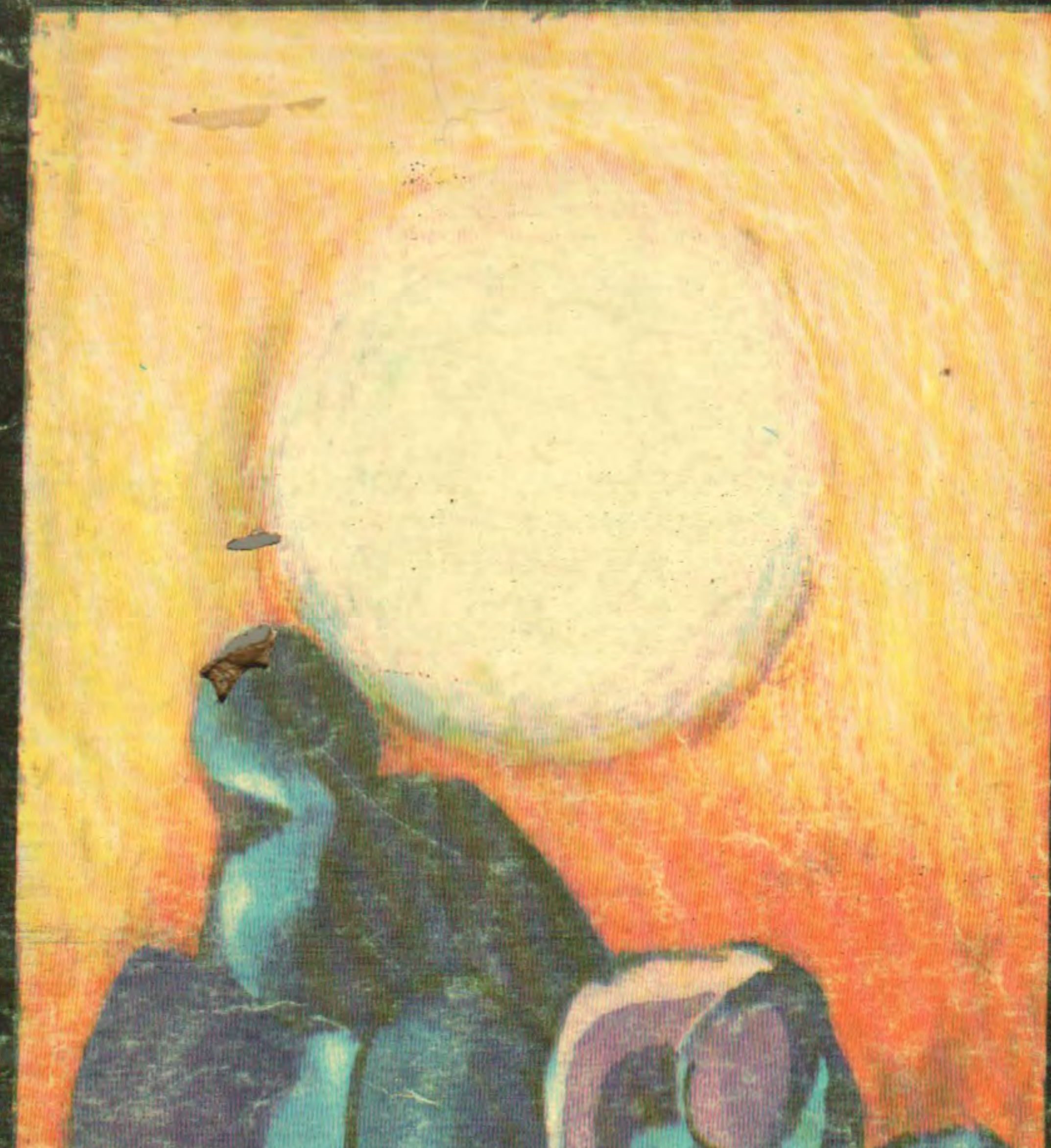
کتێب باشترین هاوڕێی مرۆڤە ، ڕۆشنکەرەوەی بیروباوەڕی ئادەمیزادە ، قوتابخانەیەکە والەبەردەستایە ، ماڵی بێ کتێبخانە وەك لەگۆڕستانەوە نزیك بێتەوە وایە ، پێم بڵێ چی ئەخوێنیت ؟ پێت ئەڵێم تۆ کێی ؟

نووسەرانمان مێشکیان ئەگوشن‌و زادەی بیروڕایان ئەخەنەتووڵێی ئەوچەند پەڕاوەوە کەئەکەوێتە بەردەستمان ئێمەش پێویستە سوود وەرگرتن‌و هاندانیان ئەو کتێبانە بکڕینەوەو بیان خوێنینەوە ، نووسەری کورد لەنانی خۆی گرتووەتەوەو تا توانیویتی ئەو بەرهەمانەمان پێشکەش بکات .

گرەوی ئەم جارەمان گەشتێکە لەناو بەرهەمی نوسەرانی کورد لەکۆنەوە تائیمرۆمان ، لەم گەشتەدا داواتان لێ ئەکەین ناوی نوسەری هەریەکە لەم کتێبانەو لەگەڵ ساڵی چاپکردن‌و بابەتی ئەم کتیبانەمان بۆبنوسن ، سەرکەوتوی یەکەم لەم گرەوەدا مافی بەشداربونی ساڵێکی ئەم گۆڤارەی هەیە دووەمیش شەش مانگ‌و سێ هەمیش سێ مانگ تادەهەمیش سەرو ژمارەیێکی بۆرەوانەئەکرێ :

ناوی کتێبەکان ،

١ ـ خلاصەییکی تاریخی کوردو کوردستان
٢ ـ مەم‌و زین .
٣ ـ ئەمرەکەی بەگم .
٤ ـ مێژوی ئەدەبی کوردی .
٥ ـ یادداشت
٦ ـ بووکە شووشە .
٧ ـ کاوەی ئاسنگەر .
٨ ـ گاڵتەو گەپ .
٩ ـ پەلکە زێرینە .
١٠ ـ دارەکەی بەرماڵمان .

هونەرمەند ئازاد

پاشەرۆژ ـ لەبەرهـــەمی لاوی

لاپەڕە

BAYAN

Kurdish Monthly Magazine

Published by the Ministry of Information

BAGHDAD, IRAQ.